

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Adli Tıp Enstitüsü
Danışman : Doç. Dr. Gökhan ORAL

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
Yetiştirme Yurtlarında Barınan Çocukların “Benlik
Saygısı”, “Depresyon”, “Kaygı” Skorlarının Ailesi
Yanında Kalan Çocuklarla Karşılaştırılması

Sosyal Bilimler A.B.D.

Yüksek Lisans Tezi

Fevzi CEBE
Psikolog

İstanbul – 2005

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sürecinde yardımını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Gökhan ORAL başta olmak üzere, yadımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Fatih YAVUZ ve Yrd. Doç. Dr. Neylan ZİYALAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırmamıza izin veren SHÇEK Genel Müdürlüğü Makamı Yetkilileri başta olmak üzere, tüm çalışanlarına ve araştırmaya gönüllü olarak katılan tüm yurt çocuklarına da en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ve yüksek lisans eğitim ve araştırma sürecimde hep yanımda oldukları için aileme sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
1-GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ	1
1.1.1. Konuyla İlgili Geçmiş Araştırmalar	3
2-GENEL BİLGİLER	11
2.1. ÇOCUK GELİŞİMDE AİLENİN ROLÜ ve ÖNEMİ	11
2.2. ANNE-BABA-ÇOCUK ÜÇGENİNE DAHA KAPSAMLI BİR BAKIŞ	17
2.2.1. Bağlanma	17
2.2.2. Bağlanma ve Psikanalitik Teori	27
2.2.3. Diğer Araştırmacılar	28
2.2.4. Ebeveynlik, Çocukların Hayatında Ne Gibi Değişiklikler Yapar?	47
2.3. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kısa Bir Tarihçesi	49
2.4. 2828 Sayılı Kanun ve İlgili Yönetmelikler	51
2.5. Yetiştirme Yurtları	55
2.6. Benlik Saygısı	57
2.6.1. Benlik Saygısı Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar	57
2.6.2. Benlik Saygısı Hakkında Literatürdeki Başka Görüşler	61
2.6.3. İlgili Araştırmalar	62
2.6.4. Türkiye'de K. M. Ç. Üzerinde Yapılmış Benlik Saygısı Çalışmaları	68
2.7. Kaygı (Anksiyete)	71
2.7.1. Kaygı Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar	71
2.7.2. Kaygı İle İlgili Araştırmalar	78
2.8. Depresyon	81
2.8.1. Depresyon Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar	81
2.8.2. İlgili Araştırmalar	84
3. YÖNTEM	92
3.1.Örneklem	92
3.2. Veri Toplama Araçları	93
3.2.1. Kişisel Bilgi Formu	93
3.2.2. Beck Depresyon Ölçeği	94
3.2.3. Piers-Harris Çocuklar İçin Öz-Kavramı Ölçeği	96
3.2.4. Spilberger Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri	99
4. UYGULAMA	103
5. BULGULAR	104
5.1. Grafikler	104
5.2. Tablolar	118
6. TARTIŞMA	143
7.SONUÇ	162
8. Özet	168
8.1. Summary	169
9.KAYNAKLAR	170
X. Ekler	181

Özgeçmiş

1-GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüzde çocuk olgusu değişik yönleriyle çokça ilgilenilen bir konu olmuştur. Bizim araştırmamız çeşitli nedenlerle kendi ailesi yanında kalmayıp, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nda kalan çocukların (gençlerin/ergenlerin) çeşitli psikolojik (benlik saygısı, kaygı, depresyon) özelliklerini inceleyip bu sorunsala, elde edilen veriler ışığında katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Korunmaya muhtaç çocuklar sorunu, Türkiye'de yazılı ve görsel medyanın üzerinde zaman zaman durduğu bir konudur. Kitle iletişim araçlarında bu çocuklarımızın yetiştirme koşulları sıklıkla yer almaktadır, fakat genelde sınırlı, yüzeysel ve kendini tekrar eden yayınların ötesine geçememektedir.

Korunma altında yaşayan çocuk sorununa, yüzeysel, medyatik (!) yaklaşımların ötesinde eğilmek gerekmektedir. Soruna akademik araştırmaların yanı sıra, sosyal politika, sosyal güvenlik ve sosyal yardım programları açısından da bakmak mecburidir. Bu 'hizmet' programları ülkemizin yasama ve yürütme organlarının görevleri içerisinde.

Kurum bakımında kalan çocukların psikolojik özelliklerini araştırılması ve buradan elde edilen verilerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi çocuk sorunsalının çözümüne önemli katkılar sağlayacaktır. Bu tarz araştırmalar deneysel olarak ayarlanması mümkün olmayan araştırma popülasyonu sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda aile-çocuk etkileşimine, kurum bakımı-çocuk etkileşime ışık tutmaktadır. Bu araştırmalar sonunda elde edilecek bulgular hem kurum bakımının çocuklar için olumsuz yanlarını ortaya çıkaracaktır, hem de ailenin çocuk gelişimi üzerindeki önemini daha da belirginleştirecektir.

Çocuğun sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi ve sağlıklı bir birey olarak yetişmesinde aile birinci derecede sorumludur. Anne-baba çocuğu geleceğe en iyi bir şekilde hazırlarken aynı zamanda “biyopsikososyal” bütünlüğünü oluşturmaktan ve korumasından sorumludur.

Bunun böyle olması toplumsal açıdan bir zorunluluk olsa da, gerçek tam olarak böyle değildir. Ülkemizde özellikle son yıllarda artan bir hızla aileler çocuklarını SHÇEK’e bağlı ilgili kuruluşlara bırakmak için dilekçeler vermektedirler. Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da ki SHÇEK kurumları kapasite üstü çalışmaktadırlar. Bunun sonucunda verilmek istenen kurumsal hizmetlerde, istenilen hedefe ulaşmada aksaklıklar ortaya çıkmaktadır. SHÇEK kurumlarında barınan çocukların sayısının çok olması, çalışan meslek elemanı personelin az sayıda olması, bazı binaların fiziksel özelliklerinin çocuğun gelişimini olumsuz etkilemesi ya da en azından olumlu etkilerde bulunmaması nedenleri ile Sosyal Hizmetlerin, istenildiği ölçüde verimli olamadığını görmekteyiz. Ayrıca diğer bir yanlışlık da SHÇEK’e bağlı “Yuva” ve “Yurt”larda hala çocukların ortalama 80 ile 150 kişilik kalabalık bir grup oluşturmalarıdır. Bugün, dünyada bu tarz bir bakımdan ziyade “koruyucu aile” sistemine geçilmiş ve kurumlarda yüksek sayıda çocuk bakmaktan vazgeçilmiştir. Ülkemizde de “koruyucu ailelik sistemi” olmakla beraber çeşitli nedenler ile tam anlamıyla hayata geçirilememiştir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na (SHÇEK) bağlı “Yetiştirme Yurtları”nda korunma altına alınmış ergenlerle, “aile” yanında kalan ergenlerin “Benlik Saygısı”, “Depresyon” ve “Kaygı” skorlarının karşılaştırılması ve beklenen farklılığın değerlendirilmesidir.

Başka bir ifadeyle söylersek bu araştırmanın amacı ergenlikte karşılaşılan bazı psikolojik özelliklerin, “aile” değişkeni ile ilişkisini ölçmektir. Aile sosyal yapının en küçük parçası ve örneğidir. “Aile”nin farklı açılardan iki işlevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi toplumun veya sosyal yapının dokusunun, işleyişinin ve fonksiyonlarının yeni kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarabilmek, diğer taraftan bahsedilen bu özelliklerin yeni nesle aktarılırken, -özelde ailelerin kendi

çocuklarına- yeni neslin fiziksel, psikolojik ve psikososyal özelliklerini sağlıklı bir şekilde kazanabilmesini sağlamaktır.

Eğer amaçlanan sağlıklı bir toplumsa ve bu yüzden bireylerin sağlığına önem veriliyorsa, çeşitli yöntemler geliştirilerek toplumun üyelerinin sağlıklı bir şekilde gelişmesi sağlanmalıdır. Bizim araştırmamızın konusu bu noktada, çeşitli nedenlerden dolayı (ihmal, istismar, sosyo-ekonomik yoksunluk, v.b.) kurum bakımına bırakılmış çocukların bazı kavramlar açısından psikolojik durumlarının, ailelerinin yanında kalan çocuklarla kıyaslanmasını amaçlamaktadır.

Şüphesiz “aile”nin bütünlüğünü koruyarak işlevlerini sürdürmesi de bazı sosyolojik, iktisadi ve sosyal psikolojik gerekliliklere bağlıdır. Bu konu bizim araştırmamızın kapsamının dışında kalan çok geniş bir sahadır.

1.1.1. Konuyla İlgili Geçmiş Araştırmalar

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)’nin çeşitli yaştaki çocuklara hizmet veren kuruluşlarında 1980’lerden beri birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarla kurumda kalan çocukların psikolojik özellikleri, zeka kapasiteleri ölçülmüş, ev ortamında kalan çocuklarla kıyaslanmış, aradaki farklar literatürdeki teoriler ışığında analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda birçok araştırmada görülmüş ki, çocuklar kurum bakımı altında çeşitli riskler taşımaktadır:

Washington (1) (1989), yaptığı çalışmasında Ankara ilinde kalan 10-12 yaş çocukların özsaygı seviyelerini aileleri yanında kalan çocuklardan daha düşük bulmuştur.

Kutlu (2) (1992), Malatya ilinde yaptığı çalışmasında kurum bakımında kalan 13-18 yaş arası ergenlerin ailesi yanında kalan ergenlerden daha düşük özsaygıya sahip olduğunu bulmuştur.

Sahin (3) (1994), çeşitli illerdeki yetiştirme yurtlarında yaptığı çalışmasında özsaygıyı etkileyen değişkenleri araştırmıştır. Araştırmasını sadece yurtlarda kalan çocuklar üzerinde yapan araştırmacı sanat okuluna (mesleğe dönük) giden çocukların benlik saygılarını, normal öğrenimine devam eden çocuklardan daha düşük bulmuştur. Cinsiyetler arasında benlik saygısı puanı açısından fark bulunmamıştır.

Cılga (4) (1989), “Yetiştirme Yurtlarının yapısı ve İşlevlerinin Toplumsallaşma Açısından İncelenmesi” adlı araştırmasında, yurtlarda kalan çocukların toplumsallaşma süreçlerini ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırarak incelemiştir. Araştırma sonucunda yurt olanaklarının ev olanaklarına göre daha az olduğunu, gençlerin çocukların yurttaki kaldıkları süre arttıkça problemlerine karşı daha duyarlı olduklarını ortaya koymuştur. Yurttaki kalan çocukların sorunları olduğunda bu sorunları tek başına çözmeye çalıştıklarını, evde kalan çocukların ise bir sorunu olduğunda annelerinden yardım istedikleri araştırmanın bir diğer çarpıcı yanındır. Aile yanında kalan çocukların uyum seviyeleri yurttaki kalan çocuklardan yüksek çıkmıştır. Yetiştirme yurdunda kalan çocuklar geleceğe belirsizlik, karamsarlık ve korkuyla bakarken; evde, aile ortamında yetişen gençlerin geleceğe daha güvenle baktığı bulgulanmıştır.

Kocacık (5) (1984), ‘yurt içi’ koşulları ve çocukların bu koşullardan memnuniyetlerini ve ‘yurt içi’ yaşantılarını araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen verilere göre 121 yurt çocuğunun %56,2’sinin yurttaki kalmaktan hoşnut olmadığını gözlemiştir. Yurttaki çocukların %19’unun sık sık, %57,85’inin birkaç kez kavga ettiklerini bulmuştur. Yurttaki kalan çocukların %59,5’i sorunlarını grup sorumlularıyla paylaştığını, %14,06’sı arkadaşlarıyla paylaştığını, %12,39’unun ise sorunlarını kimseyle paylaşmadığını araştırma bulguları arasındadır.

Aktaş (6) (1991), yaptığı araştırmasında Ankara’daki çocuk yuvalarında kalan 9-12 yaş çocuklarda korku yaygınlığı ve yoğunluğunu ölçmeye çalışmıştır. Aktaş’ın araştırmasına göre, yuva yerine aile yanında kalan çocukların daha fazla

korku yaygınlığı ve yoğunluğu yaşadığı ortaya çıkmıştır. Yuvalarda kalan kız ve erkek çocuklarının korku yoğunluğu ve yaygınlığı araştırılmış, kızların korku yoğunluğu ve yaygınlığı erkeklerden önemli miktarda farklı çıkmıştır. Aynı durum ailesi yanında kalan kontrol grubu çocuklarında da görülmüştür. Aşağıda üzerinde araştırma yapılan çocuklar tarafından en fazla işaretlenen korku unsurları verilmiştir (Tablo 5.10 sf. 60) :

Aile Yanında Kalan Çocuklar

Kızlar		Erkekler
Babamın ölmesinden	1	Babamın ölmesinden
Ailede birinin ölmesinden	2	Annemin ölmesinden
Annenin ölümünden	3	Cehennemden
Cehennemden	4	Aileden birisinin ölümü
Ateşli silah ile vurulmaktan	5	Anne-babamdan ayrılmak
Savaştan	6	Dini bir kuralı çiğnemek
Kaçırılmaktan	7	Ateşli silah ile vurulmaktan
Şeytandan	8	Ölmekten
Delirmekten	9	Delirmekten
Anne-babamdan ayrılmaktan	10	Kamyon çarpmasından

Yuvada Kalan Çocuklar

Kızlar		Erkek
Cehennemden	1	Cehennemden
Öğretmenimin ölmesinden	2	Öğretmenimin ölmesinden
Çıplak görülmekten	3	Dini bir kuralı çiğnemekten
Gıda zehirlenmesinden	4	Ateşli silah ile vurulmaktan
Kamyon çarpmasından	5	Kamyon çarpmasından
Ateşli silah ile vurulmaktan	6	Gıda zehirlenmesinden
Kaybolmaktan	7	Ölmekten

Yuvada birisinin ölmesinden	8	Zelzele ve depremden
Ölüden	9	Yüksek yerden düşmekten
Kaçırılmaktan	10	Çıplak görülmekte

Her iki tablo incelendiğinde aralarında belirgin farklar olduğu görülmektedir. Örneğin aile yanında kalan çocukların en fazla korktukları unsurlar aileden birinin ölmesi ve cehennem iken yuvadaki çocukların en büyük korkuları öncelikle cehennem sonrasında onlarla yakından ilgilenen öğretmenlerinin ölme olasılığıdır. Burada yuva çocukları adeta öğretmenlerini ebeveyn yerine ikame etmiş gibidirler.

Aslan (7) (1997), Adana’da kurum bakımında bulunan çocukların davranış sorunları üzerine bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda 7-12 yaş grubu çocukların %29’unun kendi başına olmayı tercih ettiği, yalnızlığı sevdiği ve birkaç dakikadan fazla bir şeyle ilgilenmediği; %26’sının tepkisiz, kayıtsız olduğu, %19’unun ise huzursuz, yerinde oturmakta güçlük çeken, “mızımız” olduğu belirtilmiştir. 13-18 yaş çocuklarında ise en fazla görülen davranış problemleri : %15 ile kavgacılık, %14 itaatsizlik, %13 okuldan veya işyerinden kaçma, yasalara karşı gelme olarak sıralanabilir.

Balcı (8) (1999), Samsun’daki yuurlarda kalan 15-18 yaş arası gençlerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ile okul başarıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya katılan aile yanında kalan çocukların okul başarı ortalamaları, yuurlta kalan çocuklardan anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Hacettepe Kişilik Envanteri’nin kullanıldığı araştırmada diğer bulgular şöyledir; Aile yanında kalan çocukların kendini gerçekleştirme düzeyleri, duygusal kararlılık düzeyleri yetiştirme yurdunda kalan çocuklardan anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Bu ailesi yanında kalan çocukların lehine bir durumdur. Yetiştirme yurdunda kalan çocukların nevrotik eğilim düzeyleri ailesi yanında kalan çocuklardan yüksek çıkmıştır. Bu durum yurt çocuklarının daha nevrotik özellikler taşıdığını gösterir niteliktedir. İki

grup arasındaki psikotik belirti düzeyleri ve antisosyal belirti düzeyleri karşılaştırılmış ve anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ailesi yanında kalan çocukların kişisel uyum düzeyleri, aile ilişkileri düzeyi, sosyal ilişki düzeyleri, sosyal uyum düzeyleri anlamlı bir şekilde yurttan kalan çocuklardan yüksek çıkmıştır. Bu durum ailesi yanında kalan çocukların sosyal çevreyle ilişkilerinin daha olumlu ve uyum içerisinde olduğunu gösterir niteliktedir.

Oflazoğlu (9) (2000), Hatay Yetiştirme Yurtlarında yaşayan çocukların kimlik statülerini incelemiştir. Araştırma sonunda bulgular şöyledir; yetiştirme yurdunda kalan çocuklarla evde kalan çocukların büyük bir çoğunluğu “kararsız kimlik statüsü”ndedir. Bu kimlik statüsünün sıklığının iki grupta da çok olmasını araştırmacı, çocukların ergenlik çağına olmalarına bağlamaktadır. Bilindiği gibi ergenlik çağına genç çocuklar araştırma-sorgulama dönemi yaşamaktadırlar. Henüz bir şeye kesin olarak bağlanma dönemi içerisinde değildirler. Yurttan kalan genç çocuklarda ikinci derecede sık görülen statü kargaşalı kimlik statüsü iken aile yanında kalan genç çocuklarda ikinci derecede sık görülen statü, erken bağlanmış kimlik statüsüdür. Oflazoğlu, bu bulgunun Willesen ve Waterman’ın yapmış olduğu benzer bir çalışmayla paralel sonuçlar verdiğini ileri sürmüştür (Willesen ve Waterman’ın (1991), aile ilişkilerinde bütünlük duygusunun yetersiz olduğunu belirten deneklerde kargaşalı kimlik statüsünün sık görüldüğünü bildirmişlerdir (Akt, Oflazoğlu, 2000: 65,66).

Spitz (1978), yuvalarda yaptığı çalışmalar sonucunda, anneden yoksun büyüyen çocukların, iyi beslenme ve iyi bakım koşullarına rağmen yeterli bedensel ve psikolojik gelişimden yoksun olduğunu belirtmiştir. Bu çocukların az ağladıklarını, uyarılara geç tepki verdiğini, kafalarını salladıklarını, bazı çocukların kafalarını bir yere vurduğunu belirtmiştir. Spitz, doğuştan beri yuvalarda kalan ve büyüyen çocukların bu özelliklerine “yuva hastalığı” adını vermiş ve neden olarak da annenin yoksunluğunu göstermiştir (10) (Akt. Pınar, 1988: 4).

Anne kadar baba sevgisi de psikolojik gelişim için önemli ve vazgeçilmezdir. Stolz (1954), Andry (1960) ve Burton (1961) baba yoksunluğunun çocuk üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırmacılar baba yoksunluğu olan çocukların ödipal dönemde cinsel çatışmaların içerisine girebileceklerini, süperego gelişiminin veya onun içselleştirilmiş bir hali olan vicdan gelişiminin olumsuz yönde etkilenebileceği hususuna dikkat çekmişlerdir ⁽¹¹⁾ (Akt. Barut, 1992: 22).

Jersild ⁽¹²⁾ (1979), bir araştırmasından elde ettiği bulgulara dayanarak hayatlarının ilk 5-10 yılını yuvalarda geçiren çocukların bazı ortak özelliklerini sıralamıştır. Bunlar; merak ve ilgide azalma, umarsızlık, çevreye karşı ilgisizlik, umarsızlık, duygusal küntlük, motivasyonda azalma, öğrenemeye karşı ilgisizlik, saldırganlık, uyumsuzluk, kişiler arası ilişkilerde güvensizlik ve ‘çalma’ olarak sıralanabilir.

Benzer bir çalışmayı Türkiye’de Kut ve Özaltın ⁽¹³⁾ (1987) yapmıştır. Kurum bakımında kalan çocuklarda; altını ıslatma, durgunluk, aşırı hareketsizlik, başkalarına veya kendine zarar verebilecek yalanlar söyleme, çekingenlik, somurtkanlık, çalma gibi özelliklerin fazlalığını belirtmişlerdir. Kurum bakımında kalan kızların ayrıca daha fazla bir şekilde parmak emdikleri, başlarını duvara vurdukları, aşırı kıskançlık gösterdikleri, huysuz ve saldırgan oldukları, dikkatlerinin dağınık olduğu, gündüz altlarını ıslattıkları; erkek çocukların ise kurumdan kaçma ve huysuzluk davranışları bulgular arasındadır (Kut, 1990).

Bıyıklı ⁽¹⁴⁾ (1987), yetiştirme yurtlarında yaptığı araştırmasında yurtlarda kalan çocukların, ana-baba yanında kalan çocuklardan daha geri bir zihinsel ve psikososyal gelişim izlediklerini bulgulamıştır. Çörüş ve Arık ⁽¹⁵⁾ (1990), İstanbul’daki bazı yuvalardaki çocuklarda zeka gelişimini evde kalan çocuklarla karşılaştırmışlar ve araştırma sonunda yuvada kalan çocukların zeka seviyeleri daha düşük çıkmıştır. Yuvada kalma süresi arttıkça aradaki zihinsel kapasite farkı da artmaktadır.

Yanbastı (1971)'nın, yetiştirme yurtlarında yaptığı bir araştırmasında, yurttan kalan çocukların okul başarıları ve yeteneklerinin aile yanında kalanlardan daha düşük olduğu görülmüştür ⁽¹⁶⁾ (Akt. Korkut, 1991: 119).

Kurum bakımına bırakılan çocuklar, çocuk sorunsalının değişik ve önemli bir parçasını ortaya koymaktadır. Fidan ⁽¹⁷⁾ (2005) yaptığı çalışmada, İstanbul ilindeki bir çocuk yuvasında kalan çocukların zeka seviyeleri ile aileleri yanında kalan çocukların zeka seviyelerini karşılaştırmıştır. Araştırmacı zeka testi olarak WISC-R'ı kullanmıştır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde, toplam skorlarda ve tüm alt test skorlarında aile yanında kalan çocukların yuvada kalan çocuklardan daha yüksek puan aldıkları, istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı olarak ortaya konulduğu görülmüştür. Araştırmacı kendi bulgularını Burkovik (2000)'in sokak çocuklarıyla yaptığı benzer bir çalışmanın bulgularıyla kıyaslamış, sokakta yaşayan çocukların zeka skorları ile yuvada kalan çocukların zeka skorları arasında önemli bir farkın olmadığına dikkati çekmiştir.

Kurum bakımının gelişimsel olumsuzluklarına dikkat çeken Wattenbegr ve Fumea (2002) ⁽¹⁸⁾ şu saptamalarda bulunmuşlardır:

- Kurumdaki genç çocuklar medikal ve psikolojik problemlere karşı son derece savunmasızdırlar.
- Çocukların basit davranış problemleri, kurum bakımı sırasında kötüye gitmektedir.
- Çocukların çeşitli duygusal rahatsızlıkları, uzun süreli kurum bakımında kötüye gitmektedir.
- Aileleri yanında kalan çocuklar daha iyi gelişimsel özellikler göstermektedir.

Çeşitli nedenlerle aile ortamında kalmayıp sokaklarda yaşayan çocuklarda, ülkemizin çocuk sorununun bir başka boyutudur. Sokakta kalan ve madde kullanan çocukların zeka durumlarını incelemek isteyen Burkovik ⁽¹⁹⁾ (2000) yaptığı

alışmasında, SHÇEK'e bağlı İstanbul ilindeki Rehabilitasyon Merkezleri'nde kalan sokak çocuklarının zeka skorlarını incelemiştir. Bu çalışmasında rehabilitasyon merkezlerinde kalan sokak çocuklarının zeka seviyeleri, kendileri ile yaşıt aile yanında kalan çocuklardan önemli derecede düşük çıkmıştır. Bu araştırma bulgusu tabi ki diğer araştırma bulgularından farklı değerlendirilmelidir. Çünkü zeka seviyesinin düşük olmasının nedenleri arasına kurumsal bakımı sokamayız. Aile ortamında olmayıp, yeterli uyarandan yoksun olan çocukların üstelik uçucu madde kullanmaları zeka kapasitelerinde bir düşüşe neden olmaktadır. Bu bulguyu araştırmamızın içerisinde verme nedenimiz kurumsal bakımın dezavantajlarını ispat niteliğinde olmayıp, aile ortamında yetişmemenin yaratabileceği tehlikelere dikkat çekme niteliğindedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Çocuk Gelişimde Ailenin Rolü ve Önemi

Anne ve babanın genetik mirası ile anne karnında şekillenen insan yavrusu, doğumdan sonra da özelde anne-babanın, genelde ise toplumun ortak kültürel mirasına muhtaçtır. İnsan yavrusu anne karnında asgari biyolojik yeterliliğini sağladıktan sonra dünyaya geldiğinde henüz tek başına yaşama tutunacak yeterliliğe sahip değildir.

Yenidoğan, temel ihtiyaçlarını annesinden ve ailedeki diğer yetişkinlerin aracılığıyla sağlar. Yenidoğanın bağımsızlaşp, kendine yeterli olabilmesi için çok uzun bir süre boyunca desteğe ihtiyacı vardır. Yenidoğan için en vazgeçilmez olan annedir. Anne-çocuk bağı hep önemini korumakla beraber, çocuğun kendi özbakım becerilerini kazanmaya başlamasıyla beraber azalır. Yine anne-çocuk bağının ötesinde, bir “ilişki” için her zaman bir üçüncü gereklidir. Baba, ilk zamanlar anne-çocuk ilişkisinin dışında kalsa da, çocuğun ruhsal gelişimi için çok önemlidir. Baba çocuğun ilişki çıkmazı için -anne-çocuk bağının aşılması, simbiyotik bir şekle bürünmesi ihtimaline karşı- gereklidir .

İnsan yavrusunun, gelişmesi ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve mevcut organizasyonlar içerisinde yer alabilecek hale gelmesi çok uzun bir zamanda gerçekleşmektedir. Bunun nedenleri, etolojik anlamda çok gerilere kadar götürülebilir. İnsan, doğa içinde yaşamakla beraber doğa kanunları üzerinde manipilasyonlar yaparak “kendine ait bir dünya” oluşturmuştur. Bu durum insan yavrusunun diğer canlı türlerine göre çok daha uzun bir süre boyunca aile ortamına bağımlı kalması sonucunu doğurmuştur. Çünkü içgüdüleri ile hayatta kalamayacak olan insan yavrusu, son derece kurallı ve sembolik bir dünyanın içine adım atmıştır.

Geleceğin yetişkin bireyleri olan çocukların; ruhsal, zihinsel, bedensel yönlerden sağlıklı ve sosyal açıdan uyumlu olmaları için, aile ortamı içerisinde

gelişmeleri zaruridir. Uygun aile ortamı bir çocuğun hem doğal gelişim ortamıdır, hem de aynı zamanda en ideal gelişim ortamıdır. Uygun aile ortamı ise, çocuk açısından öncelikle sağlıklı ebeveynleri gerektirmekte, sonrasında ise yeterli sosyo-ekonomik koşulları gerektirmektedir.

“Aile ortamı” her tür ilişkinin samimi bir şekilde sergilendiği, içten davranışların olduğu bir ortamdır. Anne-babalar çocuklarına karşı nasıl davranacaklarını çoğu zaman mantıki olarak bilmekle beraber, çocuğa karşı davranışları ‘rol’ ya da ‘görev’lerle şekillenmektedir. Ama bununla beraber anneniyeni doğan ilişkisi dıştan belirleyici kuralların dışında, otantik bir ilişkidir. Bu noktaya değinen Fromm (20), sevginin dört temel ögesi olduğundan bahseder (Fromm, Çev. 1995: 32) :

Bunlar, Fromm’a göre; ilgi, sorumluluk, saygı ve bilgi’dir. Fromm, “sevginin ilgi yarattığı, annenin çocuğuna olan sevgisinde açıkça görülür” der. İlerleyen satırlarda sevgiyi şöyle tanımlar : “Sevgi, sevdiğimiz şeyin yaşaması, gelişmesi için duyduğumuz etken ilgidir”. Çocuğun duygusal gelişimi açısından karşılıksız sevgi son derece önemlidir. Çünkü, karşılıksız bir sevgi (ortamı) içerisinde sunulan aslında ‘güven’dir, güvenli bir gelişim ortamıdır.

Bowlby (21) (1965), yeni doğanın veya çocuğun anne ile sürekli bir duygusal bağ kurmak ihtiyacı içerisinde olduğunu belirtmiş, bu duygusal bağın, çocuk için olduğu kadar anne içinde bir doyum ve sevgi kaynağı olduğunu belirtmiştir.

Bu bağın karşılıklı doğasının dışında bir diğer önemli nokta, çocuğa gösterilen sevginin, ilginin, şevkatin sürekli olarak aynı kişiler tarafından verilmesidir. Anne ve baba tarafından. Sevgiyi veren kişilerin sürekli değişmesi çocuklar için güvenli bir ortam oluşturmaz ve yaşamın ilk yıllarında kurulması gereken bağın kurulmasını engelleyebilir. Freudien ve Eriksoncu bir şekilde düşünüş, bizi, bebeğin ilk yılının ‘oral dönem’ / ‘temel güven ya da güvensizlik dönemi’ olduğuna götürecektir. İşte bu dönem *bağlanma* açısından kritiktir.

Buraya kadar bahsettiğimiz –çoğu- izlenmesi kolay (semptomatik) psikolojik işaretlerin anlatımıydı. Basit gözlem verilerinin ötesine giden psikanalitik doktrinin kurucusu Freud, çocuk gelişiminde “psikoseksüel basamaklardan” bahsetmiştir. Freud, psikoseksüel basamaklarda yoğun bir şekilde bilinçdışı aktiviteden ve bunların çatışmasından bahsetmiştir. Psikanalitik doktrinin sonraki önemli yazarlarından Erikson, bu psikoseksüel basamakların psikososyal açılımını yapmış; Freud’un dönemlerine denk düşecek şekilde psikososyal gelişim dönemlerinden bahsetmiştir. Bu dönemlerin okumasını, birde ailesi yanında büyümeyen çocuklar bağlamında yapmak gerekmektedir.

Doğumdan hemen sonra terk edilmiş, yuva ortamında büyümüş bir çocuğun psikoseksüel gelişimi nasıl olacaktır? Aile ortamında büyüyen çocuklar, “latent” dönemi gerçekten gizil bir şekilde mi sürdürmektedirler? Ergenlik öncesinde ailesi dağılan, özgüven problemi yaşayan bir çocuk, ergenlik döneminde libido yatırımını karşı cinse nasıl yansıtacaktır? Bu sorulara verilecek yanıtlar doktrinin zımnı boyutunun ötesine geçmelidir. Devlet tarafından *korunan/himaye edilen çocukların* gelişimsel dönemlerinin (psikoseksüel ve psikososyal) boylamsal çalışmalarla monografik bir hale getirilmesinin önemlidir.

Gelişim ve kişilik kuramlarının tümünde ⁽²²⁾ (Yanbastı, 1990), çocukluk ve ergenlik çağı üzerinde önemle durulur. Kişiliğin şekillenmesinde çocukluk ve ergenlikte yaşanmış olayların, yetişme ortamının öneminden bahsedilir. Bu nedenle çocukluk çağı, ruh sağlığı anlamında önemlidir. Erken zamanda fark edilen ruhsal rahatsızlıklar ya da yatkınlıklar, tedaviyi daha mümkün kılacaktır. Bu anlamda çocuğun ruhsal problem veya rahatsızlık yaşaması durumunda, ilk olarak destek ve ilgi yöneltecek kişiler “tabii”ki ebeveynleridir.

Aile ortamı çocuğa sevginin, şevkatin, destek ve ilginin ve hatta “saygı”nın duyulduğu bir ortamdır. “Saygı” duyulma, çocukluk ve ergenlik döneminde psikolojik gelişime büyük etki gösterir. Çocukluk çağında “onay görme” “saygı duyulma” önemlidir. Çünkü dışarıdan verilen bu “mesaj”lar çocuğun kendi içinde de

bir psikolojik örgütlenmeye neden olmaktadır. Böylelikle onaylanmış, saygı duyulmuş çocuk yüksek “benlik saygısı” göstermekte, kendine güven duymakta ve dolayısıyla otonomi (aileden bağımsızlaşıp, kendi başına kalma kapasitesi bağlamında) kazanmaktadır. Onaylanmamış, saygı duyulmamış bir gelişim gösteren çocuklar teorik olarak düşük benlik saygısı gösterecektir. Bu çocuklar güvensiz bir şekilde yaşama bağlılık gösterecek, sosyal çevre ile ilişkiselliklerinde kaygılı bir ruh halinde olacaklardır. Aynı zamanda “başetme becerileri” düşük olacağından depresyona ve anksiyeteye yatkınlıkları da yüksek olacaktır.

Araştırmamız bu anlamda teorik bir yönelişle ortada olan *korunmaya muhtaç çocuk* sorunsalını, *korunma altında olan çocuklar bağlamında* bütünlüklü bir şekilde kavramaya çalışmaktadır.

Doğumla başlayan ve özellikle okula başlangıç yıllarına kadar devam eden süreçte, çocuğun aile ile ilişkiler son derece fazla, aile dışı ilişkileri ise son derece kısıtlıdır. Bu yüzden aile, çocuğun hem kişiliğini kazanmasında çok önemli bir yere sahiptir, hem de okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleştirilmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Çocuğa yetişmekte olduğu süreç içerisinde güvenlik ve destek veren aile ortamı, ebeveyn aracılığıyla onlara model oluşturmakta ve çocuğun gelişim süreci, ebeveynsiz/ailesiz bir çocuğa göre daha sancısız sürmektedir.

Çocuğun gelişim sürecini, ideal olarak bir aile ortamında sürdürmesi gerekmektedir beraber ülkemizde ve dünyanın bir çok ülkesinde, bir çok çocuk çeşitli nedenlerle aile ortamında gelişimlerini sürdürememektedir. Bu çocuklar aile ortamı dışında büyüdükleri için çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunu önlemenin yolu ise, devletin, sosyal hizmet anlayışına sahip olarak, ya ailenin dağılmasını önlemek, ya da çocuğun başka bir aileye (koruyucu ailelik) verilmesini sağlayarak orada gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlamasını sağlamaktır. En son yol ise, çocuğun kurumsal olarak yuva veya yurt ortamında büyümesini sağlamak olmalıdır.

Aile ortamında ve yuva/yurt ortamında büyüyen çocukları karşılaştıran Ekşi (23) (1990); aile ortamında büyüyen çocukların dengeli bir şekilde büyümekte olduklarını, böylelikle onların ergenlik dönemlerinde başkalarıyla rahat ve kendilerine güvenerek ilişki kurduklarını, kendilerine ait değerleri bulmada, kendi rollerini kazanmada daha başarılı olduklarını vurgulamıştır. Çocuğun gereksinimleri, ergenlik öncesi yıllarda aile tarafından dengeli bir şekilde karşılanmışsa, çocuk ergenlikte daha rahat bir şekilde ve kendine güvenerek, aileden uzaklaşacak yeni ilişkiler kuracaktır. Eğer aile çocuğun gelişimsel gereksinimlerini sağlıklı ve dengeli bir şekilde karşılayamamışsa, çocuk, ergenlik yıllarında ve belki daha ileriki süreçlerde kendine güvensiz, kendini değersiz bulan, başkalarına bağımlı, başarısızlıklarından dolayı kendine karşı devamlı suçlayıcı, düşük benlik saygısı olan ve aynı zamanda depresyon, anksiyete gibi psikolojik sorunları da beraberinde getiren bir psikolojik yapıya sahip olacaktır.

Ailenin çocuğun gelişimindeki önemi iki genel başlıkta özetlenebilir:

- a) biyolojik açıdan zorunluluk.
- b) toplumsallaşma ve psikolojik yeterlilik (olgunlaşma) açılarından gereklilik.

Sorunsalımıza ‘çocuk’ açısının dışında ‘birey’in gelişimi olarak baktığımızda, aile ortamı dışında, sosyal hizmet kuruluşlarında gelişimini sürdüren çocuklar mevcuttur. Sayıları gün geçtikçe artmakta olan bu çocukların yetişme ortamları, genellikle ‘kışla’ tipi özellikler göstermektedir. Bu tip bir sosyal ortamda gelişim gösteren çocukların “bireysel” gelişimleri daha farklı olacaktır.

Çocuğun gelişimindeki süreçlerden biri olan toplumsallaşma dar anlamda, belirli bir grubun özelliklerini kazanarak, o grubun işlevsel üyesi haline gelmek demektir. Grubun değerlerinin, inançlarının veya davranışlarının kazanıldığı bir süreçtir (24) (Gander ve Gardiner, 1998: 274). Çocuğun toplumsallaşma sürecindeki en önemli işlev aileye, dolayısı ile ebeveynlere düşmektedir. Çünkü ebeveynler

çocuğun hangi yönde ve ne hızla toplumsal değerleri kazanacağı hakkında bir katalizör görevi görürler. Baumrind (1980), toplumsallaşmayı şöyle açıklar :

“Toplumsallaşma, bireylerin çevreyle etkileşim içinde ne iseler o hale geldikleri, yetişkinlerce başlatılan bir süreçtir; küçük çocuklar için kritik bir çevresel bağlam, toplumsal olarak yararlı ve kişisel olarak doyurucu tutumlar ve eylemler biçiminde kendini gösterebilen gizilgüçleri önemli yollardan sınırlayacak ya da genişletecek olan ailedir” (Akt. Gander ve Gardiner, 1998: 274).

Bir öğrenme süreci olan sosyalleşme (toplumsallaşma), bireyin toplumsal norm ve değerleri özümsemesi, hayatında işlerlik kazandırmasıdır ⁽²⁵⁾ (Yavuzer, 1994: 49). Bir *uyum* sürecidir. Uyum ise, bireyleşenin, kendisinden önceki kültürel dokuya adaptasyon süreci olarak yorumlanabilir.

Aile tipi ise bir diğer önemli konudur. Genel olarak çekirdek aile ve geniş aile diye ikiye ayrılan aile tiplerinin yetiştirmiş olduğu çocukların herhangi bir faklılık gösterip göstermediği ise ayrı bir araştırma konusudur; fakat ülkemizde yaşanan kırsaldan kente göç sonucunda aile tipi, geniş aileden çekirdek aileye doğru bir dönüşüm göstermiştir. Bu sosyolojik süreç kendiliğinden olmamış, çeşitli ekonomik ve siyasi nedenlerle gerçekleşmiştir. Göç ile birlikte sadece aile tipi değişmemiş göç eden aile farklı bir kültürel dokunun içine yerleştiği için farklı (bütünlüğünü koruyabilmek anlamında) uyum/savunma mekanizmaları sergilemiştir. Bütünlüğünü koruyamayan aileler ise parçalanmış ve bu ailelerin bazılarının çocukları (devletçe) korunma altına alınmıştır.

2.2. Anne-Baba-Çocuk Üçgenine Daha Kapsamlı Bir Bakış

2.2.1. Bağlanma (Attachment)

Hayatın ilk günlerinde ve haftalarında tüm bebekler insanlara aynı şekilde tepki verir. Tepkileri bir insandan diğer insana çok az farklılık gösterir. Bebek, herhangi bir kucakta veya omuzda aynı tepkileri verebilir. Bu tatlı farkında olmayış hali zamanla değişir. İlk altı ayın sonunda bebek nörolojik değişimlerle paralel bir şekilde tepkilerinde daha seçici olmaya başlar ⁽²⁶⁾ (Cobb, 2001: 215). Bebek zamanla ebeveyn ve kardeşleriyle daha yakın olmayı ister ve böylelikle ona bakan kişilere bağlanır. Böylelikle sıkıntılı durumlarında etrafındaki kişilere güvенеcek, onlara göre davranışlarını organize edecektir. Ağlamalar ihtiyaçlar için bir sinyal olacak, kucağa alındıkça yatışacaktır. Yüzlere ve seslere karşı ‘visual’ tepkiler verecektir. Ona bakan kişilere verdiği bütün tepkiler yakınlaşmalara neden oluyor. Bebek bakıcılarına bağlanır, çünkü fiziksel ihtiyaçlarını tatmin ederler (açlık, uşüme, vs.) Bu fiziksel ihtiyaçlar tatmin edilirken ise karşılıklı bir duygusal bağ kurulur.

Çocuk sadece ebeveyne değil, ailenin diğer üyelerine de bağlanır. Her spesifik bağlanma, ilişkilerin etrafında bir ağ (network) oluşturur. Bazen ilk olarak anne dışında başka bir kişiye bağlanılır. Bu kişi, babadır (Schaffer and Emerson, 1964). Kotelchuck, çalışmasında, babaların % 25’inin düzenli bakım sorumluluğunu aldığını ve zamanlarının çok büyük bir kısmını çocukla (anneden daha fazla) oyun oynarken geçirdiğini belirtmiştir. Onun bulguları, literatürde tek değildir. Bazı babalar, bebeğin ilksel (primary) bakıcısıdır (Lamb ve diğerleri, 1982). Ancak baba-bebek ve anne-bebek ilişkileri kalite açısından birbirinden farklıdır. Babalar daha ziyade, oyun ilişkileri kurarlar (Power and Parke, (1983); Yogman, (1983); Akt. Goldberg, 2002: 81-85) ⁽²⁷⁾.

Freud (1933), organizmaların biyolojik dürtüleri ile motive olduklarını söyler. Dürtüler uyandığında; susamak, acıkmak gibi, organizma bunların azalması için arayışa geçer. Bu dürtülerin doyurulması sadece hayatta kalmak için değil , aynı zamanda haz içindir de. Dürtünün doyurulması haz vericidir. Freud, kişinin bütün hayat boyunca temel motivasyon prensiplerini bu ilke üzerine dayandırmıştır. Açlığı kim en çok doyuruyorsa haz duygusunu da ona yatırır. Dürtü doyurulması bağlanmanın temelidir (Akt. Cobb, 2001: 216).

Harlow (1959), maymunlarla yaptığı deneylerde bağlanmayı araştırmıştır. Bu deneylerin sonucunda dürtü doyurulması konusunda, biyolojik ihtiyaçların karşılanması kadar güvenlik ihtiyacının da doyurulması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi Harlow, yaptığı deneylerde yeni doğmuş maymun yavrularını alıp onları yapay (robot görünümlü) annelerin yanına koymaktaydı. Bu annelerden biri sert tellerden yapılmıştı ve yavrusunu emzirecek mekanizmaya sahipti, diğeri ise süngerle kaplanmış daha rahat özelliklere sahip bir anneydi, fakat yavrusunu emzirecek bir mekanizmaya sahip değildi. Deneysel araştırmalar sonucunda görüldü ki yavrular süngerle kaplı anneye bağlandılar. Süngerle kaplı olan annenin kucağından öteki sert tellerle kaplı anneye uzanıp süt içmekteydiler.

Harlow'un yaptığı deneylerde yavru maymunlar; temas rahatlığı sağlayan sıcak, yumuşak ve hareketli “maket anneleri” daha çekici bulmuşlar; onların yanında kendilerini daha güvende hissetmişler ve ortama giren yabancı nesneleri daha güvende bir şekilde keşfetmeye çalışmışlardır. Çünkü yukarıda belirtilen özellikteki anneler daha güven vericidirler (Akt. Cobb, 2001: 216-217; Arık, 1996: 372-375)

(28).

Ortaya çıkan bu tabloya göre bağlanma için dürtünün doyurulması kadar onun sıcak ve güven verici bir bakıcı (ebeveyn) tarafından da verilmesi gerekmektedir, daha doğru bir ifade ile söylersek; kaliteli bir bağlanma için sıcak bir temas ile güven verici bir şekilde dürtünün doyurulması gerekmektedir. Sıcak olmayan, yeteri kadar temastan eksik bir şekilde dürtünün doyurulması kalitesiz bir bağlanmayı beraberinde getirecektir. Bu durum doğumdan hemen sonra terk edilmiş ve yuvada toplu bakım altına alınmış yenidoğanlar bağlamında düşünülmelidir.

Bowlby (1969)'ye göre bebekler ilk başta tamamen çaresizdirler. İhtiyaçları için başkasına gereksinimleri vardır. Hayatta kalmak ona bakan kişilere yakın olmaktan geçer. Ayrıca bebeklerin dünyaları ile ilgili gittikçe artan merakları vardır. Ki bu da onları güvensizliğe sürükler. Bu merak yaşla birlikte artar. Bağlanma; emniyet, keşif ve yeni şeylerle deneyim edinme ihtiyaçlarını dengeler. Bowlby'e göre bu işlevler görünmez elastik bant gibidir. Bebekler bağlılık bağını, etrafındaki şeyleri keşfetmek için gererler. Ta ki ona bunu yaptıran dürtü onu tekrar güvenli bir yere çağırana kadar. Anneden belli bir süre ya da mesafe uzaklaşan bebek, güvenlik için yeniden anneye döner. Bowlby, bebeğin altı ile yedinci aylarda 'mobil' olduğuna dikkati çeker ve bu nedenle –bağlanmanın güçlendiğini- ifade eder. Çünkü bebek emekler, uzaklaşır ve annenin onu takip edip etmediğini kontrol eder (Akt. Cobb, 2001: 217).

Bowlby, bağlanmanın gelişiminde 4 fazdan söz eder. Doğumdan altı haftaya kadar, '**bağlanma öncesi dönem**'. Bebekler bu dönemde bir kişi tarafından bakım altındadırlar. Hiçbir sıkıntı deneyimlemezler, bakıcıları tarafından ihtiyaçları dindirilir. 1,5 ayda yenidoğan kendinin ve diğerlerini ayırmaştırır ve farkına varır ve bunu önemsemeye başlar. Tanıdık gelmeyenler yaklaşırsa sessiz ve ihtiyatlı olurlar. Önce anneye sonra yabacıya sonra yine anneye bakarlar. Bowlby bu faza '**attachment in the making**' der. Bu faz 6. aya kadar sürer. Kendi çevrelerinde emeklemeye başladıklarında Bowlby nin 3. fazına girmişlerdir '**Clear-cut attachment**' (keskin açık-seçik). Bu dönem şu ayırt edici davranış tipleriyle karakterizedir; yakınlık arayışı, seperasyon anksiyetesi ve güvenlik bazlı davranışlar. Yakınlık arayışı, anne ile daha yakın olma ve onu takip etme şeklinde görülür, kucağa alınmayı ister. Seperasyon anksiyetesi ise anne veya bakıcının onun görme alanının dışına çıktığı zaman ortaya çıkan bir sıkıntı durumudur. Bebekler annenin varlığında güven hisseder ve anne gittiğinde anksiyete hissederler. Anne döndüğünde anksiyete giderilir. Bu faz 18-24 aylarda biter. 4. ve son faz: '**karşılıklı ilişkiler**' çocuklar anneden uzaklıkta daha uzunca zaman geçirirler. 'Reprezentel' düşünce oluşmuştur. Çocuğun, akılda tutmaya başlaması veya deneyimlerini aklında reprezante edebilmesi tahminen tek başlarına olma kapasitelerini artırır. Başka bir

deyişle çocuklar, akıllarında anneyi yanlarında taşırlar. Çocuk anneden ne kadar uzaklaşırsa annenin yakında olduğunu bilmeye o kadar ihtiyaç duyar. Bu gelişmeler bağlanmanın adaptiv ve elastik olmasını yansıtır. Bu bağlilik ilişkileri giderek diğer ilişkiler için model oluştururlar (Akt. Cobb, 2001:217,218).

Ainsworth (1973-1993), bebeklerle ebeveynleri arasındaki duygusal bağın gelişimini incelemiştir. Ona göre sıcaklık ve rahatlık deneyimleyen yenidoğanlar güvenlik için temel ihtiyaçlara sahiptirler ve bu güvenlik duygusu etraflarındaki şeyleri keşfetmek için özgürlük sağlar. Korktuklarında geri (annelerine) döndüklerinde kendilerini güvende hissederler. Böylelikle yeniden dışa açılacaklarını anlarlar. *Bağlanma* güvenli bir şekilde *ayrılmayı* sağlar. Bebek (çocuk) sağlıklı ve keşfedici meraklılık içerisinde olur. Sağlıklı bağlanan bebeklerin davranışı *keşif* ve *yakınlık* arasındaki dengeyle karakterizedir. Bağlanmanın biyolojik temeli, sonuç olarak bütün çocuklarda gelişir, ama aşırı ihmal ve izolasyon altındaki bebeklerde bağlanma sağlıklı bir şekilde gelişmez. Ainsworth, kültürler arası araştırmaların farklılıklara değiştiğini fakat, bağlanmanın doğasının aynı olduğunu belirtir (Akt. Cobb, 2001:218, Hortaçsu, 2003) ⁽²⁹⁾.

Ainsworth, yaptığı kontrollü gözlemlerde güvenli bağlanmadaki değişik durumları (strange situation) incelemiştir: Rahat bir odada anneler çocuklarıyla birlikte oturuyorlar, yerde oyuncaklar dağılmış, bir zaman sonra odaya bir yabancı giriyor, yabancı oturuyor ve anneye konuşuyor, anne bebeğin fark etmediği bir anda odadan çıkıyor ve bebek yabancı ile anne dönene kadar yalnız kalıyor. Bebek, anne dönene kadar yabancıya çeşitli bağlanma davranışları gösteriyor. Ainsworth bu davranışları gösterenleri üç ana grupta topluyor: 1) güvenli bağlananlar 2) kaygı duyan ama yine de bağlananlar 3) kaygı duyup direnç gösteren bağlanmayanlar.

Ainsworth ve Bell (1969), annelerin iki davranışını bağlanma açısından incelemişlerdir. *Duyarlılık* ve *tepkisellik* (çocuğun ihtiyaçlarına yönelme anlamda). Çocuk 3 aylık ve 1 yaşındayken anne çocuk ilişkisini incelemişler. 1 yaşındaki çocukların anneleri duyarlı bir şekilde çocukların ihtiyaçlarına tepki gösterdiklerinde çocuklar daha az ağlamışlar ve ilişkilerinde daha güvenli olmuşlardır. Güvenli

bağlanan çocukların anneleri ayrıca, çocuklarla ilişkiye girdiklerinde daha esnek olmaktadır (Akt. Cobb, 2001: 218, Hortaçsu, 2003).

Bowlby (1980), çocukların ilişkilerini bağlanma figürleriyle içselleştirdikleri farz eder. Bağlanma figürleriyle gelişen bu ilişkiler kalitesi, çocukların kendilik değerini de tayin eder. Bağlanması kaliteli olanlar; daha bağımsız, meraklı, girişimci, ilk adımı atan kişiler olmaktadır. Bowlby'e göre kaliteli bağlanma= kendilik duygusunun yüksek olması demektir. Araştırmalar, güvenli bağlananların %72'sinin yüksek benlik saygısına (self-esteem) sahip olduğunu göstermiştir (Akt. Cobb, 2001: 353).

Ergenlik çağında sorulan ben kimin, nasılım, zeki miyim, atletik miyim, sosyal miyim, popüler miyim gibi sorulara verilen cevaplar ergenin kendi hakkında ve kendilik değeri hakkında ne hissettiğini ortaya koyar. Kendilerine verdikleri pozitif veya negatif cevaplar benlik saygısına gönderme yapar. Ebeveynle olan ilişki benlik saygısına temel sağlar. Ebeveynler çocuklarını seviyorsa çocuklar bunu hisseder ve kendilik değeri gelişir. Bunlar erken yaşamda olur. Ergenlik de geçmişte yaşanmış ilişkiler imajinatif olarak yeniden yaşanır. Ergenin etrafında sorumlu insanlar varsa (ebeveynler), ihtiyaçlarının karşılandığını, problemlerine destek olunduğunu öğrenecektir, dolayısıyla güvenlik duygusu hissedecektir. Ergen bu duyguyu zamanla diğer insanlarla kurduğu ilişkilere taşıyacaktır. Yani ilk kurulan *bağlanma*, sonrakiler için bir model oluşturacaktır (Bowlby (1969), Erikson (1968), Akt. Cobb, 2001: 452).

Araştırmalar, genç insanlar ve ebeveynleri arasında duygusal (emosyonel) yakınlığın olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte, bazı ergenler ve ailelerinin, ciddi kişilerarası problemleri vardır ⁽³⁰⁾. Tabi ki, ergenlerle ailelerin problemleri olduğu zamanlar vardır. Aynı zamanda çocukların aileleriyle veya yetişkinlerin aileleriyle problemleri vardır. Bununla beraber ergenlik, yaşamın başka dönemlerine nazaran daha fazla aile probleminin olduğu bir dönem değildir (Steinberg, 1999:118).

Steinberg'e (1999) göre ergenlik döneminde sosyal çevre çocuğu daha fazla etkiler. Çünkü ergen vaktinin çoğunu arkadaşlarıyla geçirir. Zamanının çoğu sosyal aktivitelere ayrılmıştır. Ona haz veren şeyler daha ziyade ev dışındadır (Steinberg, 1999, 118). Ergenlik dönemi, aile ilişkileri ve günlük etkileşimlerde değişim ve düzenlenme dönemidir.

Bir sistem olarak aile : Aile, değişen ihtiyaçlara göre değişen tepkiler içeren ilişkiler sistemidir. Diğer sistemler gibi, aile de ilişkilerde, denge durumunu korumak durumundadır. Zaman içindeki değişikliklere adapte olmak durumundadır. Eğer aileye yeni biri gelirse veya bir aile üyesi yerini başka bir üyeye bırakırsa (örneğin boşanma ve yeniden evlenme), psikolojik ve duygusal (emosyonel) olarak değişim ailede yankısını gösterir. Böylece bir dengesizlik durumu başgösterir. Bu durum aile için zordur. Bir aile üyesiyle eskisi gibi ilişki kurmak, artık işe yaramayabilir. Anlaşmanın yeni yöntemleri belli bir zaman alabilir. Yeni bir dengeyle aile rahat edebilir. Ergenlik dönemi de böyle bir dönemdir (Steinberg, 1999: 119-120).

Aile yaşam döngüsü : Ergenlikte, ergenlerin ihtiyaçları değişir. Bu da aile sistemini etkiler. Muhtemelen aile de orta yaşta olduğu için onların da durumu gözönünde bulundurulmalıdır. Ergenler fiziksel gelişim, seksüel gelişim gösterirken, ebeveynler bedenlerinin ve seksüel görünümünün durumlarını düşünmeye başlarlar (Gould, 1972). Ergenler zaman ve gelecek algısı krizi yaşarken, ebeveynler değişikliklerin artık limitli olduğunun farkına varırlar. Ergenler için yeni kararların dönemiye, ebeveynler için çoğu kararlar verilmiştir ve yeni karar alanlar pek yoktur. Tüm bunlar, aile ilişkilerini etkiler (Hamill, 1994; Steinberg & Steinberg, 1994). Bununla birlikte belki 'birlikte' uğraşabilecekleri bir şeyler bulurlar, fakat çoğu zaman ilgileri farklıdır. Ergenler genellikle ebeveynlerini sıkıntıya sokacak bir otonomi arzusundadırlar (Small, Eastman & Cornelius, (1988) Akt. Steinberg, 1999: 120-122).

Çocuklarının ergenliğe ulaştığı dönemde ebeveynleri artık yaşlanmaya başlamıştır. Ergen ebeveynlerinin % 60'a yakını, ergenlik dönemini, ebeveynliğin en zor dönemi olarak belirtmiştir (Pasley & Gecas, 1984). Başka araştırmalar da, aile

döngüsünde bu dönemi, ebeveynin düşük evlilik ve yaşam doyumuyla ilgili bulmuştur (Gecas, Seff, (1990) Akt. Steinberg, 1999:122).

Ergenle aynı cins olan ebeveyn, bu geçişten özellikle etkilenebilir. Kız ergenlerin anneleri, erkek ergenlerin babaları, daha fazla psikolojik sıkıntı, evlilikten düşük doyum alma, orta yaş dönemi deneyimlerine daha az ilgi gösterme durumu gösterirler. Çünkü ergenler fiziksel olarak değişiyordur, karşı cinsle ilişki yaşıyordur ve duygusal olarak kendilerine uzaktırlar. Mutlu evliliği olanlar veya çok fazla çalışanlar belki bu negatif şeyleri pek yaşamazlar. Ancak tek ebeveyn olan anneler, çok etkilenebilirler (Kalil & Eccles, 1993; MacDermid & Crouter, 1995; Silverberg, Marczak & Gondloi, 1996; Silverberg & Steinberg, 1987,1990; Steinberg & Silverberg, 1987; Steinberg & Steinberg, 1994). Araştırmalar, ayrıca yüksek benlik saygısına sahip ebeveynlerin, ergenlerle daha iyi ilişkileri olduğunu göstermektedir (Small, (1988) Akt. Steinberg, 1999: 122).

Aile ihtiyaçları ve fonksiyonlarının değişmesi : 1) Finansal durumlarda değişiklikler olabilir çünkü ergenlerin harcamaları artar. 2) Akran grubu ve ergenlik sonlarına doğru iş çevresi: Yaşamın ilk başlarında çocuğun sosyal çevresi çok dardır, aile merkezlidir. Çocuk büyüdükçe ve okulla beraber sosyal çevresi artar. 3) Bebeklikte ve çocuklukta ailenin fonksiyonu ve sorunlulukları açıktır: Koruma, bakım ve sosyalizasyon. Eğer bunlar, ergende hala önemliyse, ergen bakımından çok destek, korumadan çok yol gösterme ve sosyalizasyondan çok yönlendirmeye ihtiyaç duyuyor demektir. Aile, çocukluktaki fonksiyonlarıyla, ergenlikteki fonksiyonlarını bilmeli ve bunun dengesini kurmalıdır (Steinberg , 1999: 122-123).

Aile ilişkilerinin değişimi : Ergen ailede daha güçlü bir rol oynamaya başlar ama belki henüz ailenin bununla ilgili bir onayı yoktur. Ergen belki ailesinin önünü kesebilir ama küçük bir etki yaratır. Ergenliğin ortalarına doğru ergen daha çok bir yetişkin gibi davranmaya başlar. Aile kararlarında daha çok etkisi olur (Grotevant, (1997). İhtiyaçları ve yetenekleri değişir. Böylece ergen daha bağımsız ve olgun olur. Ailenin, ergenlerin nasıl değiştikleri ve ne deneyimledikleri hakkında ortak duyguları olmalıdır. Ergenlerin biyolojik ve bilişsel olgunlaşması, erken ergenlikte aile sisteminin dengesini bozmada rol oynayabilir (Akt. Steinberg, 1999: 123-124).

Aile ilişkileri ve ergen gelişimi : Bazı ailelerde kararlar açık şekilde tartışmayla verilirken, bazı ailelerde kurallar söylenir ve çocukların bunlara uymaları beklenir. Fiziksel ceza vermeye yatkın ailelerin çocuklarının agresif ergenler olma ihtimali yüksek olmaktadır (Bandura & Walters, 1959). Ebeveyn uygulamaları ve ergen gelişimine bakarsak, ebeveynin ergenlerin davranışına etki etmesiyle birlikte, ergenlerin de ebeveynlerinin davranışlarını etkilediğini görürüz. Bu durumda, bir anlamda kendi davranışlarını şekillendirdikleri söylenebilir (Ge ve arkadaşları, (1995, 1996); Lerner, Castellino & Perkins, (1994) Akt. Steinberg, 1999: 125).

Ebeveyn Stilleri ve Bunun etkileri : Diana Baumrind'e (1978) ve diğerlerine (Maccoby & Martin, 1983) göre, ergen gelişiminde, 2 ebeveyn davranışı kritiktir: ebeveyn sorumluluğu ve ilgililik (demandingness). Ebeveyn sorumluluğu, çocuğun ihtiyaçlarına ne kadar cevap verebildiği ve onu desteklenebildiğiyle ilgilidir. Ebeveyn ilgililiği ise, çocuktan yaşına göre olgun ve sorumlu davranış beklenmesiyle ilgilidir. Ebeveynler, bu boyutlara göre değişiklik gösterirler. Bazıları sıcaktır, bazıları sorumsuz ve reddedicidir. Bazıları çok şey talep eder, bazıları iyimserdir ve fazla bir şey beklemes.

Birçok çalışma, ebeveynin çocuk üzerindeki etkisini 4 sınıfta inceler:

1) Authoritative - yetkeli ebeveyn: Ilımlıdır ama aynı zamanda katıdır. Çocuğun değişen ihtiyaçları ve yeteneklerine göre tutarlı ve standart davranırlar. Otonominin ve kendi kendini yönlendirmenin gelişmesinde bu ebeveynler rol oynar.

2) Authoritarian – mütehakim ebeveyn: İtaat ve uyumda önemli bir ebeveyn yapısıdır. Cezacıdır ve disipline önem verirler. Bağımsız davranışları desteklemezler ve çocuğun otonomisini kısıtlarlar.

3) Indulgent – müsamahakar ebeveyn: Kabul edici, sevecen, disipline etmede pasif ebeveynlerdir. Çocuk gelişiminde çok fazla etkileri yoktur. Çocuğa istediklerini yapabilmeleri için büyük bir özgürlük verirler. Çocuklarının davranışlarını şekillendirmek yerine, kendilerini, istedikleri zaman kullanmak üzere birer kaynak olarak görürler.

4) Indifferent – aldırmaz ebeveyn: Çocuğa ayıracakları vakti ve enerjiyi azaltmak için ne gerekiyorsa yaparlar. Bu ebeveynler *ihmalkardır*lar.

Bu kategorizasyon, ebeveyn uygulamalarının, ergenin psikososyal gelişimine etkisini özetler. Yetkeci ebeveynlerin çocuklarının, diğer tipteki ebeveynlerin çocuklarına göre, psikososyal açıdan daha yetenekli olduğu söylenir. Bu çocuklar daha sorumlu, uyumlu, yaratıcı, meraklı, sosyal açıdan yetenekli, okul başarıları yüksek ve kendine güvenen yapıdadırlar. Otoriter ebeveynlerin çocukları ise, daha bağımlı, pasif, sosyal uyumu düşük, kendine güveni düşük ve entelektüel açıdan daha az meraklıdırlar. Müsamahakar ebeveynlerin çocukları yeterince olgun değildirler, liderlik pozisyonuna sahip değildirler, daha sorumsuz ve akranlarına bağımlıdırlar. Aldırmaz ebeveynlerin çocukları ise dürtüsel davranırlar, erken cinsellik deneyimi, madde ve alkol kullanımı gibi suç davranışı teşkil edebilecek durumlara kolayca girerler (Fuligni & Eccles (1993); Kurdek & Fine (1994); Lamborn ve diğerleri (1991); Pulkkinen (1982); Steinberg ve diğerleri (1994) Akt. Steinberg, 1999: 125-127).

Ebeveynin fiziksel, cinsel ve psikolojik istismarının, ergenin depresyondan başlayan ve bir çok davranış problemine uzanarak, ruh ve akıl sağlığını olumsuz etkileyeceği belirtilmiştir (Crittenden, Claussen & Sugarman, (1994); Strauss & Yodanis, (1996); Turner & Finkelhor, (1996); Wolfe & McGee, (1994); Akt. Steinberg, 1999: 127).

Ebeveyn sıcaklığı, ergenin yetenekleriyle yakından ilişkilidir. Otonomi kazanmada ebeveynin desteğinin olması, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sıkıntı semptomlarına yakalanma riskini azaltır (Barber, Olser & Shagle, (1994); Conger, Conger & Scaramella, (1997); Herman ve diğerleri, (1997); Steinberg, (1990); Akt. Steinberg, 1999: 127).

Yetkeci ebeveynlik neden sağlıklı ergen gelişimiyle ilişkilidir?

1) Çünkü bu ebeveynler, otonomi ve sınırlılık arasındaki dengeyi koruyabilirler. Bir taraftan genç insanın kendine güveninin oluşması için ona fırsat verilirken, diğer taraftan, ihtiyaçları konusunda kendisine rehberlik edilir, sınırlılıkları gösterilir (Rueter & Conger, 1995a, 1995b). Ebeveynin ergene verdiği

bağımsızlık, ergende kendine güveni geliştirir. Otoriter ebeveynlik, ergenin, stresi de içine alan negatif etkilerle başa çıkma yeteneğinde artma yaratır (Barrera, Li & Chassin, (1995); Hagan, MacMillan & Wheaton, (1996); McIntyre & Dusek, (1995); McAbe, (1997).

2) Çünkü bu ebeveynler, çocuklarıyla sözel iletişime çok girerler ve böylece psikososyal yeteneklerin gelişmesi için önemli olan bir çeşit entelektüel çıtaı yükseltmiş olurlar. Bu ebeveynler, çocuklarının kararlarını değiştirecek kadar otorite uygulamazlar. Aile içinde kurallar, kararlar ve beklentilerle ilgili yapılan tartışmalar, çocuğun sosyal sistemler ve sosyal ilişkileri anlamasına yardım eder. Bu durum, çocuğun yapabileceklerini, rol almasını, ahlak gelişimini ve empati kazanmasını etkiler (Baumrind, 1978; Krevans & Gibbs, 1996).

3) Çünkü bu tür ebeveynlik, sıcak ebeveyn-çocuk ilişkilerinin temelinde yatar. (Bogensneider, Small & Tsay, (1997); Darling & Steinberg, (1993); Reimer ve diğerleri, (1996); Akt. Steinberg: 1999: 127-128).

Ergenin Ailesinde Otonomi ve Bağlanma : Ergenin otonomisi bastırılırsa, depresyonun gelişimi için risk doğmuş olur. Ailesine bağlanamayan ebeveynler, diğer akranlarına göre davranış problemleri geliştirmede daha büyük risk taşırlar (Allen ve diğerleri, 1994a, Allen ve diğerleri, 1994b).

Diğer çalışmalar ayrıca, sağlıklı ergen gelişiminin, sözel ilişkilerle ilgisi olduğunu bulmuştur. Ailesinde etkileşimin çok olduğu ergenlerde, psikolojik gelişim ölçümleri daha yüksek çıkmıştır.

Aile bağlarının güçlü olduğu bir atmosferde büyüyen ergenler, gelişimlerini en iyi şekilde tamamlarlar (Cooper, Grotevant & Condon, 1983; Grotevant & Cooper, 1986). Bu ailelerde, ergen ve ebeveynler arasındaki çatışma, ergenin sosyal ve bilişsel gelişiminde pozitif rol oynar. Çünkü kişiler, düşüncelerini ifade etmek konusunda cesaretlendirilmişlerdir (Cooper, (1988); Akt. Steinberg, 1999: 129).

2.2.2. Bağlanma ve Psikanalitik Teori

Bağlanma teorisinin babası Bowlby (1969), bağlanma teorisini, Freudien ve Kleinian teorilerinin bir yönü olarak görmüştür. Bowlby'ye göre bağlanma teorisinde, bebek-anne bağlanmasının temelinde ilksel ve bağımsız, dürtüsel bir sistem yatar. Bu Fairbairn'in (1952), "libido, haz arayışından çok nesne arayışıdır" deyişine paraleldir. Bu durumda, bağlanma teorisi, psikanalitik teorinin nesne ilişkileri ile ilgili biçimi olarak görülebilir. Bowlby (1969), büyük olayların (kayıp, seperasyon, seperasyon tehdidi) çocuğun gelişimini ve yetişkinlikteki kişilik işlevlerini etkilediğini göstermek istemiştir (Morris N. Eagle, 1996: 106-107) ⁽³¹⁾.

Bağlanma, güvenlik ve keşif davranışları : Bağlanma ve keşif davranışları ters ilişkilidir. Bağlanma davranışları, keşif davranışlarını engeller gibidir. Bağlanma davranışları başlamadığında, keşif davranışları daha fazla görülmektedir. Bununla beraber, kaliteli bir bağlanma, sağlıklı bir güvende hissetmeyi beraberinde getirir ve keşif davranışlarını olumlu etkiler.

Bakıcının fonksiyonu, keşif ve bağlanma davranışları arasındaki ilişkide çok açık olarak görülür. Bu, en açık biçimde, güvenli bir ortamda çocuk oyun oynarken gözlenebilir. Oyun oynarken çocuk, birden bire annenin ya da bakıcının yanına gidebilir. Mahler (1968), buna 'emotional refueling- emosyonel yakıt ikmali' der. Keşif davranışı da, çocuk kafasını çevirdiğinde annesinin gittiğini görmesiyle gözlemlenebilir. Bu, güvenli ortamın, keşif davranışını müsait hale getirdiğini gösterir (Rajecki, Lamb & Obmascher, (1978) Akt. Eagle: 1996: 108-109).

Güvenli ortam ve güven hissetmenin içselleştirilmesi : Kişi büyüdükçe, güvenli ortam, bilişsel-affektif (duygusal) bağlantılar ve reprezentasyonlarla içselleştirilmeye başlar. Başka şekilde ifade edilirse, bağlanmayla ilgili reprezentasyonlar ve duygular, güvenli bir ortama hizmet edebilir (Eagle, 1996: 109-110).

Bağlanma teorisinde, bakıcıya fiziksel yakınlık veya güvende hissetmenin, bağlanma-davranış sistemini belirlemesiyle ilgili olarak çeşitli tartışmalar vardır (Sroufe & Waters, 1977). Bu gereksiz bir tartışmadır çünkü, çocuğun bağlanma figürüne yakınlığı, onun kiminle kendini güvende hissettiği anlamına gelir.

Bağlanma stiline çeşitli durumlardaki rolü : Bağlanma teorisinin temel olarak farz ettiği şey, kişinin bağlanma paterninin erken yaşta şekil aldığı ve değişmeye dirençli olduğudur. Kısaca, kişinin bağlanma paterni stabildir. Zamanla birlikte bağlanma paternleri devam eder, yeni ilişkilerde kendilerini tekrar ederler (Eagle, 1996: 119-120).

Bağlanma teorisıyla, psikanalitik teori, erken dönem yaşantılarının (bebek-anne ilişkileri), kişilik gelişimde önemli olduğu konusunda hemfikirdirler.

Bağlanma paternleri ve psikopatoloji : Bowlby (1977,1988), güvensiz bağlanmanın psikopatolojide merkez faktör olduğuna inanıyor gibi görünmektedir. Çeşitli araştırmalar, güvensiz bağlanmanın borderline kişilik bozukluğuyla ilgili olduğunu göstermiştir. Alexander ve diğerleri (1995), ‘The family attachment interview’ adlı bir araştırmalarında, problemi, ‘the symptom check list-10 (SCL) ile ölçmüş ve bağlanma paternleriyle anlamlı bir şekilde ilişkili bulmuştur. Beck depresyon ölçeği sonuçları ise güvenli bağlanmayla negatif ilişkili olarak bulunmuştur (Akt. Eagle 1996: 123-125).

2.2.3. Diğer Araştırmacılar

Murberg ve Bru (32) (2004), erken ve orta ergenliğin fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal değişikliklerin dönemi olduğunu; bu gelişimin hızlanmış olduğu dönemde beraberinde stresin de yüksek olabileceğini belirtmişlerdir. Bu durumun da ergenlik döneminde adaptasyona tesir edebileceğini aktarmışlardır. Murberg ve Bru, 14-15 yaşlarındaki (8. sınıfta bitirmiş) Norveç ergenlerinde, sosyal destek, negatif yaşam olayları ve duygusal problemler başlığıyla bir araştırma yapmışlardır. Bu

çalışma, ergenlerin duygusal problemleri ve bununla ilgili algıları arasındaki ilişkiyi, ebeveyn ve öğretmen desteği ve akranlarla ilişkiler üzerinedir.

Önceki araştırmaların sonuçlarının, aileden gelen desteğin, ergen kızlarda negatif yaşam olayları ve duygusal problemler arasındaki ilişkiyi hafiflettiğine işaret eden araştırmacılar; ayrıca, aileden, arkadaşlardan ve okul öğretmenlerinden gelen desteğin, duygusal problemlerdeki stresli ruh halini azalttığını da ifade etmişlerdir. Çocukların, ebeveynleriyle kurdukları pozitif kişilerarası ilişkilerin önemine gönderme yapan araştırmalar; ebeveynle, tutarlı, sabit (stable) ve pozitif duygusal bağlantılar kurmanın; çocukta, dünyanın güvenli olduğu hissini sağlıyor gibi görüldüğünü ifade etmişlerdir. Buna benzer şekilde, aile içi zayıf sosyal ilişkilerin duygusal problemlere yol açtığını gösteren deneysel çalışmaların varlığına işaret eden araştırmacılar, bu bilginin “deprese” ailelerdeki ilişki paternlerinden ve duygudurum bozuklukları gösteren ailelerden geldiğini ifade etmektedirler.

Araştırmacılara göre aile kadar öğretmenler ve okul da çocuklar için önemli bir sosyal alandır. Öğretmenler çocukların kapasitelerini kullanabilmeleri için akademik olarak destek verebilirler. Ayrıca kişisel yaşamlarına da duygusal açıdan destek verebilirler. Araştırmaların, akademik desteğin olmaması halinde, ergenlerde duygusal problemler için risk faktörü geliştiğine dikkati çektiğini, öğretmen desteğiyle depresif semptomlar arasında anlamlı ilişki bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Aynı araştırmacılar, olumlu akran ilişkilerinin, benlik algısını yükselttiği, sosyal becerileri geliştirdiği ve stresli yaşam olaylarıyla başa çıkmada yardımcı olduğunu, çeşitli duygusal problem tiplerinin akran grup ilişkilerinin negatif algısıyla ilişkili olduğunu önceki araştırmalara gönderme yaparak ifade etmişlerdir.

Murberg ve Bru, sosyal bağların nicelik ve niteliğinin, cinsiyetler arasında farklılaştığını belirtmiş; kadınların, daha büyük ve kaliteli sosyal ağları var olduğunu söylemişlerdir. Bu nedenle kızların, negatif yaşam olaylarından daha çok korunabildiklerini, önceki araştırmalara dayanarak belirtmişlerdir. Kadınların bu sayede erkelere göre duygusal desteği; strese karşı koyma, onunla başa çıkma stratejilerinde daha çok kullandıklarını önceki araştırmalara gönderme yaparak

belirtmişlerdir. Sosyal ilişkilerdeki destek unsurunu bu anlamda kadınlar daha çok kullanıyorlar.

Murberg ve Bru (2004)'nın araştırma bulguları şöyledir :

- Ergenlerin % 31'i, geçen sene boyunca en azından bir negatif yaşam olayı deneyimlediklerini belirtmişlerdir. Yakın çevrede veya arkadaşlar arasında ciddi hastalık veya rahatsızlık en çok belirtilen durum olma özelliğini taşıyor.
- Negatif yaşam olayları, hem erkek, hem de kız ergenlerde, anlamlı bir şekilde duygusal problemlerle ilişkili bulunmuştur. Bundan başka, aileden, arkadaşlardan ve öğretmenlerden gelen destek, her iki cinsiyette, duygusal problemlerle negatif olarak ilişkilidir. Yani sosyal desteğin artması duygusal problemler ve şiddeti azaltmaktadır.
- Kızlar, erkeklere oranla daha fazla negatif yaşam olayı belirtmişlerdir.
- Öğretmenlerden gelen destektense, ebeveyn ve akranlardan gelen destek eğilimi daha fazla bulunmuş.
- Ebeveyn desteği en fazla, az bir farkla bunu akran desteği izlemiş, en az öğretmen desteği görünmektedir.
- Akranlardan gelen destek kızlarda daha fazladır.
- Ebeveynden, akranlardan gelen desteğin yoksunluğu, anlamlı bir şekilde negatif yaşam olaylarıyla ilişkilidir. Ancak öğretmenlerden destek gelmemesi ile negatif yaşam olayları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
- Tüm örnekleme, negatif yaşam olayları duygusal problem riskiyle ilişkili bulunmuştur.

Kagan (33) (1999), çocukların psikososyal gelişiminde ebeveynin rolünü incelemiştir. Kagan, makalesinde, ebeveynin çocuklara tesirinde 3 majör stili gözden geçirir: direk iletişim, (özdeşleşme) identifikasyon ve aile hikayelerinin taşınması

(transmission). Ayrıca çocuğun gelişimine etki eden başka mekanizmaları da tarif eder. Her çocuğun, her gelişimsel evrede, bilişsel yeteneklerinin, profillerinin, inançlarının, etik değerlerinin, başa çıkma yollarının ve belirgin emosyonel “mood”larının (duygudurumlarının); çeşitli etkilerin kompleks şekillerde çalışmasıyla karakterize olduğunu ifade eder. Kagan’a göre insan gelişimiyle uğraşanlar, değişik profillerin en önemli belirleyicilerinin içerikleri konusunda hemfikirdirler:

- 1) Doğasından kaynaklanan özellikler – genetik psikolojik paternler
- 2) Ebeveyn uygulamaları ve kişilik
- 3) Okul katılımı (attend) durumu – okulla ilgili özellikler
- 4) Akranlarla ilişkiler
- 5) Ailedeki sırası
- 6) Geç çocukluk ve erken ergenliğin geçtiği tarihi dönem

Bu faktörlerin hepsi, çocukların psikolojik profillerinin bileşenleri üzerinde büyük etki yapar. Akranlarla olan sosyal ilişkilerin niteliği, çocuğun başkaları tarafından kabul edilebilir olması hakkındaki inançlarını yansıtır. Bu durum, okula yeni başlamada en büyük etkisini gösterir. İlk 6 yaşa kadar aileyle yapılan konuşmalar çocuğun gelecekteki sözel yeteneklerini de etkiler.

Bağlanmayla ilgilenen araştırmacılar, bebek ve bakıcı ilişkisinin ilk 2 senede çocuğun geleceğinde kalıcı bir etki bıraktığını ileri sürerler. Akademisyenler, ebeveynlerin çocuğun psikolojik gelişimine etki ettiklerine inanırlar. Ebeveynin davranışları ve kişiliği, çocuğun yetenekleri, motivasyonu, akademik başarısı ve sosyal davranışı üzerinde etkilidir. Bu etkiler; kalıtsal özellikler, sosyal sınıf, etnik yapı, akran ilişkilerinin kalitesi ve ergenin hayatını geçirdiği tarihi dönemi içeren daha büyük etkilerin bir parçasıdır. Ailenin, çocuğun psikolojik profiline olan katkısı, çevre faktörlerinden bağımsız bir şekildedir diyemeyiz. Her ebeveyn davranışı ve kişiliği, kompleks bir sistemin parçasıdır. Yani neticede çocuğun gelişimine ailenin etkisi, çevreden bağımsız olamaz diyebiliriz (Kagan, 1999).

Stryon ve Bulman (34) (1997), erken dönem bağlanma ve istismar geçmişinin yetişkinlikteki bağlanma, depresyon ve çatışmalı çözüm davranışı (conflict resolution behavior) arasında ilişki olduğunu belirtmiş ve bu amaçla 879 üniversite öğrencisiyle (% 60 kız, % 40 erkek) araştırma yapmışlardır.

Bağlanma teorisinin prensiplerinden birinin (erken dönem bağlanma ilişkilerinin), hayat boyunca diğer ilişkilerin prototipini oluşturduğunu vurgulayan araştırmacılar; istismar görmüş çocukların, görmeyenlere göre az güvenli bir çocukluk ve yetişkin ilişkileri yaşadıklarını belirtmişlerdir. İstismar görmüş çocukların ayrıca daha depresif olduklarını ve çeşitli çatışma durumlarında daha yıkıcı olduklarını da eklemişlerdir.

Araştırmalarının bulguları şöyledir: İstismarın uzun dönem etkisi erken dönem bağlanma deneyimleriyle bağlantılıdır. Toplam örneklemin % 26.4'ü istismarın bir şeklini yaşamıştır. Toplam örneklemin % 21.8'i sözel istismar yaşadığını, % 9.8'i fiziksel istismar yaşadığını, % 6.5'i cinsel istismar yaşadığını bildirmiştir. Sözel istismar en yaygın istismar türü olarak bulunmuştur. Sözel istismar yaşayanların % 42'si, başka tür istismar da deneyimlemişlerdir. İstismar yaşayan grubun % 51'den fazlası, istismar yaşamayan grubun % 19'una göre, anneye güvensiz bağlanma göstermiştir. Buna benzer şekilde, istismar yaşayan grubun % 69.3'ü, istismar yaşamayan grubun % 39.5'ine göre, babaya güvensiz bağlanma göstermişlerdir.

Karşı cinse bağlanma durumuna bakıldığında, istismar gören grubun yaklaşık % 63'ü, istismar görmeyen grubun % 55'ine göre daha güvensiz bağlanma göstermişlerdir.

Bağlanma ilişkilerine bakıldığında, en büyük anlamlı farkların anneye bağlanmada ortaya çıktığı görülmektedir. İstismara uğrayanlar, daha güvensiz bağlanma göstermişlerdir.

Depresyona bakıldığında, sonuçlar, istismar yaşayan grupta, yaşamayanlara göre daha anlamlı çıkmıştır.

Çatışmalı duruma çözüme bakıldığında da 2 grup arasında farklar görülmüş; hakaret ve vurma gibi davranışları, istismara uğrayan grup daha fazla yaşamışlardır. İstismara uğrayan grup, uğramayanlara oranla, partnerlerine daha

fazla hakaret etmekte ve fiziksel şiddet uygulamaktadırlar (Stryon ve Bulman, 1997).

Yih-Yan Liu ⁽³⁵⁾ (2003), ebeveynlik ve aile algılarının erken ergenlikte depresif semptomlarla nasıl ilişkilendiğiyle ilgilenmiştir. Negatif anne-çocuk ilişkilerinin, çoğu zaman depresyona yol açtığı varsayımından hareketle; önemli diğerleriyle (significant others) yakınlığın kaybının, yakın ilişkileri kontrol etmeyi sürdürme yeteneğini azaltabilmekte olduğunu ve çocukları-ergenleri depresyona yakalanmada savunmasız hale getirebilmekte olduğunu belirtir. Çoğu çocuk için ailesi, önemli diğerleridir; eğer ebeveyn-çocuk ilişkileri, ilgisiz ve negatif olursa, çocuklar büyürken büyük zorluk çekerler; depresyondaki anneler, çocuklarına yeterli bakım ve desteği sağlayamamaktadırlar; belki de bazı çocuklar bağımsızlık arayışına girdiğinde bu yüzden çok kontrollü oluyordur. Kontrolün ve bakım yokluğunun boyutları, depresyonun 2 prototipiyle ilişkilidir: aşırı kontrol, kendini eleştirmeyle veya değersizlikle, bakım yokluğu ise bağımlılıkla ilişkilidir.

Liu, “Parental Bonding Inventory” ile 2 bipolar faktör olan aşırı korumacılık ya da bakım yokluğunu tanımlamıştır:

Bakımın yapısı şunlardan oluşmaktadır; bir uçta duygulanım, duygusal sıcaklık, empati ve yakınlık, diğer uçta duygusal soğukluk, ilgisizlik ve reddetme.

Aşırı korumacılık ise, bir uçta ebeveyn kontrolü, aşırı koruma, zorlama, aşırı temas (contact) ve bağımsız davranışı önleme, diğer uçta bağımsızlık ve otonomiye teşvik.

Yaş ortalaması 12 olan, Tayvanlı 454 erken ergenle araştırma yapan Liu, araştırma sonunda yukarıda belirtilen faktörlerin hepsini depresyonla ilişkili bulmuştur.

Bunların dışında, aileden gelen dünya, gelecek ve kendisiyle ilgili mesajlar da çocuğun depresyonunu etkiler. Beck’in depresyonun bilişsel modeline göre, depresif insanların, kendileri, dünya ve gelecekle ilgili negatif bakışa kadar gidebilen sistemli negatif düşünceleri vardır. Bu negatif bilişsel şemalar, yaşamın ilk zamanlarında gelişir.

Çocuklar, başkaları onları nasıl görüyorsa, kendilerine öyle değer verirler. O yüzden çocuklar, aile gibi önemli diğerlerinden kendileriyle ilgili bilgi beklerler. Eğer bu geri-bildirim olumsuz olursa, onların depresyona karşı savunmasız olma riskini artırır. (Garber, Robinson & Valentiner, 1997). Bu da çocuğun kendine saygısının, ebeveynle günlük ilişkisinden bile etkilenebileceğini gösterir (Akt. Yih-Yan Liu, 2003).

Krause, Mendelson ve Lynch ⁽³⁶⁾ (2003), emosyonel inhibisyonun, psikolojik bozuklukların bir çeşidi olarak kabul edildiğini belirtmiş (Purdon, 1999), araştırmalarında, çocukluktaki duygusal olumsuzluk veya istismar hikayesinin, yetişkinlikte kronik emosyonel inhibisyon ve psikolojik sıkıntıya yol açacağını iddia etmişlerdir.

Çocukların duygularına ailenin tepkisinin; çocuğun algısı, dışavurumu ve duygularının düzenlemesi üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Çocuğun sıkıntılarına ebeveynin tepkisi ve desteği, emosyonel dışavurumda etkilidir. Böylece bu durumun, çocuk üzerinde pozitif emosyonel ve sosyal sonuçları olur. Bunun tersi olarak da, ebeveynin reddetmesi, ceza vermesi veya çocuğun duygularıyla ilgilenmemesi, çocukta olumsuzluğa (geçerliliğini yitirme-invalidation) sebep olur. Bu da güvensiz bağlanmayla birlikte, sosyal ve emosyonel problemlere yol açar (Gottman, Katz, Hooveni1996).

18 ile 30 yaş arasındaki 127 kişiyle yapılan çalışmanın bulguları : Sonuçta, çocukluktaki emosyonel olumsuzlukların – invalidation – (örneğin psikolojik istismar, ebeveynlerin cezaları, küçümsenme, negatif duygulara tepkide sıkıntı), kronik emosyonel inhibisyonla (emosyonel ifadede ambivalans, düşüncelerin bastırılması, stresli tepkilerden kaçınma) ilişkisi güçlenmiştir. Emosyonel inhibisyon, depresyon ve anksiyete semptomlarını da içeren psikolojik sıkıntıyla anlamlı bir şekilde ilişkili bulunmuştur. Negatif duygu sosyalizasyonu; ebeveyn sıkıntısı, bastırma, depresyon ve anksiyeteye ilişkili bulunmuştur (Krause, Mendelson, Lynch, 2003).

Way ve Robinson (37) (2003), araştırmaların; kaliteli aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri ve okul deneyimlerinin psikolojik gelişimi, benlik saygısını etkilediğini ve depresif semptomlarla ilişkili olduğunu aktarmıştır (DuBois, Felner, Brand, Adan & Evans, 1992; Early, Eccles, Frasier, Belansky & McCarthy, 1997; Harter & Whitesell, 1996; Hughes & Demo, 1989; Luster & McAdoo, 1995; McFarlane, Bellisimo & Norman, 1995).

Kendilik değeri ve depresif duygudurum, aileden gelen desteğin algısını etkiler (Harter & Whitesell, 1996; Luster & McAdoo, 1995; Rubin ve diğerleri, 1992). Luster ve McAdoo, 123 kişiyle yaptığı araştırmalarında, kaliteli aile ilişkilerine sahip dūřuk gelirli ergenlerin, yūsek benlik saygısına sahip olduğunu gōstermiřtir (1996). Buna benzer şekilde Harter ve Whitesell (1996), ebeveyn desteğinin, psikolojik gelişim üzerinde pozitif etkisi olduğunu bulmuşlardır.

Bunun dışında, cinsiyet farkına bakarsak, yūsek stres koşullarında, kızlar erkeklere oranla, ailesi tarafından duygusal olarak daha fazla korunurlar. Armsden (1986) benlik saygısı ve ebeveyn desteği arasındaki ilişkinin kızlarda erkeklere oranla daha yūsek olduğunu bulmuştur.

Araştırmalar; kaliteli arkadaş ilişkisine sahipliğin, arkadaş desteği gōrmenin ve arkadaşlarına bağlı olmanın benlik saygısıyla pozitif ilişkili (Armsden & Greenberg, 1987; Buhrmester & Yin, 1997); Keefe & Berndt, 1996; Ryan, Stiller & Lynch, 1994), depresif semptomlarla (Armsden & Greenberg, 1987; Compas, Slavin, Wagner & Wannatta, 1986; Licitra-Klecker & Waas, 1993) ve psikososyal rahatsızlıkla (Berndt & Hawkins, 1985; Buhrmester, 1990) negatif ilişkili olduğunu gōsteriyor. Way ve Chen (2000) ve Berndt ve Savin-Williams (1993) arkadaş desteğinin benlik saygısıyla pozitif, depresif duygularla negatif ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Way ve Robinson (2003), New York City’de yaşayan 100 ergenle (46 erkek, 54 kız; araştırma 2 sene aralıkla aynı örneklem üzerinde tekrarlanmış) araştırma yapmışlardır. Örneklemin % 30’u Siyah, % 43’ü Latin, & 21’i Asya Amerikalısı, & 6’sı ise değişik ırklardandır (ancak bu son değişik ırklar, analize sokulmamış).

Araştırma, aile desteğinin benlik saygısını değiştirmede pozitif olarak etkili olduğunu göstermiştir. Zaman içinde aile desteğinin artması, benlik saygısını da artırmıştır. Benzer sonuçlar depresyon için de çıkmıştır. Aile desteği arttıkça, depresif semptomlar zaman içinde azalmıştır. Ayrıca okul ortamı da benlik saygısında önemli rol oynamaktadır. Okul ortamı, psikolojik sıkıntıyı azaltmıştır. Demek ki okul ortamı, sadece akademik başarıda ve ideallerde değil, iyi psikolojik halde de etkilidir (okul ortamı da bir sosyal çevre olduğu için, depresyonun önemli bir ögesi olan sosyal izolasyonu engellemektedir) (Way ve Robinson , 2003) .

Wark, Kruczek ve Boley (38) (2003), 69 kadın, 22 erkek üniversite öğrencisiyle çalışmıştır. Amaçları; çocuk ihmal, aile fonksiyonları ve psikolojik sıkıntı arasındaki ilişkiyi göstermektir. Önceki araştırmaların, çocukluktaki istismarın, psikolojik fonksiyonlar üzerinde zararlı etkiler gösterdiğini (Dubowitz, 1994), çocuk ihmalinin, çocuk istismar türleri arasında en yaygını olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmalar, çocukluktaki emosyonel ihmalin, ergenlikteki ve genç yetişkinlikteki zayıf psikolojik fonksiyonlarla ilgisi olabileceğini düşündürmektedir. Çocukluktaki emosyonel ihmal yaşantısının, düşük bağıllık düzeyi ve adaptasyonun, yüksek psikolojik sıkıntı ile ilgili olması, hipotez olarak sunulmuştur.

- 1) Çocukluklarında ilk kadın veya erkek bakıcı tarafından emosyonel ihmal yaşantısı bildirenler, herhangi bir ihmal yaşantısı bildirmeyenlere göre, yüksek seviyede psikolojik sıkıntı gösterdiklerini belirtecekler.
- 2) Çocukluklarında emosyonel ihmal yaşantısı bildirenler, herhangi bir ihmal yaşantısı bildirmeyenlere göre, ailede düşük bağıllık bildirecekler.
- 3) Çocukluklarında emosyonel ihmal yaşantısı bildirenler, herhangi bir ihmal yaşantısı bildirmeyenlere göre, ailede daha düşük adaptasyon bildirecekler.
- 4) Çocukluklarında ilk kadın bakıcı tarafından emosyonel ihmal yaşantısı bildiren kadınlar, bir ihmal yaşantısı bildirmeyenlere ve ilk erkek bakıcı tarafından ihmal bildirenlere göre yüksek seviyede psikolojik sıkıntı ve ailede düşük bağıllık bildirecekler. Çocukluklarında ilk erkek bakıcı tarafından emosyonel ihmal yaşantısı

bildiren erkekler, bir ihmal yaşantısı bildirmeyenlere ve ilk kadın bakıcı tarafından ihmal bildirenlere göre yüksek seviyede psikolojik sıkıntı ve ailede düşük bağlılık bildirecekler.

Bulgular : Çocukluklarında ilk kadın bakıcı (bakıcı annedir çoğu zaman) tarafından emosyonel ihmal yaşantısı bildiren katılımcılar, böyle yaşantı bildirmeyenlere ve ilk erkek bakıcı tarafından böyle ihmale uğradıklarını bildirenlere göre, daha büyük psikolojik sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çocukluklarında ilk kadın bakıcı tarafından emosyonel ihmal yaşantısı bildiren katılımcılar, ilk erkek bakıcı tarafından emosyonel ihmal yaşantısı bildiren katılımcılarla ve ihmal yaşamayan katılımcılarla karşılaştırıldığında, ailede düşük adaptasyon ve bağlılık belirtmişlerdir. Emosyonel ihmalin şiddetinde kızlar ve erkekler arasında fark bulunmamıştır.

Kadından ihmal görme (ama erkekten değil), yetişkinlikteki psikolojik sıkıntının altında yatar ve ailede düşük bağlılık ve adaptasyonla ilişkilidir.

Başkasının bakımı altında kalma uzunluğu-miktarı (amount), psikolojik sıkıntıyla (stress) anlamlı bir şekilde ilişkili çıkmıştır. Ancak adaptasyon ve bağlılıkla arasında bir ilişkisi görülmemiştir.

Hiçbir değişkende, cinsiyet farkı çıkmamıştır.

1. hipotez, kadın bakıcı ihmalinde desteklenmiş ama erkek bakıcı ihmalinde desteklenmemiştir.
2. hipotez de kadın bakıcı ihmalinde desteklenmiş, erkek bakıcı ihmalinde desteklenmemiştir.
3. hipotez de kadın bakıcı ihmalinde desteklenmiş, erkek bakıcı ihmalinde desteklenmemiştir.
4. hipotez desteklenmemiştir.

Ancak 22 erkek katılımcının olduğu unutulmamalıdır (Wark, Kruczek ve Boley; 2003).

Weitzman (39) (2003), ABD'nin çeşitli eyaletlerine dünyanın her yanından her sene ortalama 17.000 çocuğun evlatlık olarak geldiğini belirtmiştir. Bu çocukların büyük çoğunluğu, geldikleri yerde yetimhanelerde yetiştiriyor ve emosyonel yoksunluğun çeşitli derecelerini gösteriyorlar. Weitzman'a göre bu çocukların sağlıkları ve beslenmeleri normalin altındadır, ihmal edilmişler, travma yaşamışlar ve kayıp yaşamışlardır. Araştırmaların; kurum bakımında kalma süresiyle, mental sağlık problemleri ve gelişimsel gerilik riski arasında ciddi bir ilişki ortaya koyduğuna değinen Weitzman makalesinde, uluslararası evlat edinilen çocukların gelişimsel değerlendirilmesinin aşağıdakileri içeren, anahtar öğeleri üzerine odaklanmıştır:

- 1) Evlat edinmeden önceki medikal kayıtları gözden geçirme
- 2) Evlat edinen ailelerle görüşme
- 3) Evlat edinilen çocuğun değerlendirilmesi

Bu çalışmanın, çocuğun hem evlat edinme öncesi kayıtlar, hem de evlat edinme sonrası gelişimini içeren gelişimsel değerlendirmesindeki anahtar konuların gözden geçirilmesinde adres olacağını belirten Weitzman; çocukların evlat edinildikleri yere geldikleri zaman, hala geldikleri kurumdaki davranış stillerini sürdürmekte, stereotipik davranışlar sergilemekte, kendilerini yaralamakta, agresif davranışlar göstermekte, acıya karşı ilgisizlik göstermekte, disosiyatif epizodlar yaşamakta, uyku ve yemek rahatsızlıkları çekmekte ve umursamaz davranışlar sergilemekte olduklarını belirtmiştir. Weitzman, bu çocukların, ancak evlat edinildikten 11 ay sonra % 85'inin yeme problemlerinin ve % 98'inin stereotipik davranışlarının kısmen veya tamamen çözüme ulaştığını belirtmiştir.

Weitzman, makalesinde şu iki çalışmadan da bahsetmiştir:

1-) (ERA Çalışması, Rutter (1993), O'Connor (2000)): Romanya yetimhanelerinden evlat edinilen (UK tarafından) 159 çocukla çalışmışlar. 58 tanesi 6 aylık civarındayken, 53 tanesi 6 ile 24 aylık arasındayken, 48 tanesi 24 ile 48

aylıkken evlat edinilmişler. İlk 2 grubun bilişsel yeterlilikleri, 4 ve 6 yaşlarındayken ölçülmüştür. Üçüncü grubun ki ise sadece 6 yaşındayken ölçülmüştür.

Sonuçlar, ilk grubun, 4. yaşta gelişiminin tamamlandığını göstermiş. 4. yaştaki çocuklar normal ortalamalarda çıkmış ama hala eksiklikler varmış. Bu sonuçlar erken yaşta evlat edinilmenin çocuk üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir; ama bu olumlu etki, evlat edinilmenin 2 yaştan sonra gerçekleştiği zamanlarda, 2 yaş öncesinde olduğu kadar olumlu olmamıştır.

6. yaştaki çocukların da normal gelişim seyrini yakalamaya çalıştıklarını fakat normal gelişim ortalamalarının uzağında olduğu ortaya çıkmıştır. Burada evlat edinilen zamandaki yaş faktörünün bilişsel gelişimde önem kazandığı görülmektedir.

2-) (Kanada- Romanya Çalışması, Morrison, Ames ve Chisholm; 1995) : Evlat edinme çalışması, en az 8 ayını yetimhanede geçiren 44 Romanya'dan evlat edinilen çocukla ve 5 aydan önce Romanya'dan evlat edinilen çocuklar kıyaslanarak yapılmıştır (Kanada tarafından evlat edinilmiş). Yaşça büyük çocukların % 78'i, motor, sosyal ve dil alanlarında gelişimsel gerilikler göstermişlerdir. % 17 si daha az alanda gerilik göstermiştir. Evlat edinmeden 11 ay sonra, bu çocuklar anlamlı ilerlemeler göstermişler, ama bazı alanlarda da gecikme göstermişlerdir. Çocukların % 32'si, 4 alanda gerilik göstermeye devam etmiş, % 32'si daha az alanda gerilik göstermeye devam etmiş ve % 36'sı ya tek alanda gerilik göstermiş ya da hiç gerilik göstermemiştir.

Bu çalışmalar, kurum bakımında kalma süresinin, bilişsel güçlükler için en büyük risk faktörü olduğunu göstermiştir (Akt. Weitzman, 2003).

Kaler ve Freeman (40) (1994)'da Romanya'daki yetimhanelerde kalan çocuklarla araştırma yapmışlardır. Yetimhanede kalan, 23 ile 50 aylık çocukların bilişsel ve sosyal gelişimlerini incelemişlerdir. Örneklem grubu ikiye ayrılmaktadır :
- Yetimhane grubu: 25 çocuk (15 erkek, 10 kız). Yaşları: 23 ay ile 50 ay arasında değişmektedir (ortalama 35 aylık). Bu çocukların ortalama kurumda kalma süresi 26.3 aydır (1 ay ile 47 ay arasında değişkenlik göstermekte).

- Yetimhanede olmayan grup (kreş grubu, normal kreşler) : 11 çocuktan oluşmaktadır. Yaşları 21 ay ile 63 ay arasında değişmektedir.

Bu çocuklar bir hafta boyunca 2 psikolog tarafından gözlemlenmiştir. Psikologların biri bilişsel gelişime bakarken diğeri sosyal ve emosyonel gelişimi izlemiştir. Bulgular şöyledir :

- Yetimhane grubu: Bu çocuklarda, bilişsel ve sosyal işleyişle ilgili **hasarlar (deficit) görülmüştür**; bu hasarlar, yetimhanede geçirilen zaman, yetimhaneye giriş yaşı ve doğum ağırlığı ile ilişkili **bulunmamıştır**. Çocukların en büyük kabiliyeti akran ilişkileri olarak bulunmuştur. Sadece 2 çocuk motor becerilerde yeterli bulunmuş, mental ve motor yaş arasında yüksek korelasyon bulunmuştur. Bebek davranış kayıtlarına bakıldığında 25 çocuktan 15'inin minimum skorlar aldığı görülmüştür. Göreve yönelim (orientation) ve duygu dışavurumu arasında pozitif korelasyon bulunmuştur. Sadece bir çocuk, görsel olarak benlik tanıma göstermiştir (kendini aynada tanıma). Bilgiyi kullanma yeteneğinde sadece bir çocuk maksimum skor almıştır. Bu skorlar, (Bayley)'in mental ve motor skorlarıyla, adaptif davranış skorlarıyla ve göreve yönelim skorlarıyla yüksek korelasyon içerisinde bulunmuştur.

- Kreş grubu: 6 çocuğun (Bayley) mental skorları ölçülebilmüş, hepsi de kronolojik yaşına uygun seviyeye sahip çıkmışlardır. Zeka testi (WPPSI-R) 5 kişiye uygulanmış, hepsi de kronolojik yaşına uygun seviyede zekada bulunmuşlardır. Bebek davranış kayıtlarına göre, yetimhane grubunun aksine, bu grup düşük risk altında çıkmıştır. 11 çocuğun 10'u görsel olarak kendini tanıma göstermiştir (aynadan kendini tanıma). Bilgiyi kullanma yeteneğinde maksimum skor vermişlerdir. 36 aydan büyük çocuklar; sembolik, sosyal ve objesiz oyunları oynayabilmişlerdir. Fiziksel ve dilsel iletişim kurabilmişlerdir (Kaler ve Freeman, 1994).

Bir çok çalışma ⁽⁴¹⁾, kurum bakımında kalmanın genç çocuklar üzerindeki gelişimsel etkilerini araştırmışlardır. Birçok araştırmacı/yazara göre kurumda kalan çocuklar gelişimsel gecikmeler ve rahatsızlıklara sahiptirler. Kurum bakımında kalan çocuklar;

- 1) Fiziksel (Aubry, 1955; Bakwin & Bakwin, 1972; Bielicka & Olecnowicz, 1967; Gelinier-Ortiques & Aubry, 1955);
- 2) Mental (Ainsworth, 1962; Aubry, 1955; Przetacznikowa, 1967; Spitz; 1945, 1958; Yarrow; 1961, 1964)
- 3) Sosyo-emosyonel (Aubry,1955; Gewirtz, 1965; Lis, 1978; Matejcek, 1962, 1964, 1967; Olechnowicz, 1957; Przetacznikowa, 1967; Rutter, 1981; Tizard & Hodges, 1978, Tizard & Rees, 1974; 1975; Wolkind, 1974) gelişimde geri olarak bulunmuştur.

Araştırmalar, hem kurumda kalan, hem de evlatlık verilen çocuklarda, sosyo-emosyonel gelişim ve kişilikte görülen bozuklukların yıllarca devam ettiğini gösteriyor (Baran, (1985); (Bohman, Sigvardsson, (1979); Jurga, (1985); Klominek, (1981); Lis, (1992); Tizard, Hodges, (1978); Tizard, Rees, (1975); Akt. Lis, 2000: 141,142).

Kurum bakımında kalıp sonradan evlatlık verilen 20 çocukla bir çalışma yapılmış (Yaşamın ilk 18 ayını kurumda geçirmiş olması şartıyla). Veriler 2 ayrı zamanda toplanmıştır. Çocuklardan biri hariç bütün çocuklar, kendilerini evlat edinen ebeveynlerini kolayca ve basitçe kabul etmişlerdir. Yalnız bir (kız) çocuk ebeveynini tamamen kabul edememiş; ama daha sonra ilişkisi iyiye doğru gitmiştir. 15 çocuk 3 sene boyunca izlenmiş; hepsi, hem anneye hem babaya bağlanmışlardır. Bunlardan 14 tanesi, güvenli bağlanma paternine sahipmiş. Sadece bir kız (otizmle özellikli), kaçınmacı bağlanma paternine sahiptir. Bu çocukların davranış bozukluklarının sıklığı ve derecesinin, her alanda oldukça eksildiği görülmüş, ama sürmeye devam etmiştir. Bazı bozukluklar tamamen kaybolmuş, bazıları ise azalmış, çocukların psikomotor gelişimleri hızlanmıştır (Akt. Lis, 2000: 146-166).

Evlat edinilen ve kurumda yaşayan çocukların, gelişimsel açıdan zarar görme riski yüksektir (Grotevant, H.D., Wrobel, G.M., Van Dulmen, M.H., McRoy R.G. (2001) ⁽⁴²⁾.

Aile, akranlar ve toplumla ilişkiler ve uygunluk, ergenin iyi olma halini güçlendirir. Bu da bu çocukların psikososyal yükümlülük de dahil olmak üzere, pozitif gelişimsel sonuç almalarına yardım eder. Ailenin psikososyal yükümlülüğü, ergenin; ailesi, akranları ve toplumla iyi ilişkiler kurmasında; içsel kaynaklarını aktif olarak kullanmasına yardım eder.

Grotevant ve arkadaşları, hem çocuklarla, hem biyolojik ebeveynleriyle, hem de evlat edinen ebeveynlerle bir çalışma yapmıştır. 2 bölümde yapılan çalışmada :

- 1) çocuklar 4 ile 12 yaşları arasındayken (ortalama 7.8 yaş)
- 2) çocuklar 11 ile 20 arasındayken (ortalama 15.7 yaş)

1. ölçüm 190 evlat edinen aile, 171 evlat edinilen çocuk, 169 biyolojik anne ile yapılmış; 2. ölçüm 177 evlat edinen aile, 157 evlat edinilen ergen ile yapılmıştır. (84 kardeş, 127 biyolojik anneden de bilgi alınmış ama uygulamaya sokulmamıştır).

Sonuç olarak; yüksek derecede uyumluluk, yüksek sosyal yeterlilik, *aileye bağlanma* ve az problemlili davranışla ilişkili bulunmuştur. Sonuçlar kız ve erkek çocuklarda benzer çıkmıştır.

Bu çalışmada, orta çocukluktan ergenliğe kadar olan zamanda aile kontekstinde psikososyal yükümlülüğün temelleri araştırılmıştır (ebeveyn ve çocuk arasındaki uyumluluğun dereceleri de dahil olmak üzere). Evlat edinilen çocukların, evlat edinilmeyenlere “nonadopted” göre, emosyonel rahatsızlık açısından risk taşıyabileceği öne sürülmüştür. Çünkü evlat edinilen çocuk; “ben kimim?” diye sormaya başlar. Bu sorunun cevabı, evlat edinilen çocuklar için önemlidir. Çünkü bu çocuklar, kendi kişiliklerinin arayışındayken, hem biyolojik hem de evlat edinen ebeveynleri ile olan ilişkilerini yakalamak (grapple) zorundadırlar. Eğer çocuk, onu evlat edinen aileye uyarsa (fit) veya eşleşirse (match), çocuğun gelişimi optimal seviyeye gelir (Grotevant, H.D., Wrobel, G.M., Van Dulmen, M.H., McRoy R.G. (2001).

Rushton, Mayes, Dance, Quinton ⁽⁴³⁾ (2003), davranışsal ve emosyonel problemlerin varlığında yeni (ebeveyn) ilişkilerinin gelişmesi konusunu araştırmışlardır. Çok sonra evlatlık verilen (late-placed) çocukların çoğunluğunun, yeni ebeveynleriyle tatmin edici bağlılıklar kurduğunu araştırmaların ortaya koyduğunu belirten araştırmacılar (Groze, 1996; Hodges & Tizard, 1989; Howe, 1996a; Rushton, treseder & Quinton, 1995; Triseliotis & Russell, 1984); yeni ebeveynlerle evlat edinilen çocukların; % 70 ile % 90 kadar, karşılıklı tatminkar ilişkiler kurduklarını bildirmişlerdir (Akt. Rushton ve ark., 2003).

Eğer evlat edinilen çocukta bir (ya da çoklu) istismar öyküsü varsa, yeni ebeveynle ilişkilerin pozitifliği az olacaktır. Kurum bakımından sıkça taşınma, güven eksikliği ve kaçınmacı veya ambivalent ilişkilerle ilişkilidir. (Groze & Rosenthal, 1993). Tam bir *bağlanma* kurmak, bazı çocuklar için zor olabilir. Barth ve Berry (1988), aynı yerde kalmanın devam etmesiyle, zaman içinde bağlanma davranışının artış gösterdiğini söylemişlerdir. Erken yaşta kurum bakımı ve istismar öyküsüne sahip çocukların güvensiz bağlandıkları veya tepkisel bağlanma bozukluğu (reactive attachment disorder) gösterdikleri bulunmuştur (Green, 1998). Tizard (1977), karşılıklı iyi ilişkilerin gelişmesiyle, ebeveynin çocuğun davranışsal zorluklarıyla daha çok ilgilenmesinin söz konusu olduğunu belirtmiştir.

Rushton ve arkadaşları, evlatlık verildikleri ilk sene içerisindeki, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin gelişmesini ve diğer davranışsal ve emosyonel zorluklar üzerine odaklı bir boylamsal araştırma yapmışlardır. Araştırma örneklemini 61 tane 5 ile 9 yaş arası evlatlık verilmiş çocuktan oluşmuştur.

Bulgular şöyledir : Yeni ebeveynlerin görüşüne bakılırsa, çocukların % 73'ü, ilk yılın sonunda, ebeveynin biriyle ya da her ikisiyle bağlanma ilişkisi kurmuş. % 27'si ise bağlanma ilişkisi geliştirememiş ilişkileri de yüzeysel olarak nitelendirilmiş. Bağlanma kuramayan çocuklar daha fazla davranışsal ve emosyonel problem, kaba ve aşırı davranışlar göstermişler. Zaten bu çocuklar aileleri tarafından reddedilen çocukların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bağlanamayan çocuklar, ilk bir yolun sonunda, iletişimde ve duygularını ifade etmede daha fazla zorluk çekmektedirler. Bu çocukların yeni ebeveynleri, onlarla sıcak ilişki kurmada zorluk

çekmişler ve bu durum ilk yılın sonunda daha da kötüleşmiştir. Davranışsal ve ilişkisel problemler arasında bir boşluk vardır.

Bağlanma ilişkisi kuramama karşılıklı olmuştur. Ne ebeveynin, ne de çocuğun diğeriyle pozitif ilişkisi yokmuş. Grubun ancak çok küçük bir kısmında tek taraflı ilişki kurulmuş. Sadece 4 anne, çocuklarının karşılık veremediğini düşünmüş, sadece 8 çocuk ise annesinin kendisine karşı pozitif duygular hissetmemesine karşın, anneleriyle bağlanma ilişkisi kurduğunu belirtmiştir.

Bağlanan veya bağlanamayan çocuklar arasında; yaş, cinsiyet, etnik köken, ihmal, fiziksel ya da cinsel istismar hikayesi, daha önceki yer değiştirmeler ve bakımın uzunluğu bakımından bir fark bulunmamıştır. Ancak bağlanma, biyolojik ebeveyn tarafından reddedilmekle ilişkili bulunmuştur. Reddedilme, bağlanma ilişkileri oluşturmadaki yetenek üzerinde geri tepkiye yol açar gibi görünmektedir (Dabce, Rushton & Quinton, 2002).

Bağlanma veya bağlanamama, ebeveynin yaş, eğitim seviyesi, meslek, önceki ebeveyn deneyimleri, etnik kökeni açısından bir fark yaratmamış; ancak bağlanamayan çocukların ebeveynleri, onlarla sıcak ve duyarlı ilişkiler kurmada daha çok zorluk çekmişler ve bu ilk yılın sonunda daha da kötü bir hal almıştır.

Çocukların problemleriyle bağlanma ilişkisi incelenmiştir: Problemler 3 basamakta incelenmiş:

- 1) Davranış problemleri (agresyon, karşı gelme, yalan söyleme, çalma)
- 2) Emosyonel zorluklar (endişeler veya korkular gibi.)
- 3) Aşırı davranma (kabalık, umursamazlık)

Bağlanamayan grup, emosyonel zorluklar ve aşırı davranma alanlarında zorluk çekmekte; ilk yılın sonuna doğru, davranış problemlerinin arttığı görülmektedir. Bağlanamayan çocuklar, ilişkiyle ilgili çoğu alanda zorluk çekmektedirler, daha fazla frustrasyon (hayal kırıklığını tolere edememe) ve kızgınlık göstermekte, sıklıkla üzgün ve korkulu bir ruh hali sergilemektedirler (Rushton, Mayes, Dance, Quinton; 2003).

Dusek (44) (2000), benlik algısının psikolojik uyumla ilişkili olduğunu belirtmiştir. DuBois, Tevendale, Burk-Braxton, Swenson, Hardesty ve Fenzel’e göre, Benlik algısının çoklu bileşenleriyle genel benlik değeri duygusu arasındaki ilişkiyi incelemek mümkündür (Akt. Dusek, 2000).

DuBois ve Tevendale (1999), benlik saygısı ve diğer yapılar arasındaki ilişkinin “bidirectional” (iki yönlü) paternlerini tanımlamanın önemini tartışmışlardır. Onlar, karşılıklı ilişkilerin, benliği güçlendirdiğini ve bunun benliğin gelişimi üzerinde uzun süreli olumlu bir etki yaptığını belirtmişlerdir (Akt. Dusek, 2000).

Benlik saygısı, okul başarısına da açıkça etki eder. Karşılıklı ilişkileri tanımlamanın,- örneğin benlik saygısının bileşenleri ve erken ergen gelişiminin diğer önemli yönleri (psikolojik uyum, akran ilişkileri, ebeveyn ve yetişkinlerle ilişki paternlerinin gelişmesi vs.) arasındaki ilişki – bilgiyi iletme, yardım fırsatlarını artırma ve davranış paternlerine şekil verme potansiyeli vardır.

Benlik saygısının diğer gelişim alanlarına etkisi: Araştırmalar, benlik saygısının, diğer gelişim alanlarıyla nasıl etkileşimde olduğuna bakmışlardır. Benlik saygısı;

etnik kimlik gelişimi (Carlson, Uppal & Prosser, 2000)

kişinin kendi standartları (DuBois ve diğerleri, 2000)

akran ve ebeveyn ilişkileri (Fenzel, 2000)

bir topluluk içinde arkadaşlık paternlerinin değeri (Hirsch ve diğerleri, 2000)

kişinin anormal kimlik geliştirme derecesi (Kaplan & Lin, 2000)

aile ve akran etkileşim profilleri (Roberts ve diğerleri, 2000)

kişinin sosyal gelişim seviyesi (Scheier ve diğerleri, 2000)

fiziksel özelliklerinin gelişimiyle (Williams % Currie, 2000) ilişki ve etkileşim içerisinde olduğunu ortaya koymuştur (Akt. Dusek, 2000).

Benlik saygısını güçlendirmeye yarayan tüm bu etkenler, erken ergenlik yıllarındaki tüm gelişim alanlarıyla ilişkilidir.

DuBois ve Hirsch'e (2000) göre yüksek benlik saygısı, pozitif sonuçlarla ilişkilidir. Mesela, yüksek akademik başarı, yaşamdan daha fazla tatmin alma ve iyi fiziksel sağlık gibi. Düşük benlik saygısı da, daha az istenilir sonuçlarla ilişkilidir. Mesela, depresyon, akranlar arasına kabul edilmeme ve suç işleme gibi. Bu durum, yüksek benlik saygısının arzu edilir olduğunu destekler. Benlik saygısı ne kadar yüksek olursa, o kadar iyi olur. Ancak, yüksek benlik saygısının her zaman yararlı sonuçlarla ilişkili olmadığıyla ilgili kanıtlar vardır. Belirli koşullarda, yüksek benlik saygısı, suç oranında artışla, anormal davranışlarla veya alkol kullanımı ve diğer maladaptive (uyuma götürmeyen) sonuçlarla ilişkili olabilmektedir.

Etnik kimliğin benlik saygısında önemli bir payı vardır. Aile tutumlarının ve ebeveyn yetiştirme tekniklerinin yine benlik saygısında ve buna bağlı olarak da psikolojik gelişimde önemli bir etkisi vardır. (Carlson ve diğerleri, 2000) Williams and Currie (2000) ise, fiziksel gelişimin de benlik saygısı üzerinde etkisi olduğunu eklemiştir (Akt. Dusek, 2000).

Sunulan bu teorik yaklaşımlar ve araştırmalar neticesinde (parenting) **“ebeveynlik nedir”** diye bir soru yöneltip kısaca özetlersek : Ebeveynlik, ebeveynlerin çocuklarına bakmak için yaptıkları şeydir ⁽⁴⁵⁾.

“Optimal” ebeveynlik, düzenleyici davranışları ve başarılı bir adaptasyonu hedefleyen şartların bir seti olarak tanımlanır. Çocuklar için elverişli şartları başarılı bir şekilde işleten bir sistemdir (Saegert & Winkel, 1990).

Lewis (1997), ebeveynler tarafından gerçekleştirilen 5 temel düzenleyici görevi sıralamıştır:

- 1) Gıda
- 2) Uyarım (stimulation)
- 3) Destek
- 4) Yapı
- 5) Gözetim

Bunlardan ilk üçü, insanın ihtiyaçlarından ve canlanma (arousal) sistemlerinden çıkar. Maslow (1954), insan ihtiyaçlarını belli bir şekilde sıralamıştır (Akt. Bradley, Corwyn; 1999: 339-340).

2.2.4. Ebeveynlik, Çocukların Hayatında Ne Gibi Değişiklikler Yapar?

Caldwell ve arkadaşları tarafından 1960'ların ortasında "Home Inventory" oluşturulmuştur. "Home Envanteri" hala kullanılan ve ev ortamında; çocuklar için stimülasyonun ve desteğin kalite ve kantitesini (niceliğini) ölçmek için dizayn edilmiştir. (Caldwell & Bradley, 1984) Envanterin 4 versiyonu vardır :

- 1) Infant-toddler version – bebeklik versiyonu: doğumdan 3 yaşa kadar.
(Ebeveyn sorumluluğu, kabul ediş, çevrenin organizasyonu, öğrenme materyalleri, ebeveyn bağlılığı, ebeveyn ilgisi (involvement), deneyimin çeşitliliği alanlarını kapsıyor)
- 2) Early childhood version – erken çocukluk versiyonu: 3 yaştan 6 yaşa kadar.
(Öğrenme materyalleri, dil stimülasyonu, fiziksel çevre, ebeveyn sorumluluğu, akademik stimülasyon, model olma, deneyimin çeşitliliği, kabul ediş alanlarını kapsıyor)
- 3) Middle childhood version – orta çocukluk versiyonu: 6 yaştan 10 yaşa kadar.
(Ebeveyn sorumluluğu, olgunluğu teşvik, kabul ediş, öğrenme materyalleri, zenginleşme, ebeveyn arkadaşlığı / eşlik etmesi (companionship), ebeveyn bağlılığı, ebeveyn ilgisi (involvement) alanlarını kapsıyor)
- 4) Early adolescent version – erken ergenlik versiyonu: 10 yaştan 14 yaşa kadar.
(Fiziksel çevre, öğrenme materyalleri, model olma, eğitici aktiviteler, düzenleyici / kural koyucu (regulatory) aktiviteler, deneyimlerin çeşitliliği, kabul edilebilirlik ve sorumluluk alanlarını kapsıyor)

HOME ve Çocuk Gelişimi

Bebeklik ve erken çocukluk versiyonlarıyla yapılmış çalışmaların skorları: Bilişsel ve dil gelişimi skorları arasında pozitif korelasyon bulunmuştur (Bradley & Caldwell, 1976a, 1976b, 1979b; 1980a; 1982, 1984b; Elardo, Bradley & Caldwell, 1975, 1977). HOME, çocuklar 3 ile 5 yaşlar arasındayken, çocukların zekaları ve akademik performansları arasında orta derecede korelasyon elde etmiştir.

HOME skorları ve başarı ilişkisine bakarsak, *erken ve orta dönemdeki çocukların başarısı, ev çevresiyle ilişkili* bulunmuştur. Erken ergenlik döneminin toplam HOME skorları, 10 ile 15 yaş arası çocuklarda, anlamlı bir şekilde ‘Wide Range Achievement Test-3. Edition’ (WRAT-3) ile anlamlı bulunmuştur (Bradley, Whiteside-Mansell & Corwyn, 1997).

Sonuç olarak; HOME skorları incelendiğinde çocuğun ortaya koymuş olduğu zihinsel ya da sosyal becerileri, onun sosyal gelişimsel, yani ebeveyn ilişkileri ile ilişkili çıkmıştır (Akt. Bradley, Corwyn; 1999: 342-345).

2.3. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kısa Bir Tarihçesi⁴⁶

30 Haziran 1921 tarihinde kurulan Çocuk Esirgeme Kurumu çalışmalarına hemen başlayamamış aradan 3 ay geçtikten sonra 01 Ekim 1921 tarihinde çalışmalarına başlamıştır.

İlk olarak cepheye savaşıyan askerlerin, onlara silah ve cephane taşıyan annelerin çocuklarının bakımını üstlenen Çocuk Esirgeme Kurumu, 1922 yılında, çalışmalarını üç noktada toplamıştır : Muayene, para yardımı ve koruma.

1923 yılında çocuklar için yiyecek yardımları başlamış, 1924 yılında ise paralı ve parasız süt dağıtımına girişilmiştir.

1926 yılında yiyecek verilmesinin yanısıra, kimsesiz çocuklar okullara yerleştirilmeye başlanmış ve okul ihtiyaçları temin edilmiştir. Doğum yardımları başlamış, binlerce çocuğun doğumuna yardım edilmiştir.

1927 yılında açılan kurum banyolarında 629.861 çocuk yıkanmıştır. 1928 yılında kurulmaya başlanan çocuk bahçelerinde 2,5 milyondan fazla çocuk faydalanmıştır.

1929 yılında diş tedavisine başlanmış, 150 bini aşkın çocuğun dişi muayene ve tedavi edilmiştir.

1940 yılında kurum kütüphaneler tesis etmiştir.

1942 yılında 'Çocuk Bakımı Öğütleri' adlı bir kitap hazırlanıp 33.618 anneye gönderilerek, çocuk bakımı konusunda bilinçlendirme çalışması yapılmıştır.

Himaye-i Etfal yani bugünkü adıyla Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kuruluş tarihi bazı kaynaklarda 30 Haziran 1921, bazılarında 21 Ekim 1921, bazılarında ise

---

⁴⁶ Bu Bölüm Turgay Çavuşoğlu'nun *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal Cemiyeti) (30 Haziran 1921-5 Mayıs 1981) adlı kitabından özetlenmiştir.*

bu cemiyetin mahalli olarak kurulmasının 1908 yılında Kırklareli’nde başladığı söylenmektedir. (Çavuşoğlu, 2001)

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kendi kayıtları incelendiğinde ise, kurumun Ankara’da 10 Haziran 1921’de resmen kurulduğu ve 01 Ekim 1921 tarihinde de işe başladığı görülmektedir. (Çavuşoğlu, 2001)

Kurtuluş Savaşı yıllarında kurulan Kurum, öncelikle savaş sırasında kimsesiz kalmış çocukların sağlık ve besin sorunlarıyla ilgilenmiş, zamanla daha geniş bir kitleye dönük hizmetler vermiş, kimsesiz çocukların okul ve eğitim faaliyetleri, kalacak yer ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır.

1960’lardan itibaren verilen hizmetlerin kalitesi düşmüş, Kurum’da bir tıkanma baş göstermeye başlamıştır. Buna neden olarak ise, ülkedeki ekonomik durumun kötüye gitmesine paralel olarak gelen bağışların azalması ve kentleşme sorunu gösterilmiştir. İlerleyen yıllarda ise Kurum kendi başına ayakta duramayacak duruma gelmiş, 1980 yılında dönemim Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı, dönemin Başbakan’ından yardım istemiştir. (Çavuşoğlu sayfa, 18-19, 2001)

24.05.1983 tarihinde kabul edilen, 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu artık tarihe karışmış, kendisine bağlı kuruluşlar yeni Kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na devir olunmuş, tamamen devlet kontrolüne alınmıştır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, halen, Başbakanlık’a bağlı olarak çalışmalarını sürdürmektedir, bununla beraber hayırseverlerin desteği halen devam etmektedir.

2.4. 2828 Sayılı Kanun ve İlgili Yönetmelikler⁴⁷

1983 yılında kabul edilen ve halen yürürlükte olan 2828 sayılı yasada amaçlar şöyle belirtilmiştir :

“Bu Kanunun amacı; korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk,sakat,yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir.”

Kanunda bahsedilen ‘Sosyal Hizmetler’ ve ‘Korunmaya Muhtaç Çocuk’ ve ‘Muhtaç Yaşlı’ kavramları (tanımları) ise şu şekilde açıklanılmıştır :

"Sosyal Hizmetler"; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü,

"Korunmaya Muhtaç Çocuk"; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik,alkollü içkileri veya

---

⁴⁷ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun resmi internet sitesi olan www.shcek.gov.tr adlı adresten alınmıştır.

uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen,

Çocuğu,

(Değişik: 30/5/1997 - KHK-572/5 md.) "Özürlü", doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişiyi,

(Ek: 07/07/2005 – Kanun N: 5378 RG- 25868 /26 md.) "Bakıma Muhtaç Özürlü"; özürlülük sınıflandırmasına göre resmî sağlık kurulu raporu ile ağır özürlü olduğu belgelendirilenlerden, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişiyi,

"Muhtaç Yaşlı"; sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç yaşlı statüsündeki kişiyi,

ifade etmektedir.

Belirtilen hizmetleri yürütecek kuruluşlar ise şu şekilde açıklanılmıştır :

Sosyal hizmet kuruluşları; bu Kanunun amacına ve belirtilen esaslara uygun faaliyette bulunan kuruluşlar olup bunlardan;

"Çocuk Yuvaları"; 0 - 12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını,

"Yetiştirme Yurtları"; 13 - 18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını,

"Kreş ve Gündüz Bakımevleri"; 0 - 6 yaş grubundaki çocukların bakımlarını gerçekleştirmek, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve geliştirmek ve bu çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak amacıyla kurulan ve yatılı olmayan sosyal hizmet kuruluşlarını,

"Huzurevleri"; muhtaç yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını,

"Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri"; bedensel, zihinsel ve ruhsal özürleri nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olan kişilerin, fonksiyon kayıplarını gidermek ve toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmasını sağlayan beceriler kazandırmak veya bu becerileri kazanamayanlara devamlı bakmak üzere kurulan sosyal hizmet kuruluşlarını,

(Ek: 30/5/1997-KHK-572/5 md.) "Çocuk ve Gençlik Merkezleri", eşler arası anlaşmazlık, ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlike ile karşı karşıya kalan veya sokakta çalışan çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarını,

(Ek: 30/5/1997 - KHK-572/5 md.) "Kadın veya Erkek Konukevleri", fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismara uğrayan kadın veya erkeklerin psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin çözümlenmesi sırasında varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını,

(Ek: 30/5/1997 - KHK-572/5 md.) "Toplum veya Aile Danışma Merkezleri", toplumun ve ailenin gelişmesi için; bireyin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, gerekirse diğer kuruluşlar ve gönüllülerle işbirliği içerisinde sunmakla görevli bulunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarını,

(Ek: 30/5/1997 - KHK-572/5 md.) "Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri", özürlü çocukları kendi kendine yeterli düzeye getirmek, okul eğitimine hazırlamak ve aile içi uyumu sağlamak amacıyla özürlü çocuklara ve ailelerine hizmet sunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarını,

(Ek: 21/1/2000 - KHK - 594/1 md.) "Çok Amaçlı Sosyal Hizmet Kuruluşları"; aynı yerleşkede ve/veya binada, birden çok sosyal hizmet kuruluşunun tek yönetim ve denetim altında kurulmasına ve çalışmasına imkan tanıyan sosyal hizmet kuruluşlarını,

(Ek: 07/07/2005 – Kanun No:5378 RG 25868 /26 md.) "Çocuk evleri"; 0-18 yaşlar arasındaki korunmaya muhtaç çocukların kaldığı ev birimlerini,

"Kurum"; bu Kanunla kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünü,

İfade eder.

2.5. Yetiştirme Yurtları

13-18 yaş ve 18 yaşın üzerinde korunma kararının devamını gerektiren koşulları taşıyan korunmaya muhtaç çocukları; Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, demokrasi bilincine sahip, insan haklarına saygılı, çağdaş, beden, ruh ve duygusal gelişimleri sağlıklı, topluma yararlı bireyler yetiştirmek, korumak, bir iş veya meslek sahibi yapmakla görevli ve yükümlü olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı kurumlardır (13.11.1995 tarih 22462 sayılı Yetiştirme Yurtlarının kuruluş ve işleyişine ilişkin yönetmelik).

Yetiştirme yurtlarına kabul edilen çocukların büyük çoğunluğu yine Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı Çocuk Yuvaları'ndan gelir. Çocuk Yuvaları'nda kalan korunmaya muhtaç çocuklar 12 yaşlarını doldurdıkları zaman ve genellikle eğitim-öğretim yılı sonunda gerekli raporlar hazırlanarak yetiştirme yurtlarına nakledilirler. Bunun dışında ayrıca daha önceden korunma kararı olmayıp da 12 yaşından sonra korunmaya muhtaç çocuk özellikleri kazanan çocuklarda valilik emri ile ya da korunma kararı ile yetiştirme yurtlarında geçici ya da 18 yaşını dolduruncaya kadar kalabilirler.

Çocukların normal şartlarda korunma kararları, 19 yaşından gün alana kadar devam eder, fakat çocuğun okul hayatı devam ediyorsa buna bağlı olarak şartlara göre çocuğun korunma kararı uzatılarak yurttan kalması ve/veya ailesinin yanında izinli olarak kalarak devletin sunmuş olduğu sağlık güvencesinden yararlanmaya devam eder.

Bunun aksi de düşünülebilir. Yani çocuk, artık korunmaya muhtaç çocuk özellikleri taşımayabilir. Bu durumda hazırlanacak rapor ile mahkemeye başvurularak çocuğun korunma kararının kaldırılması önerilir.

Bir diğerk önemli nokta, çalışmaktan aciz olan ya da sürekli bakıma muhtaç çocukların korunma kararları uzatılır. Bu çocuklar sürekli bakım ve rehabilitasyon merkezlerine nakledilirler.

İdeal bir yetiştirme yurdunda birkaç sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, pedagog, rehber öğretmen, branş öğretmenleri bulunmalıdır. Bununla beraber yetiştirme yurtlarının çoğu incelendiğinde bu anılan mesleki personellerden en fazla bir ya da birkaçının istihdam edildiğini görmekteyiz. Özellikle araştırmamızın yapıldığı yetiştirme yurtlarının sosyal servislerinde 1 mesleki personelin çalıştığı görölmüştür. Kadrolu öğretmen sayısı çocuklara yetecek sayıda değildir.

Halen ölkemizde çeşitli kapasitelerde ve kız erkek toplam 107 tane yetiştirme yurdu vardır. Bu yetiştirme yurtlarının büyük çoğunluğunda ise zorunluluklardan ötürü kapasitenin üzerinde sayıda çocuk kalmakta, bu durum verilmek istenen hizmetin kalitesini düşürmektedir. En düşük kapasiteli yurtlar 32 kapasite ile Aydın 80. Yıl Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu ve 36 kapasite ile Zonguldak'taki Çaycuma Erkek Yetiştirme Yurdu'dur. En yüksek kapasiteli yurtlar ise 190 (40 kız, 150 erkek) kapasite ile Çorum Yetiştirme Yurdu, 180 kapasite ile Çankırı Yetiştirme Yurdu, 175 kapasite ile İzmir Bornova Yetiştirme Yurdu, 160 kapasite ile Çanakkale Yetiştirme Yurdu, 156 kapasite (56 kız, 100 erkek) ile Denizli Yetiştirme Yurdu, 150 kapasite ile Siirt Yetiştirme Yurdu, 150 kapasite Mardin Yetiştirme Yurdu sıralanabilir.

2.6. BENLİK SAYGISI

2.6.1. Benlik Saygısı Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar

Benlik, kültüre göre değişkenlik gösteren bir kavramdır. “Benlik, kişinin benlik algısını yansıttığından bilişsel ve içgörüseldir; sosyal bilişim ve güdüyü içerecek şekilde etkileşimseldir de” (Kağıtçıbaşı, 1998). Benlik kavramı bu özelliğinden dolayı farklı kültürlerde farklı şekillerde algılanabilir. Bununla birlikte benlik kavramının batılı bir kavram olduğunu belirten Kağıtçıbaşı, Geertz (1975)’den alıntı yapar ⁽⁴⁸⁾:

“Belirgin sınırları olan, kendine özgü, az veya çok güdüsel ve bilişsel uyum içinde bir evren olan; belirgin bir bütünlük oluşturmuş farkındalık, duygu, yargı ve hareketin dinamik merkezi olan; hem diğer bütünlüklere hem de sosyal ve doğal geçmişe karşı zıt bir şekilde oluşmuş diye tanımladığımız batılı benlik kavramı, bize çok mantıklı gelse de, dünya kültürleri bağlamında çok garip bir fikir olabilir.”

Benlik kavramının kültürel özelliğine dikkati çeken diğer bir kişi de Roland (1988)’dir. Japonya ve Hindistan’da araştırma yapan Roland, buralarda “yaşanan benlik duygusunun biz benliği olduğu ailevi benlik” özellikleri taşıdığını batıdaki bireyselleşmiş benlikten ayrı olduğunu belirtiyor (Akt. Kağıtçıbaşı, 1998: 85).

Benlik kavramının, benlik imgesinin beğenilip, benimsenmesi benlik saygısını (self-esteem) oluşturur. “Benlik saygısı, kendini olduğundan aşağı ya da olduğundan üstün görmeksizin kendinden memnun olma durumudur. Kendini olduğu gibi, gördüğü gibi kabullenmeyi, özüne güvenmeyi sağlayan olumlu bir ruh halidir” ⁽⁴⁹⁾ (Yörükoğlu, 1996: 105).

Geçtan'a (1996) göre, benlik saygısı duygusal bir boyuttur. Kişinin ne olduğu, gerçek ben ile ideal ben arasında yapılan karşılaştırma sonucunda; kişinin kendini değerli ya da değersiz bulması, ne kadar değerli bulduğudur. Kişi, mutluluk veren ya da hayal kırıklığına uğratan yaşantılar sonucunda kendisine değer verme duygusu geliştirir ⁽⁵⁰⁾ (Geçtan, 1996)

Kulaksızoğlu'na (1998) göre de benlik saygısı, benliğin değerlendirilebilir ve duygusal bir boyutudur. Bireyin kendi hakkındaki yargılarıdır ⁽⁵¹⁾ (Kulaksızoğlu, 1998: 100).

Bireyin kendisini benimsemesi, değer vermesi, kendine güvenmesi ve saygı duyması anlamında olan bu kavramın, insan yaşamında özellikle ergenlik yıllarında çok önemli bir yeri vardır. İlk dönem bağlanmalarından başlayarak erken dönem çocukluk yılları da dahil ergenliğe kadar geçen süre içerisinde bireyde bir kimlik duygusu oluşur. Bu kimlik duygusuna paralel olarak bir benlik saygısı gelişir. Yaşanmış olayların/ilişkilerin duygusal yönüne göre benlik saygısı ya da kimlik pozitif ya da negatif değerler alacaktır ⁽⁵²⁾ (Fenichel, 1974).

Fenichel'e (1945) göre, psikanalitik yaklaşımda süperegonun gelişimi ve benlik saygısının gelişimi birbirleriyle çok ilişkilidir. Süperego geliştikçe, yani içselleştirildikçe; benlik saygının değerlendirilmesi de içerden olmaktadır. Yani önceleri sadece dışarıdan gelen uyaranlara göre belirlenen benlik saygısı, giderek içeriden değerlendirilmektedir. Artık yüksek bir benlik saygısı için sadece sevilmiş olmak yetmez, aynı zamanda doğru olanı yapmış olmakta gereklidir. Süperegonun içselleştirilmesi, sosyal çevrenin kural ve beklentilerinin içe alınması demektir. Süperego gelişimi ile topluma ait ahlaki yapı içe alınır ve içselleştirilmiş değerlere uyup uymaması konusunda kendi kendine yargılar (vicdan) verir (Fenichel, 1974).

Benlik (Saygısı) kavramı literatürde; “öz-değer”, “kendilik algılayışı”, benlik tasarımı”, öz-kavramı”, “kendine güven-duygusu” gibi de kavramlaştırılmaktadır.

Öz-Kavramı olgusunu Carl Rogers literatüre kazandırmıştır. Rogers, psikolojik danışmanlık alanındaki birikimlerinden hareketle 1950’lerin ortalarında “öz” (benlik) kuramını geliştirmiştir. Bu kuramın dayandığı ana nokta ise öz-kavramıdır. Rogers kişilik kuramında şu öğeleri vurgulamıştır (Akt. Yanbastı, 1990):

- Bireyin çevreden saygınlığa gereksinimi vardır.
- Bireyin kendine karşı saygı duyma gereksinimi vardır.

Öz-saygı gereksinimin karşılanabilmesi, kişinin kendisi için önemli kişilerden kayıtsız-şartsız olumlu davranış ve kabul görmelidir (Yanbastı, 1990: 260). Bu davranışlar gerçekten yaşanılarak kazanılırsa, öz-kavramı olumlu bir şekilde kazanılacaktır. Bu davranışlar yani kendisine karşı gösterilen kayıtsız şartsız olumlu davranışlar, kabul edilme ancak yaşamın ilk yıllarında rastlanabilecek türdendir. Öz-saygının gelişebilmesi için gereken bu davranışlar ise ancak bir aile ortamında sağlanabilir.

Rogers’ın kuramına göre öz (self) kavramsal bir bütündür. Bu kurama göre öz, bireyin kendisini, diğer kişileri ve olguları algılamasının bileşimidir ⁽⁵³⁾ (Öner, 1996). “Ben kimim?” sorusuna verilen yanıt , öz-kavramını tanımlar. Önceleri somut ve betimsel olan bu cevap yaş veya olgunlaşmayla beraber soyut ve karmaşık bir hal alır.

Öz-kavramı yalnızca başkalarının birey hakkındaki görüş ve değerlendirmelerini yansıtan bir ayna değildir. Birey, başkalarının kendisiyle ilgili görüş ve değerlendirmelerini kendi duygu, düşünce, gözlem ve algılamalarıyla karşılaştırarak bir senteze gider ve böylece bir bütüne ulaşır (Donelson, 1973; Akt. Öner, 1996).

Benlik saygısı (Öz-değer) konusundaki araştırmalar uzun bir geçmişe sahiptir. Öz-Kavramının bilişsel, davranışsal ve duygusal yönlerinin olduğu ve bu yönler üzerinde güçlü etkiler taşıdığı belirtilmiştir ⁽⁵⁴⁾.

Çocukta sağlıklı bir öz-kavramının gelişimi anne-babanın çocuk yetiştirme tutumlarıyla yakından ilgilidir. Öz-kavramının gelişimi için ve bu gelişimin pozitif, yani kendine saygı yönünde oluşabilmesi için anne-baba, çocuk için gerekli alt yapıyı hazırlarlar (Öner, 1996). Anne-babanın çocuğu sevip-sevmemesi, ilerleyen yaşlarda saygı gösterip-göstermemesi, okul içerisinde öğretmeninden sevgi ve saygı görüp görmemesi, yaşlılarının beğenisini kazanıp-kazanamaması gibi faktörler öz-kavramını, başka bir deyişle öz-değeri etkileyen önemli faktörlerdir.

Başkalarının bireyi değerlendirmesi ile o bireyin kendini değerlendirmesi arasında farklar olabilir. Birey kendini olumlu görebilirken, sosyal çevre onu olumsuz değerlendirebilir. Ya da sosyal çevre bireyi çok olumlu bir şekilde değerlendirirken, birey ego idealine uzak düştüğü için kendini olumsuz değerlendirebilir (Yörükoğlu, 1996: 102-103).

Öz-Kavramı ya da Öz-değer derken aslında bir psikolojik boyutun hem tanımlayıcı hem de değerlendirici yönlerinden bahsedilmektedir (Shavelson ve ark., 1976; Akt. Öner, 1996).

Coopersmith (1967), benlik saygısının oluşumuna katkıda bulunan dört faktörden söz etmiştir:

1- (Significant others) Kişinin yaşamında önemli diğer insanlar ve onlardan gördüğü, kabul edici ve saygılı davranışlar. Bu nitelikteki davranışların niceliği.

2- Kişinin içinde bulunduğu pozisyon, statü. Bunlar kişinin başarılarının bir göstergesidir, kişinin toplum içerisindeki yeridir. Başarı kişiyi toplum içinde fark edilir kılar ve statü kazanmasını sağlar. Benlik saygısının oluşumu için somut bir temel sağlar.

3- Amaçlara varma. Başkaları tarafından konmuş ve kişinin kendisinin de içselleştirdiği amaçlara ulaşmış olması. Kişi böylelikle başarılarını kendi kriterleri açısından değerlendirebilir, benlik saygısının gelişmesiyle ilgili önemli bir faktördür.

4- Kişinin kendisi hakkında başkaları tarafından yapılan değerlendirmeleri nasıl algıladığı, bunlara nasıl karşılık verdiği ⁽⁵⁵⁾ (Akt. Erim, 2001: 5).

Benlik saygısını ölçmek için ölçek geliştiren Piers'e göre öz-kavramı 8 yaşından sonra fazla değişim göstermez ve öz-kavramı'nın birçok boyutu vardır. Bunlar, mutluluk (doyum), kaygı, popülerite (sosyal beğeni ya da gözde olma), davranış (uyuma, konformite), fiziksel görünüm, okul durumu (zihinsel kapasite) olarak sıralanabilir. Piers ve Harris tarafından oluşturulan Öz-Kavramı Ölçeği, öz-değeri etkilediği varsayılan yukarıdaki faktörleri de hesaba katarak hazırlanmıştır.

2.6.2. Benlik Saygısı Hakkında Literatürdeki Başka Görüşler

Mead (1937), kişinin sosyal etkileşimler içinde, diğerlerinin kendisini gördüğü şekilde kendisini gördüğünü ve kendisine tepkide bulunduğunu belirtir. Mead'ın ben ile ilgili etkileşimci teorisi, benlik, benlik kavramı, benlik saygısı konularında yapılan araştırmalara çerçeve sunma niteliğini taşır. (Akt. Washington, 1989: 18)

Kendine saygı duyma konusunda benzer görüşlere sahip olan Sullivan, çevrenin kendine saygı duygusu üzerindeki etkilerini vurgulamıştır. (Akt. Yanbastı, 1990: 120-138)

Kendine saygı kavramı üzerinde Lewin'de fikirlerini belirtmiş, kendine saygı duygusu ile kişilik bütünleşimi kavramı arasında bir bağlantı kurmuştur. Kişiliğin alt bölümlerinin birbiriyle bütünleşimi ne kadar yüksekse kişinin öz saygısının da paralelinde yüksek olacağını belirtmiştir (Akt. Yanbastı, 1990: 183-195).

Maslow (1970), benlik saygısının kendini gerçekleştirmedeki önemi üzerinde durmuştur. Bilindiği gibi Maslow, insan ihtiyaçlarını hiyerarşik bir modelde toplayarak bir "piramit" modeli sunmuştur. Bu modelde ihtiyaçlar şöyle sıralanmıştır ; en aşağıda yaşam için vazgeçilmez olan biyolojik ihtiyaçlar

bulunmaktadır, bu ihtiyaçlar tatmin edildiği zaman güvenlik ihtiyaı başgösterir. Güvenlik ihtiyaı tatmin edildiği zaman ise, ait olma (ya da bağlı olma) ve sevme ihtiyaı başgösterir. Kişi dost, arkadaş, sevgili gibi şeylerin yokluğunu hisseder ve bu ihtiyaını tatmin etmek ister. Bu ihtiyaını tatmin ettikten sonra ise Maslow’a göre kişi artık “değer-saygı ihtiyaçları” içerisine girer. Başkaları tarafından saygı görmek ister. Kişi artık, itibara, başarıya, başkaları tarafından olumlu değerlendirilmeye gereksinim duyar. Başkaları tarafından vlmek, tanınmak, takdir edilmek ister. Bu sayede benlik saygısı gelişen insan, bir sonraki basamak olan kendini gerçekleştirme basamağına geçer (Akt. Arık, 1996).

2.6.3. İlgili Araştırmalar

Rosenberg (1965), 15-18 yaş arası 5024 kişilik geniş bir örneklem üzerinde özsaygıyı etkileyen değerkenleri araştırmıştır. Toplumsal sınıf ve özsaygı arasında zayıf bir ilişki bulmuş, etnik grup yesi olma ile özsaygı arasında hiçbir ilişki bulamamıştır. Baba-erkil ilginin, babayla yakın ilişki içerisinde olmanın ise erkek çocuklar üzerinde yüksek öz-saygıya neden olduğunu bulmuştur. Babalarıyla daha uzak olan erkek çocukların öz-saygı seviyeleri daha düşük çıkmıştır ⁽⁵⁶⁾ (Akt.Güngör, 1989: 33).

Coopersmith (1967), 10-12 yaşlarındaki çocuklarda kendine saygı ile aile tutumları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu araştırmasının sonunda kendine daha fazla saygı duyan çocukların ailelerinin, çocuklarını birey olarak kabul ettiklerini, ona ve haklarına saygılı olduklarını, tutarlı bir şekilde davranış gösterdiğini bulmuştur. Coopersmith (1959), sosyal kabul edilirlilik ve kendine saygı arasındaki ilişkiyi de incelemiştir. Poplerliğin kendine saygı duyma üzerinde olumlu etkiler taşıdığını, başkaları tarafından nasıl algılandığının, kendine saygı duyma kavramının ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulanmıştır (Akt. Washington, 1989: 20,21).

Growe, ailelerin davranışları ve çocukların kendine saygı duygusu arasındaki ilişkiyi araştıran bir başka araştırmacıdır. Yaptığı araştırma sonucunda Growe, ailenin kontrol ve koruyuculuk gibi yönleriyle kız çocukların kendine saygı duymaları arasında olumlu ilişki bulmuş, erkek çocuklar açısından ise olumsuz ilişki bulmuştur. Annenin sıcaklığı ve hafif cezalar vermesi her iki cinsten kendine saygı duyma ile olumlu ilişki içerisinde çıkmıştır (Akt. Washington, 1989: 20). Bu araştırmacıların dışında, Gecas'da (1971), ailenin desteğinin ergenlerin kendine saygı duymaları üzerinde olumlu etkilerini belirtmiştir (Akt. Washington, 1989: 20).

Rosenberg (1965) ve Coopersmith (1967), kendine saygı duygusu ve sosyoekonomik durum arasındaki ilişkiyi de incelemişlerdir. Yüksek sosyal statüde olan ve dolayısıyla yüksek gelirleri olan kişilerin kendilerini diğer insanlardan daha başarılı ve değerli gördüklerini ortaya koymuşlardır (Akt. Washington, 1989: 21). Miller (1988), anne-babaların çocuklarının gelişimlerine uygun davranıp davranmadıklarını araştırmıştır. Araştırma sonucunda sosyo-ekonomik statüsü daha yüksek olan ailelerin çocukların gelişimlerine göre daha uygun davrandıklarını tespit etmiştir (Akt. Kağıtçıbaşı, 1998: 58).

Miller (1976), benlik saygısı üzerinde annenin etkisi üzerinde durmuş, empatik, içten ve yüksek benlik saygılı annelerin ergen çocuklarında yüksek benlik saygısı bulunacağını varsaymıştır. Yaptığı araştırma sonucunda anne ile çocuk arasındaki ilişkinin olumlu niteliği arttıkça, çocuğun benlik saygısının da aynı yönde arttığını bulmuştur (Akt. Şahin, 1994: 37).

DuBois ve Hirsch (57) (2000), benlik saygısı gelişimi ile sosyo-çevresel faktörler arasındaki ilişkiyi; erken ergenlikte benlik saygısının rolüne odaklanarak araştırmışlardır. Araştırmacılara göre; aile deneyimlerinin benlik saygısına etkisi, akranlarla ilişkilerin gelişmesinin etkisi gibi önemlidir. Erken ergenlik döneminde, bağımsızlık kazanmanın benlik saygısını şekillendirmede önemli rolünden bahseden DuBois ve Hirsch, verilen rol tarzlarının (modellerinin), verilmiş yetkilerin ve sosyal

desteğin, orta öğretime geçişte benlik saygısındaki değişikliklerin belirleyicileri olduğunu vurgulamışlardır. Ergenin gelişim yerinin ve aynı yaş grubunun gelişimsel durumunun, benlik saygısı ve seviyesine etkide önemli kaynak teşkil ettiğini vurgulamışlardır ⁽⁵⁸⁾ (Hirsch ve DuBois, 2000).

Williams ve Currie ergenlik döneminin, benlik saygısını hangi yollarla etkilediğini tarif etmişlerdir. Araştırmalarında, ergenliğin ilk başında, düşük benlik saygısı bulmuşlardır. Kaplan ve Lin, biyolojik durumdan çok, sosyal kimliğin benlik saygısını anlamada daha iyi bir kontekst (çerçeve) belirtmişlerdir. Ergenin kendiyile ilgili negatif düşüncelerinin (ki bu ilerde anormal davranışlara gider) anormal bir kimlik yapısını geliştirdiği belirtilmektedir (Akt. Hirsch ve DuBois, 2000).

Lyman ve Bird ⁽⁵⁹⁾ (1996), kurum bakımındaki 58 erkek ergenle normal popülasyondaki akranları arasında benlik algısıyla (self-image) ilgili farkların olup olmadığını araştırmışlardır (Offer Benlik Algısı Ölçeği kullanılmıştır). Kurum bakımı veya ergenin geçmiş yaşantılarının benlik algısıyla ilişkisini merak eden araştırmacılar, bu soruların dışında; kaç kurum değiştirildiği ve kurum bakımında kalmanın uzunluğuyla benlik saygısı arasındaki ilişkiyi de araştırmışlardır.

58 ergenin yaşları 12 ile 19 arasında değişmektedir. % 65'i 2 yıl veya daha az süredir kurumlarda kalmaktadır. % 79'u bir veya 2 kurumda bulunmuştur. % 21'i ise 3 ile 10 arası kurum görmüştür. Tüm ergenlerin hiç değilse bir ebeveyniyle (anne veya baba) ilişkisi sürmektedir.

Bulgular şöyledir : Benlik algısı skorları bütününde 2 grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Sosyal ilişkiler alt testinde kurumdaki çocuklar daha fazla skor almış, ama aile ilişkileri ve emosyonel sağlık alt testlerinde kurumda kalan çocuklar daha düşük skor almışlardır. Kurum bakım özellikleri ve kişisel özelliklerin benlik algısıyla ilişkisi anlamlı bulunamamıştır. Sadece benlik algısı alt testlerinden 4 tanesiyle anlamlı ilişkiler yakalanmıştır. Ancak yüksek benlik algısı, az kurum değiştirmeye ve kurumda kısa süredir kalmayla ilişkili bulunmuştur.

Kurum bakımındaki ergenlerin kayıp yaşantısı (aile kaybı, akran ilişkileri kaybı vs.) onların kendilerini algılamalarını etkileyebildiği yönünde görüşler

bildirilmiştir (Fanshel & Shinn, 1978; Feinstein & Giovacchini, 1979; Timberlake ve diğerleri, 1987). Benlik saygısı, ebeveyn desteğiyle, ebeveyn kontrolüyle, ebeveyn katılımıyla (Demo & Small & Savin-Williams, 1987; Gecas & Schwalbe, 1986; Hoelter & harper, 1987; Hoffman, Ushpiz & Levy-Shiff, 1988), aile bağlılık algısı (Cooper, Holman & Braithwaite, 1983) ve aileye ait olmayla (Chubb & Fertman, 1992) ilişkilidir. Düşük benlik saygısı, kurum bakımındaki çocukların karakteristik özelliğidir (Gil & Bogart, 1982; Hicks & Nixon, 1989). Zayıf aile bağları düşük benlik saygısıyla ve kimlik kargaşasıyla (confusion) ilişkilidir.

Kurum bakımındaki çocukların % 98'i ailenin disfonksiyonelliği yüzünden gelmişlerdir (Tatara, 1989). Çok kurum değiştirme, kurum bakımındaki çocukların benlik saygısı için zarar verici olabilmektedir (Fein ve diğerleri, (1990); Hicks & Nixon, (1989); Akt. Lyman ve Bird, 1996).

Bekanan, Sapp ve Noisuwane⁽⁶⁰⁾ (1975), kurum bakımındaki ergenlerin benlik saygısını etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Araştırmada 240 kurumda yaşayan ergenle çalışılmıştır (120 Taylandlı, 120 Amerikalı). Araştırma sonunda kurumda kalan çocukların “model aldığı” kişilere göre benlik saygılarının değişebileceği, “model” alınan kişiyle sözel iletişimin güçlü olmasının benlik saygısı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirtilmiştir.

Hukkanen, Sourander, Bergroth ve Piha⁽⁶¹⁾ (1999), Finlandiya’da yaptıkları çalışmalarında geçici bir süreliğine sosyal hizmet desteği alan çocuklar üzerinde araştırma yapmışlardır. 8 çocuk evinden (2 özel çocuk evi de dahil olmak üzere) 91 çocuk ve ergenle çalışılmıştır (56 erkek, 35 kız). Çocukların yaş ortalamaları 12.6’dır (4 ile 18 arasında değişiyor). Kurumda kalma uzunluğunu ortalaması 4.6 yıldır. Kurumda kalma yaşının başlangıcı ortalama 8.1’dir. Çocukların % 60’ının kuruma gelme nedeni ebeveynin ciddi alkol kötüye kullanımındır. Hatta % 36’sının her 2 ebeveyni bu durumdadır. % 24’ünde aile içi şiddet vardır. % 19’unun ebeveyninde psikiyatrik hastalık, suç veya başka psikososyal problemler vardır.

Bu çocuklardan, cinsel istismar öyküsü olan ve ebeveyniyle ortalamadan kötü bir ilişkisi olanlar, uygulanan benlik saygısı ölçeğinden düşük puan almışlardır.

Çalışma, çocukların psikososyal iyi olma haline etki eden en önemli faktörlerin, çocukların bu kurumlara gelmeden önceki hayat deneyimleri ve evde yaşarken ki sürede ebeveynle olan ilişkilerinin kalitesi olduğuna gönderme yapmaktadır. Ayrıca kuruma gelme yaşının ve cinsiyet faktörünün, emosyonel ve davranışsal rahatsızlıklarla anlamlı bir ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmada, bu çocukların çoğunun ‘travmatize’ edildiğini, travmatize olma durumunun ise emosyonel rahatsızlıklarla yakından ilişkisi üzerinde durulmuştur. ‘Cinsel istismar’, psikososyal problemlerin en büyük risk faktörüdür. Cinsel istismar yaşayanlar sadece evde değil daha sonraki yaşamlarında da kurban olma eğilimleri gösterebilirler.

Araştırmalar, benlik saygısı düşük olan bireylerin; güvensiz, insanlarla ilişkilerden doyum ya da zevk almayan, esnek olmayan, grup ilişkilerinden kaçınan kişiler olduğunu ortaya koymuştur (Wells ve Marwell, 1971; Franket ve Barret, 1971). Kahle (1980) benlik saygısı düşük olan kişilerin kişilerarası ilişkilerde daha çok sorunla karşılaştığını belirtmiştir. Geist (1982) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında sosyal çekinikliğin düşük benlik saygısı ile ilgili olduğunu belirtmiştir (62) (Akt. Çuhadaroğlu, 1986: 28).

Gil ve Bogart (63) (1982), çocukların kendileriyle ilgili algıları, bakım beklentileri ve gelecekle ilgili umutları hakkında araştırma yapmışlardır. Araştırma örneklemini 100 San Fransisco’lu çocuk oluşturmuştur (50 tanesi evlat edinildikleri ailede kalıyor; 21 erkek, 29 kız), 50 tanesi grup evlerinde (32 erkek, 18 kız) kalıyor. Çocukların yaşları 8 ile 18 arasında değişmekte; ilk grubun yaş ortalaması 11.88, 2. grubun yaş ortalaması 15.28’dir.

Bulgular: Tüm çocukların benlik saygısı düşük çıkmış; ancak ev bakımındakilerin benlik saygısı, grup evi bakımındakilerden daha yüksek çıkmıştır. Evlatlık verilen ailelerde kalan çocuklar, grup evlerinde yaşayanlara göre beslenme bakımından daha iyi, aile ilişkileri bakımından daha pozitif, kişisellikleri daha fazla gelişmiş (more personal belongings) bulunmuş; kendilerini daha güvende ve emniyette hissettikleri belirtilmiştir.

Bizim araştırmamızda da üzerinde durulan benlik saygısı ve depresyon arasındaki ilişkiye bakan önceki araştırmacılar benlik saygısı ve depresyon arasında negatif yönde bir ilişki bulmuştur (McCaulay ve diğerkleri 1988, Tennen ve Nelson 1987, Akt. şahin 1994:39).

Araştırmamızın üzerinde durduğu bir başka konu benlik saygısı ve kaygı arasındaki ilişkidir. Bu konuda ölkemizde Öner ve Le Compte (1983) tarafından yapılan çalışmada, tedavi gören nevrotik hastaların kaygı seviyeleri ile benlik saygıları arasında negatif yönde ters bir ilişki olduğu ortaya konmuştur (64).

Araştırmalar, özsaygı düzeyi yüksek olan kişilerin, kendine güven, iyimserlik, başarma işteği gibi olumlu psikolojik özelliklerinin yanısıra kendilerini saygın ve kabul edilmeye değer algılama eğilimdedirler (Dönmez (1985), Yörükoğlu (1985); Akt. Kutlu, 1992: 19). Araştırmalar kendine saygı duyan, yani yukarıda sıralanan psikolojik özellikleri taşıyan kişilerin, kişilerarası ilişkilerde, grup içi ilişkilerde başarılı ve aktif olduklarını, esnek olduklarını, yeni düşüncelere açık olduklarını göstermiştir (Onur (1985); Akt. Kutlu, 1992:19).

Konuyla ilgili araştırma yapan yazarların fikirlerinden anlaşıldığı gibi çeşitli şekillerde içinde bulunduğu bütüne göre kavramlaştırılan benlik-kavramı bir sosyal çevre içerisinde oluşur. Bu sosyal çevrede ayırt edici nokta, birey için önemli olan (significant others) ve ona duygusal anlamda yakın olan sosyal çevredir. Benlik-kavramını ölçen testler esasında bu subjektiviteyi ölçmektedirler.

Yukarıda sıralanan araştırma bulguları göstermektedir ki, ana-baba-çocuk ilişkileri veya çocuk yetiştirme tarzları ile öz-kavramı (benlik-kavramı ve saygısı) arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Bu anlamda yetiştirme yurtlarında büyüyen çocukların benlik saygısı seviyeleri ve benlik saygılarını etkileyen faktörleri araştırmak çok önemlidir.

2.6.4. Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Üzerinde Yapılmış Benlik Saygısı Çalışmaları

Washington (1989), Ankara’da, 35 kız, 35 erkek toplam 70 (10-12 yaş arasında) yuva çocuğunda ve aynı özellik ve sayıda evde kalan çocuklarla yaptığı çalışmada, 10-12 yaş yuva çocuklarının benlik saygılarını ve ailesi yanında kalan çocukların benlik saygılarını ölçmüştür. Verilen cevaplar puanlanmış ve yuva çocukları daha düşük ortalamalar göstermiştir. İstatistiksel analizle de incelenen fark önemli derecede anlamlı çıkmıştır. Washington bu bulguyu, içinde bulunulan çevrenin önemine, ana-baba ve çocuk arasındaki ilişkinin önemine gönderme yaparak açıklamıştır (Washington, 1989: 31).

Güçray (1989), çocuk yuvasında kalan 9-11 yaş arasındaki çocukların benlik saygısını etkileyen değişkenleri araştırmıştır. Araştırmasında yuva çocuklarının aileli çocuklardan daha düşük benlik saygısı geliştirdikleri ortaya çıkmıştır. Cinsiyet, yaş, kardeş sayısı ve doğum sırasının öz-saygı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını bildirmiştir. Çocuk yuvalarına ilişkin olarak ise, yuvada kalış süresinin, ziyaretçisinin olup olmamasının, kardeş sayısının benlik saygısı üzerinde önemli bir rol oynamadığı ortaya çıkmıştır. Anne-baba veya yerine geçen bireylerin demokratik tutumlarının benlik saygısı üzerinde olumlu etkileri olduğu, otoriter ve ilgisiz tutumların ise benlik saygısı üzerinde olumsuz etkileri olduğu ortaya konmuştur (Akt. Kutlu, 1992: 39).

Satılmış ve Seber (1989)’de ergenlerde benlik saygısı üzerine araştırma yapmışlar ve literatürdeki bilgilerin aksine sonuçlar ortaya koymuşlardır. 14-18 yaş arası yurt çocukları ile evde kalan çocuklar arasındaki benlik saygısı skorlarını karşılaştırmışlar ve iki grup arasında anlamlı bir fark olmadığını bildirmişlerdir (Akt. Kutlu 1992: 39).

Kutlu (1992), Malatya yurtlarında kalan çocukların benlik saygılarını ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırmıştır. Araştırma için 13-18 yaş arası çocuklar seçilmiştir. Araştırma sonrasında elde edilen bulgulara göre, iki grup arasında ailesi yanında kalan çocukların lehine olmak üzere anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır (sf. 55). Yetiştirme yurdunda kalan çocukların benlik saygısı puanları cinsiyete göre incelenmiş, aralarında önemli bir fark bulunmamıştır. Aynı durum ailesi yanında kalan çocuklar içinde geçerlidir. Yurtta kalan çocukların yuvaya geliş yaşına göre benlik saygıları incelenmiş ve istatistiksel olarak bir farklılık bulunmamıştır. Yani aileden uzaklaşıp yuva/yurt yaşamına başlama yaşında görülen farklılık benlik saygısını etkilememektedir. Yine yuvaya ya da yurda geliş nedenleri, yuva veya yurtta geçirilen süre, aile bireylerini görme sıklığının; benlik saygısında farklılıklara neden olmadığı görülmüştür. Yani alt grupların aldıkları benlik saygısı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunamamıştır (sf. 55-72). Arkadaşlık ilişkilerinin ise benlik saygısı üzerinde etkileri olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya katılan çocuklardan arkadaşlık ilişkileri iyi olanların benlik saygısı puanları daha yüksek çıkmış, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olmayanların puanları daha düşük, fıkri olmayanlar ise daha da düşük çıkmıştır (Kutlu, 1992: 76).

Şahin (1994), Eskişehir, Bursa, Denizli yetiştirme yurtlarında kalan 15-17 yaşları arasındaki toplam 223 ergende benlik saygısını etkileyen değişkenleri araştırmıştır. Ergenlerin benlik saygısı ortalamaları 6 üzerinden 2,46 çıkmıştır. Bu durumu değerlendiren Şahin, ortalamanın düşük olmadığını belirtmiş ve bu durumu çocukların aile ilişkilerinin sürmesinin benlik saygılarını olumlu bir şekilde etkilediğini öne sürmüştür. Literatür bulgularına paralel bulgular elde etmediğini belirten araştırmacı, bu durumun bir nedenini de yurtta kalan gençlerin “tam anlamıyla korunmaya muhtaç” olamayabileceğini ileri sürerek açıklamaya çalışmıştır. Yetiştirme yurdunda kalan kız ve erkeklerin benlik saygısı seviyelerini karşılaştıran araştırmacı istatistiksel olarak anlamlı bir farka ulaşamamıştır.

Bu çocuklardan %84,3’ü yurt olanaklarını yeterli bulmuş, %15,7’si ise yurt olanaklarını yetersiz bulmuştur. Çocukların %41,3’ü sorunları olduğunda hiç kimse ile paylaşmadığını, %42,6’sı öğretmenleri ile paylaştığını (Grup sorumlusu), %3,6’sı

sosyal çalışmacı ile, %2,7'si psikologla paylaştığını %4,9'u da müdür veya müdür yardımcısı ile paylaştığını belirtmiştir. Araştırmacı, sorunların en fazla ğretmen ile paylaşılmasını, öğretmenlerin kurumlardaki sayısal olarak fazlalığına bağlamıştır. Çocukların %7,4' personnel ile ilişkiyi olumlu değerlendirirken, %25,6'sı personelin ile ilişkiyi olumsuz olarak değerlendirmiştir (şahin, 1994: 90-111).

Tunç (65) (2000), Erzurum yetiştirme yurdunda kalan genç çocukların (sadece 12-18 yaş erkekleri) benlik algılarını ailesi yanında kalan genç çocuklarla karşılaştırmıştır. Yapılan araştırmanın alt kategorileri olan “aile ilişkileri”, “başetme gücü”, “beden imgesi”, “duygusal düzey”, “evre uyumu”, “meslek ve eğitim hedefleri”, “sosyal ilişkiler”, “ruh sağlığı” karşılaştırmalarında veriler ailesi yanında kalan çocukların lehine çıkmıştır. Alt kategorilerin toplamından oluşan “genel benlik imgesi” toplam puanları karşılaştırıldığında ise yine anlamlı bir şekilde ailesi yanında kalan çocukların kendilerine dönük algılamalarının daha olumlu olduğu grlmştir (Tunç, 2000: 81-92).

2.7. KAYGI (ANKSİYETE)

2.7.1. Kaygı Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar

Özellikle son elli yılı kaygı çağı olarak nitelenen yüzyılımızda kaygı kavramı çeşitli disiplinlerin araştırma alanı olmuştur. Psikoloji, psikiyatri , eğitimbilim, felsefe disiplinleri kaygı kavramını kendi açılarından araştırmışlardır. Özellikle psikoloji, psikiyatri ve eğitimbilim araştırmalarında kaygı kavramını ölçme yoluna gitmiş, bunun içinde çeşitli ölçüm teknikleri geliştirmişlerdir. Bu ölçüm verilerine göre psikolojik tedavi veya eğitim programları geliştirilmiştir (Öner ve Le Compte, 1998).

İnsanın temel duygularından biri de kaygıdır. Her insan çeşitli durumlarda çeşitli şiddetlerde kaygı yaşamıştır. Örneğin, sınava girecek öğrencinin yaşadığı kaygı gibi ve öğrencinin girdiği sınavın kendi hayatı için önemi ne kadar fazla ise sınava kadar geçen süre içerisinde ve sınav boyunca yaşayacağı kaygıda o derece yüksek olacaktır.

Genellikle bir amaca ulaşmak için bir miktar kaygılı olmak gereklidir. Kaygı, seviyesi fazla olmadığı taktirde kişiyi motive edici özellikler taşımaktadır. Bununla beraber yaşanan kaygı seviyesi, kişiyi huzursuz ve mutsuz edecek seviyeye ulaştığı zaman artık kişi adeta bloke olmakta ve hedefe ulaşmak için gerçekleştireceği davranışları uygun bir şekilde sergileyememektedir.

“Freud (1926) yılında geliştirdiği modelde, anksiyeteyi egoya ait bir duygu olarak tanımlamıştır” ⁽⁶⁶⁾ (Akt. Geçtan, 2004: 159). Freud’a göre insan davranışlarının tümü uyum sağlamaya yöneliktir. Uyum organizmanın hayatta kalmasına yönelik faaliyette bulunma çabasıdır. Freud, anksiyetenin bireyi çevreden (fiziksel ya da toplumsal) gelebilecek tehlikelere karşı uyarma gibi bir görev üstlendiğini belirtir. Buna göre oluşan anksiyete bireyi oluşan duruma göre uyuma ve yaşamı sürdürmeye yönelik faaliyetlere sevk edecektir. Bununla beraber Freud,

‘nevrotik anksiyete’yi de tanımlar ve nevrotik anksiyetede davranışlar mantıkdışı bir nitelik kazanır, uyum işlevi yerine getirilemez, normaldışı davranışlar ortaya çıkar.

Freud’a göre her insan anksiyete yaşar. Bununla beraber nevrotik kişilerin daha sık ve daha yoğun bir şekilde anksiyete yaşadığını belirtir. Freud, normal insanın yaşadığı anksiyetenin, nevrotik anksiyeteden hem nicelik olarak daha az olduğunu belirtir, hem de nitelik olarak farkını vurgular. Yani normal bir insanın yaşadığı anksiyete ‘gerçekçi’ bir anksiyetedir. Nedenleri rasyoneldir. Dış dünyadaki gerçeklerle alakalıdır, anksiyete oluşturan nedenlere göre oluşturulan davranışlar sonucunda anksiyetenin yoğunluğu azalarak ortadan kalkar.

Nevrotik anksiyetenin nedenleri mantıkdışı ve kökeni bebeklik ve çocukluk yıllarına dayanır. Psikanalitik kurama göre anksiyetenin gelişimsel olarak belirlenen iki dönemi vardır. *Birincil anksiyete* ve sonraki anksiyeteler. Birincil anksiyete anne karnındaki bebeğin, doğum anında başlar. O zamana kadar anne karnında sıcak, karanlık ve uyum sağlama gereksinimi hissetmeyen dölüt, doğum sancıları ile birlikte bir çok uyarana maruz kalmaya başlamakta, anne karnından çıktıktan sonra, ışıklı, farklı sıcaklıkta bir ortama girmektedir. Yeni doğan bebeğin bu yeni uyaranlarla başa çıkacak kapasitesi ve uyum mekanizmaları henüz gelişmemiştir. Bedensel olarak verdiği tepkiler; ağlama, soluma, hızlı kalp atımı gibi tepkilerdir. Yetişkinlik yaşamı sırasında meydana gelen anksiyete nöbetlerinde de benzer belirtiler gözlenmektedir.

“Birincil anksiyeteden sonraki anksiyetelere geçiş egonun olgunlaşmasıyla ilişkilidir.” (Geçtan, 2004: 161) Zamanla olgunlaşan ego; engellenmeler, süperegö ve idden gelen istekler karşısında daha güçlü bir şekilde durmaktadır. “Anksiyete, egonun tehlikeden kaçış yollarının bir anlatımı olduğundan, yukarıda tanımlanan üç tür tehlikeye karşı üç tür anksiyete gelişir”

- 1) **Gerçeklik Anksiyetesi:** Korku niteliğindedir. Dış dünyadaki tehlikeli bir durum ya da uyaran sonucu ortaya çıkan bir duygudur.
- 2) **Suçluluk Anksiyetesi:** Süperegö fonksiyonları sonucunda egoda utanç ve suçluluk duyguları yaşanır. Süperegönün vicdan diye bilinen bölümü tarafından onaylanmayan duygu ve davranışlar olduğunda ortaya çıkan bir duygudur. Vicdan ise ana-baba ve toplum otoritesinin

içselleştirilmiş bir biçimdir. “Suçluluk anksiyetesinin cezalandırıcı ana-babayla simgelenen bir korku bulunur, gerçeklik anksiyetesinden farklı olarak suçluluk anksiyetesine neden olan durumdan kaçabilme olanağı yoktur.”

- 3) **Nevrotik Anksiyete**: İçgüdülerden gelen tehlikeli isteklerin algılanmasıyla ortaya çıkar. Egonun savunma mekanizmaları toplumsal değerlere aykırı anksiyete yaratabilecek dürtüleri baskı altında tutmaya çalışır. Ego kendini bu içgüdüsel tehlikelerden korumaya çalışırken, bu savunma mekanizmaları uyum niteliğinin dışına çıkıp nevrotik bir hal alabilirler.

Freud’a göre nevrotik anksiyete üç biçimde ortaya çıkar :

- a) **Bağılantısız Anksiyete** : O anda ortaya çıkabilecek ve herhangi bir duruma bağlanmaya hazır genel bir kaygı durumudur. Sürekli bir kaygı ve karamsarlık durumu mevcuttur.
- b) **Fobik Anksiyete** : Belirli bir duruma veya objeye karşı duyulan yoğun korkuyla belirlenir. Başka kişiler tarafından korkunun yoğunluğu tehlikeli olduğu varsayılan obje veya duruma göre çok orantısızdır. Genellikle çocukluktan başlayıp süregelen bir anksiyete türüdür.
- c) Nevrotik anksiyetenin üçüncü biçimi panik ya da **anksiyete nöbetinde**, korku yaratan durumla gösterilen tepki arasında bağlantı yoktur. Anksiyete nöbetinde görülen panik ego ve süperegounun baskılamasına karşın idin yine de bir miktar isteklerine doyum sağlamaya çalışmasıdır, bu şekilde tam bir doyum sağlayamasa da gerilimden kurtulur.

Psikanalitik yaklaşım korku ile kaygıyı birbirinden ayıran ve kaygıyı psikolojik bir olay olarak açıklayan ilk akımdır. Özellikle Freud sayesinde 19.

yüzyılda kaygı kavramı psikiyatride kullanılmaya başlanmış ve standart hale gelmiştir (Öner (1977) Akt. Korkut,1991: 2).

Fenichel'de (1945), psikanalitik ekolün bir temsilcisi olarak birincil anksiyete kavramına vurgu yapmıştır. Fenichel, primer anksiyetenin (dolayısıyla sonrakilerin) ego tarafından etkin bir şekilde yaratılmadığını, henüz egemen olunamamış iç ve dış uyaranlar tarafından yaratıldığını, acı verici bir bilinçli duygu olarak ego'da yaşandığını belirtmiştir. İleriki yaşam sürecinde birincil anksiyetenin güçsüz kişiliklerde daha etkili bir şekilde, kontrol edilemeyen anksiyete krizleri şeklinde yaşandığını belirten Fenichel; normal şartlarda, gelişen egonun duyguları ehlileştirdiğini, anksiyete için de aynı durumun geçerli olduğunu söylemiştir. Fenichel; sağlıklı bir anksiyete, “ileride olabilecek şeyin tasarımsal olarak önceden yaşanmasıdır” der (Fenichel, 1974: 37-38).

Kierkegaard (1849), anksiyeteyi “ölüme dek süren hastalık” şeklinde tanımlamıştır ve yaşamın kaçınılmaz bir parçası olduğu fikrini ileri sürmüştür. Nevrotik anksiteyenin benliğin dağılması sonucunda ortaya çıktığını söylemiştir. Kierkegaard fikirleriyle çağdaş yaklaşımlara temel hazırlamıştır (Akt. Geçtan, 2004: 164).

Goldstein'e göre (1940), anksiyete yaşanan durumların ortak ögesi şudur: Kişinin yetenekleri ile ondan beklenenler arasındaki uyumsuzluktur. Bu durumda kişi kendini gerçekleştiremeyecektir (Akt. Geçtan, 2004: 164).

Cannon (1932), anksiyetenin organizmanın iç dengesini bozacak tehlikelere karşı bir tepki ya da bozulan dengeyi yeniden düzenleme çabalarının başarısızlığa uğraması sonucu ortaya çıkan bir durum olduğunu ileri sürmüştür (Akt. Geçtan, 2004: 164).

Sullivan (1962), benzer bir fikir ileri sürmüştür: İnsanı kültürün (bütünleyici) bir parçası olarak ele alan Sullivan, anksiyetenin de kişinin insan

ilişkilerini tehlikeye sokan durumlardan kaynaklandığını savunmuştur (Akt. Geçtan, 2004: 164).

Horney'e (1937) göre düşmanca dürtüler nevrotik anksiyetenin oluşumuna neden olan temel etkidir. Yazılarında korkuyla, anksiyeteyi sıklıkla eş anlamlı bir şekilde kullanmış, iki kavram arasındaki yakınlığa dikkati çekmiştir. Her iki duyguda da benzer vücut fonksiyonlarının (titreme, terleme, kalp atış hızının artması gibi) ortaya çıktığını belirten Horney, her ikisinin de tehlikeye karşı geliştirilmiş duygular olduğunu belirtir. Her ne kadar bedensel tepkiler aynı görünse dahi aralarında önemli farklar mevcuttur. Korku duygusu korku yaratan durumla orantılı bir şekilde artış gösterirken, anksiyete mevcut durumla orantısız bir şekilde, çoğu kez imgesel bir tepkiye karşı geliştirilmiş mantıkdışı bir savunmadır (Akt. Geçtan, 2004: 165).

Rank (1924), doğum travması adlı kitabında doğumun çocuk için dehşet verici bir olay olduğunu vurgulamıştır. Rank, *birincil anksiyetenin* kökeni olarak *doğum travmasını* görmüştür. Bu sarsıcı olayın evrensel olarak *baskılandığını* ve bilinçdışına itildiğini söyleyen Rank, bu baskı mekanizmasına *birincil baskı* adını vermiştir. Bilinçdışına itilmiş birincil anksiyete, ilerleyen yaşam sürecinde, dölyatağına dönme arzusu ile bu dönüşün yine acı doğuracağı korkusu bir çatışma yaşanmasına neden olur. Bu çatışma bireyin davranışlarına etki eder (Akt. Geçtan, 1996: 218-219).

Gabbard'a göre (1990), DSM-III-R'nin hazırlanışında kuramsal bakış açısının ihmal edildiğini, bunun yerine semptomatik yaklaşımın öne geçtiğini belirtir. Bu bakış açısıyla anksiyeteyi açıklama konusunda bilinçdışı çatışmalar bir kenara itilmiş, anksiyete kendi başına bağımsız bir "hastalık" olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Anksiyeteyi yeniden dinamik bir çizgiye çekmek isteyen Gabbard, anksiyete türlerini "gelişimsel hiyerarşiye" göre aşağıdaki biçimde sıralamıştır:

- Süperego anksiyetesi,

- Kastrasyon anksiyetesi,
- Sevgiyi yitirme anksiyetesi,
- Obje yitirme korkusu (ayrılık anksiyetesi),
- Kovuşturulma anksiyetesi,
- Dağılma anksiyetesi.

Süperego anksiyetesi, içselleştirilmiş ahlak ve vicdan tutumlarına uygun davranılmadığında ortaya çıkar, en üst düzeyde yaşanan anksiyete türüdür. Kastrasyon anksiyetesi, çözülememiş ödipal çatışmalar sonucunda ortaya çıkar. İleri yaşamdaki belirtileri bedenin bir parçasını yitirme ya da hasar görme korkusu biçiminde yaşanır. Kastrasyon anksiyetesinin daha alt basamağında kişi kendi için önemli birisinin sevgisini veya onayını kaybetmekten korkar. Daha alt basamakta ise kişi, sadece kendisi için önemli olan kişinin sevgisini veya onayını değil, kendisini kaybetmekten korkar. Anksiyetenin en ilkel biçimleri ise kovuşturulma ya da dağılma anksiyeteleridir. Kovuşturulma anksiyetesinde, kişi dıştan kovuşturan objelerin işgaline uğrayarak kendi içinde yok edileceği kaygılarını yaşar. Dağılma anksiyetesi ise iki ayrı biçimde yaşanabilir. Bir başka objeye geçişerek kendi benlik sınırlarını yitirme, veya çevresinden mirroring tepkileri gelmemesi ya da idealleştirme ihtiyacının karşılanamaması sonucu bütünlüğünü yitirip dağılma korkuları biçiminde yaşanır (Akt. Geçtan, 2004: 171,172).

Anna Freud ⁽⁶⁷⁾ (1937), ergenlikte dürtünün yol açtığı anksiyeteden bahsetmiştir. Bilinçdışındaki fantezi ve dileklerin, ergenlikte artan libido ile bilince daha fazla yükseldiğini, karşısına çıkan engelleri daha rahat aştığını belirtmiştir. Ego, libidonun bu yükselişine karşın, ergenlik döneminde *çileci* (askese) veya *aydın kişiliğine* başvurur.

Ailesinden ayrılan çocuklarda seperasyon anksiyetesi görüldüğü ve sürekli yer değiştirmeye birlikte bu anksiyetenin daha da şiddetli bir şekilde görüldüğü belirtilmiştir (Gil ve Bogart, 1982).

Analitik ekolün karşı tarafında duran davranışçı akım ise kaygıyı tehdit edici bir uyarana karşı öğrenilmiş bir tepki durumu olarak görmektedir ⁽⁶⁸⁾ (Arık, 1995).

Öztürk ⁽⁶⁹⁾ (1997), anksiyete kelimesinin Türkçe karşılığının kaygı yerine bunaltı olmasını önermiştir: “anxiety, anxiété karşılığında daha çok psikologlarca ve bazı ruh hekimlerince kullanılan “kaygı sözcüğünü uygun bulmuyorum. Kaygı, genellikle nesnesi bilinen bir duruma ya da kişiye duyulan merak, tasalanma ve endişe duygusudur...Ayrıca kaygı sözcüğü, klinik düzeyde şiddetli bunaltıyı karşılamamaktadır... “Bunaltı” sözcüğü hem kavramsal, hem klinik açıdan uygun görülmektedir” (Öztürk, 1997: 263).

Anksiyetenin kadınlarda erkeklere oranla iki kat daha fazla görüldüğünü belirten Öztürk, anksiyetenin birçok psikiyatrik rahatsızlıkla birlikte ikincil olarak gelişebildiğini ya da tek başına görülebildiğini söylemektedir (1997: 266).

Kaygının sadece yetişkinlerde görülmediğini, çocuklarda da görüldüğünü belirten Barlow (1986), çocuklarda kaygının, depresyona göre daha olağan olarak rastlandığını söylemiştir. Barlow (1988), karşılaştırmalı bir araştırmasında kaygının farklı kültürlerde farklı şekillerde ifade edildiğini, bununla beraber kaygının her kültürde bulunduğunu belirtmiştir (Akt. Korkut, 1991: 74).

Berg-Nielsen, Vikan, Dahl ⁽⁷⁰⁾ (2002) teorik makalelerinde, anksiyete semptomu gösteren çocukların ve ebeveynlerin karakteristiklerini belirtmişlerdir: Çocuklardaki agresyonu, ebeveynin negatif kontrolü, ebeveyn reddi ve istikrarsızlığı ile ilişkili görmüşlerdir (Rapee 1997). Warner, Mufson and Weissman (1995) ise, çocukluktaki panik bozukluk ve kaotik aile çevresi arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır (Akt. Berg-Nielsen, Vikan, Dahl (2002)).

Makale, çocuk veya ebeveynde psikopatolojiden bahsedilen ailelerde görülen, işlevsel olmayan ebeveynliğin 2 ana yönünü göstermiştir: ebeveynsel negatifik ve işe yaramayan disiplin uygulamalarının çeşitli formları.

2.7.2. Kaygı İle ilgili Araştırmalar

Çağdaş dünyada anksiyete yaratıcı etmenler artmaktadır. 1957 yılında New York kentinde yapılan bir araştırmada, o bölgede yaşayanların %75’inde çeşitli anksiyete belirtileri saptanmıştır. Çağdaş dünyada anksiyete yaratıcı etkenler artmaktadır ayrıca anksiyete giderici yollar işlevselliğini kaybetmektedirler (Rennie, Srole, Opler, Langer; Akt. Geçtan 2004: 163).

Tanör (71) (1982), kaygının öğrenme ve bellek üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen verilere göre, yüksek kaygılı kişiler düşük kaygılılara göre daha zor ve uzun sürede öğrenme faaliyetini gerçekleştirmektedirler. Bununla beraber öğrendikleri malzeme ile ilgili “uzun süreli hafıza” kullanımı durumlarında, yani hatırlamayı gerektiren durumlarda daha iyi performans sergilediklerini bulgulamıştır.

Kaygının yaş ile ilişkisini ölçmeye çalışan Stoner ve Spencer (1986), yaş grupları arasında anlamlı bir farklılığa rastlayamamışlardır (Akt. Korkut, 1991)

Tizard ve Hodges (72) (1978) ilk 2 yılını kurumda geçiren 65 çocuk üzerinde yaptıkları araştırmalarında, kurum bakımının 8 yaş çocuklarının gelişimine etkisini incelemişlerdir. 2-4 yaş arası çocuklardan 24 tanesi evlat edinilmiş, 15’i ailesine geri verilmiş ve 24’ü kurum bakımında kalmıştır. Çocuklar 8 yaşına geldiklerinde evlat edinilen çocukların IQ puanları ve akademik başarılarının yüksek olduğu; ailesine geri verilen çocukların daha girişken oldukları, kurumda kalan çocukların ise anksiyete ve düşmanlık duygularının çok yüksek oranda bulunduğu yapılan değerlendirmede saptanmıştır.

Kozacıoğlu (73) (1982) İstanbul’daki üç lisede kaygı konusunda araştırma yapmıştır. Düşük ve yüksek sosyoekonomik düzeyin kaygı ile ilişkisini ölçmeye

alışan araştırmacı, istatistiksel olarak önemli bir farka ulaşamamışsa da, düşük sosyoekonomik düzeyde olan gençlerin daha yüksek kaygı seviyesinde bulunduklarını tespit etmiştir. Özyürek (1989), benzer çalışmayı üniversite öğrencileri ile yapmış ve istatistiksel olarak anlamlı farklara ulaşmıştır.

Chadha ve Gill (1985), yaptıkları araştırmada kaygı ile engellenme ve sosyoekonomik düzey arasındaki ilişkilere bakmışlardır. Araştırma bulguları şöyledir; Kaygı düzeyi ile engellenme arasında pozitif bir ilişki, sosyoekonomik düzey ve kaygı arasında negatif bir ilişki vardır. Yani engellenme düzeyi arttıkça kaygı seviyesi de paralel olarak tırmanmaktadır, sosyoekonomik düzey arttıkça ise kaygı seviyesi düşmektedir (Akt. Korkut 1991: 103).

Barrett, Blignout, Holman ve Payne (1987), ana-ocuk çiftleri ile kaygı ve bağlanma ilişkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda anneleri kaygılı olan çocukların da kaygılı oldukları ve anneye kaygılı bir şekilde bağlandığı gözlenmiştir (Akt. Korkut, 1991: 103).

Punar (1988), Ankara'daki 16-18 yaş arası yurt çocuklarında kaygı ve uyum düzeylerini araştırmıştır. Punar, araştırmasını iki yurttaki ve ailesi yanında kalan çocuklarla olmak üzere 3 grupta yapmıştır. Yurtlardan birinde okuyan çocuklar kalmaktadır, diğesinde ise meslek öğrenen çocuklar kalmaktadır. Yapılan araştırma sonunda, en az durumluk ve sürekli kaygı seviyesi ailesi yanında kalan çocuklarda görülmüştür. Okula giden yurt çocuklarının durumluk ve sürekli kaygıları daha yüksek çıkmış, meslek öğrenen yurt çocuklarının durumluk ve sürekli kaygı seviyeleri ise iki gruptan daha yüksek çıkmıştır. Araştırmacı, bu durumu yurt koşullarının çocuklara güven verici bir ortam sunmamasına bağlamıştır. Meslek öğrenen çocukların kaldığı yurdu kaygı seviyesinin yüksek olmasını ise, okuma yeteneği olmayan, sorunlu çocukların bu yurttaki toplanmış olmasına bağlamıştır (Punar, 1988: 50-52).

Baş (1989), yaptığı araştırmada yurttan kalan ve aile yanında kalan gençlerin kaygı düzeylerini incelemiştir. Araştırmasına sadece okuyan 5,6,7. sınıf kız öğrenciler dahil edilmiştir. Sonuç olarak, yurttan kalan kızların durumluk ve süreklilik kaygı düzeyleri evde kalan kızlardan daha yüksek çıkmıştır (Akt. Kutlu, 1992: 38).

2.8. DEPRESYON

2.8.1. Depresyon Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar

Depresyon bir duygudurum bozukluğudur. Başlı başına bir hastalık olarak görülebildiği gibi alkol, uyuşturucu, uyarıcı madde kullanımı, tedavi amaçlı ilaçların kullanımı, metabolik hastalıklar, kanser gibi sorunlara ikincil olarak da gelişebilir.

Depresyon toplumda çok sık görülmekle beraber, ilk kez depresyonun tanımlanması Hipokrat dönemine kadar uzanır. Depresyon tablosunda daha önceden isteyerek ve severek yapılan günlük aktivitelere karşı isteksizlik ve hayattan zevk alamama durumu vardır. Ek olarak kişide kederli ve üzgün bir duygudurum ile birlikte görülen bazı değişiklikler zamanla oluşur. Bu durumda kişi her şeyi olumsuz olarak değerlendirerek karamsarlık düşünceleri ile geçmiş ve geleceği düşünmeye başlar. Bu düşünceler istemese de kişinin aklına gelir. Günlük yaşantıda her şeyin olumsuz taraflarını görür. Geçmişte yaşanmış olayların olumsuz ve kötü taraflarını görerek kendisini suçlu ve cezalandırılmış hisseder. Aynı şekilde geleceği de umutsuz ve karamsar görerek gelecek adına çaresizlik düşünceleri iyice pekişir. Kişi hayatından zevk alamaz hale gelir, hatta yaşamının anlamsız olduğunu düşünecek kadar kendini çökkün hissedebilir. Bu olumsuz bakış açısı günlük hayatına, kişiler arası ilişkilerine yansyarak onun okul ve/veya iş hayatındaki performansının düşmesine neden olabilir. Yalnız normal sınırlarda kabul edilecek gün içerisindeki duygulanımdaki çökkünlükler depresyon sayılmaz (Köroğlu (74), 2004; Duran (75), 2002; Öztürk, 1997).

Bir duygudurum bozukluğu olan depresyonu Öztürk (1997) şöyle tarif etmiştir: derin üzüntülü bir duygudurum içinde düşünce, konuşma ve hareketlerde yavaşlama ve durgunluk, değersizlik, küçüklük, güçsüzlük, isteksizlik, karamsarlık

duygu ve düşünceleri ile birlikte fizyolojik işlevlerde yavaşlama gibi belirtileri içeren bir sendromdur (Öztürk, 1990: 224). Depresyonun en önemli belirtilerinden biri de hiçbir şeyden zevk alamama (anhedonia) durumudur (Duran, 2002: 100).

Freud (1917), Yas ve Melankoli adlı yazısında depresyondaki belirtilerin, yas tutma sürecindeki belirtilere benzerliğine dikkati çekmiştir. Yas tutan kişi bir sevgi nesnesini yitirmiştir. Buna bağlı olarak kişiden kişiye değişen şiddette bir yas tutma süreci gözlenir. Yas tutan kişinin göstermiş olduğu davranışların depresyona benzerliğini inceleyen Freud, aradaki farkı şöyle açıklar: Yas tutmada somut bir kayıp söz konusudur. Depresyonda ise gerçek sevgi nesnesi kaybı olabilir de olmayabilir de. Freud, depresyonda eğer gerçek bir sevgi nesnesi kaybı yok ise, “imgesel” bir sevgi nesnesinin yitiminin olması gerektiğini vurgular (Akt. Öztürk, 1997: 232).

Winnicott (76) (1969), depresyonu şu şekilde ayırmıştır: 1) Ağır depresyon, 2) Hipomani, 3) Mani, 4) Paranoid Anksiyeteye eşlik eden kronik depresyon , 5) Normal insanlarda seyreden depresyon fazları, 6) Reaktif depresyon.

Depresif kişinin suçluluk duyduğunu belirten Winnicott, bu suçluluk duygusunun çoğunlukla bilinçdışında yaşandığını belirtir. Çünkü *imajinatif* sevgi nesnesi kaybedilmiştir. Winnicott, depresyonu, kişinin emosyonel gelişiminde, sağlığın ve büyümenin kanıtı olarak görür . Çünkü nesnenin kaybedilmesi durumunda gösterilen depresif durum, olumsuz durumlara karşı toleransın gelişmesinde ve kendi başına kalma kapasitesinde önemli rol oynar. Fakat bilinçdışında yaşanan ambivalent çatışmanın sürekliliği egoyu ve dolayısıyla ego fonksiyonlarını olumsuz etkiler.

Winnicott’a göre, yıkıcı düşüncelerden bağımsız olarak tam ve özgür bir şekilde sevmenin imkanı yoktur. Bu yıkıcı duygularla ilgili suçluluk duygusu hissedilir; sevgiyle birlikte suçluluk duygusu da gelişir. Bu durumu verme ve telafi etme dürtüsü takip eder. Sevmek sevilmeyle paralel gider (pp. 60).

Mood (duygudurumu), depresyonun bilinçli kısmını yansıtır. İnsan doğasının bir parçası olan agresyon ve yıkıcılık bastırıldığında ve onlara ulaşılamadığında, (melankoli) depresyon, bir hastalığa dönüşmüş olur. Sevgi dürtüsünün içinde yıkıcılığı da barındırması suçluluk duygularına neden olur ve bu nedenle bastırılır. Eğer bastırma mekanizması (katı süperegö gelişimine paralel bir şekilde) uyum işlevini yitirmişse, suçluluk duygusuyla ilişkili dürtülere ulaşılamaz; ta ki psikanalitik tedaviye kadar (Winnicott, 1975: 59,60).

Depresyon olgusu tıbbi literatür olarak çok gerilere, Hipokrat'a kadar dayanmakla birlikte, çocuk ve ergenlerde depresyon tanımlamalarının geçmişi o kadar gerilere uzanmamaktadır. Yakın zamanlara kadar çocuklukta depresyon olmayacağı düşüncesi hakim iken, 1970'de Stockholm'de yapılan "Avrupa Çocuk Psikiyatristleri" toplantısında depresyonun çocukluk ve ergenlik döneminde karşılaşılan ruhsal bozuklukların önemli bir bölümünü oluşturduğu bildirilmiştir (77) (Göktürk, 2000: 102)

Göktürk (2000), depresif çocukları şöyle tarif etmektedir. "üzgün görünümlü, ağlamaklı, yavaş hareket eden, monoton bir sesle konuşan, kendilerini olumsuz olarak değerlendiren çocuklardır. Ayrıca okul başarılarında düşme, konsantrasyon güçlüğü, baş ağrısı, karın ağrısı gibi somatik şikayetler ile irritabilite ve anksiyete semptomları gözlenebilir."

Epidemiyoloji : Depresyonun çocuklarda %0,4 – 2,5; ergenlerde %0,4 – 8,3 oranları arasında prevelans gösterdiği belirtilmiştir (Göktürk, 2000: 103). Yine depresyon oranlarının çocukluk yaşlarında cinsiyete göre farklılık göstermediği, fakat ergenlik döneminin başlangıcı ile birlikte kızlarda erkeklere oranla 2 kat fazla görüldüğü belirtilmektedir.

Depresyonun, Amerika'da okul öncesi çocuklarda %0,9, okul çocuklarında % 1,9 ergenlerde % 4,7 oranında görüldüğü ve depresif ebeveynlerin çocuklarında %50 oranında psikiyatrik bozukluk görüldüğü bilgisi aktarılmıştır (Akt. Göktürk, 2000).

Çocukluk çağı depresyonuna sosyal neden, düşük kalitede ebeveyn-çocuk ilişkisi gösterilebilir. Erken çocuklukta babanın ilgisizliği, annenin aşırı koruyucu tavırları, ergenlikte depresifliğe yatkınlık oluşturabilir.

Psikanalitik teori, kısaca; sevilen objenin reel ya da imajinal kaybının, ya da ego idealine ulaşamama durumunun depresyona neden olduğunu vurgularken; bilişsel-davranışçı yaklaşımlar, hayat stresörleri, eksik pekiştireçler, yetersiz pozitif pekiştireçler ve öğrenilmiş çaresizlik faktörlerinin üzerine odaklı bir depresyon etiolojisi sunmaktadır. Bilişsel-davranışçılara göre depresif çocuk sürekli çaresiz olmayı ve çaresiz algılanmayı, kendine ve dünyaya negatif bir gözle bakmayı öğrenmiştir (Göktürk, 2000: 104).

2.8.2. İlgili Araştırmalar

Liu (2003), Tayvanlı 454 (12 yaş) ergenle çalışmış, ebeveyn-çocuk ilişkisini çocukluk depresyonları açısından incelemiştir. Araştırma, ebeveynlik ve aile algılarının erken ergenlikte depresif semptomlarla nasıl ilişkilendiğine bakmış ve şu bulguları elde etmiştir :

İyi ebeveyn bakımı ve aile ilgisizliğinin az miktarda olması, düşük depresyon skorlarıyla ilişkili bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin %37'si depresif çıkmış. Kızlar erkeklere göre daha fazla bakım görüyorlar ama babadan erkeklere oranla daha fazla negatif mesaj alıyorlar. Hem anneden, hem babadan, daha fazla bakım alan ve otonomi kazanan, ebeveyn ilgisizliğini çok görmeyen, daha çok pozitif mesaj, daha az negatif mesaj alan çocukların depresyon skorları düşük çıkmıştır.

Depresyon için yüksek risk faktörleri şöyle bulunmuştur: Yetersiz bakım, anneden ve babadan yetersiz pozitif mesaj, ebeveynlerden ilgisizlik görme, ebeveynlerden çok negatif mesaj alma.

Tüm aile ölçümleri (bakım, otonomi, ilgisizlik, aşırı koruma), sosyo-ekonomik seviye, etnik köken ve aile mesajları ile çocukların depresyon skorları arasındaki ilişki anlamlı çıkmıştır (Liu, 2003).

Essau, Conradt ve Petermann ⁽⁷⁸⁾ (2000), (Avustralya’da yaptıkları) “ergenlerde depresif bozuklukların sıklığı, komorbiditesi ve psikososyal zararları” başlıklı araştırmalarında 12-17 yaş arası 1035 öğrenciyle yaptıkları çalışmalarının sonuçlarını bildirmişlerdir.

Ergenlerin çoğu, DSM IV kriterleri ile karşılaştıklarını belirtmişler (% 17.9). Bu durum kızlarda erkeklerden daha fazla çıkmıştır. Tüm bozukluklar, yaşla birlikte artış göstermiştir (14 ile 15 yaşları arasında en çok). Majör depresif bozukluklar, bu ergen örnekleminde sıkça görülmüştür. Ergenlerin % 17.9’u hayatlarında bir depresif bozukluk geçirdiklerini belirtmişlerdir. Bunlar arasında majör depresyon en yaygın (%14), distimik bozukluk ise en az görülenidir (%5.6). Majör depresyon geçiren kişiler orta şiddette tek epizod şeklinde geçirmişler. Majör depresyon geçiren tüm katılımcıların % 21.4’ü, en son depresif epizodlarını görüşmelerden 4 hafta önce, % 40 kadarı, son 1 ila 12 ay arasında, % 37.9’u 12 aydan daha önce geçirmiştir. Ergenlerin büyük kısmı (% 67.3) ilk depresif epizodunun uzunluğunu 2 ila 4 hafta arası olarak, % 20’si 6 ile 12 hafta olarak, kalan katılımcılar (%12.7) ise 104 haftaya kadar zaman dilimi vermişlerdir.

Majör depresif bozukluklar, kızlarda, erkeklere oranla daha fazla çıkmıştır. Majör depresyonun alt tiplerini gözönünde tuttuğumuzda, majör depresyon ve distimi, erkeklere oranla kızlarda daha fazla çıkmıştır. Analizler, yaş faktörünün artmış depresif bozukluk oranıyla ilişkili olduğunu göstermiştir. Kızlar ve erkekler ayrı ayrı analiz edildiğinde, 14 yaştan sonra cinsiyet açısından anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Majör depresyon geçiren her yaştaki kız ve erkeklerin yüzdeleri karşılaştırıldığında, sonuçlar, bu bozukluğun, kızlarda lineer ve sürekli bir artış gösterdiğini, ama erkeklerde açık bir artışın görülmediğini göstermiştir.

Depresif semptom sunan ergenlerin yüzdelerine baktığımızda, sonuçlar, deprese modu düşünme ve dikkati toplamada azalma, insomnia veya hipersomnianın

takip ettiği görülmüştür. Bunlar en çok görülen semptomlardır. En az görülen semptom, psikomotor sıkıntı ve rötardasyondur.

Depresif bozukluk geçiren tüm ergenlerin yarısından azı, sadece depresyon geçirmiştir (%42.2). diğer %40.1'lik kısmı bir bozukluk daha geçirmiş, % 17.9'u en az 2 diğer bozukluk daha geçirmiş. En sık görülen-komorbid tanı, anksiyete bozuklukları olmuştur. Bu bozuklukların alt tiplerini analiz ettiğimizde, majör depresyon ve distimik bozuklukla birlikte farklılaşmamış somatoform bozukluğun en sık görüleni olduğu görülmüştür. Bunu, anksiyete ve alkol bağımlılığı ve kötüye kullanımı takip etmiştir.

Depresyon geçiren ergenlerin sadece %2.1'i bunun için tedavi görmüştür. Tedaviye de karar veren zaten genellikle ebeveynleri ya da öğretmenleri olmuştur.

Heaven, Newbury ve Mak ⁽⁷⁹⁾ (2004), ergenlerin ve ebeveynlerinin psikolojik özellikleriyle, depresyon ve ihmal etkileşimini araştırmışlardır. Araştırmaların, gençlerde majör depresif bozuklukları % 3 olarak saptadığını belirten araştırmacılar; depresyon ve ihmal skorları arasında anlamlı ilişkilerin varlığına dikkati çekmişlerdir. Ergenlerin kişilik özellikleri değerleri (skorları), depresyon ölçüm sonuçlarının en güçlü belirleyicileri olmuştur.

Araştırmada babaların kişiliği ve ebeveyn stilleri de ergenlerin kişilik özellikleri ve depresif duygulanımlarıyla ilişkili bulunmuştur. Erkeklerdeki ihmal oranı, kızlara oranla daha fazla bulunmuş, ancak depresyonda bir cinsiyet farkı görülmemiştir. Depresyon ölçeğinde kızlar çok küçük bir farkla daha yüksek puan almıştır. Annelerin anksiyete, dürüstlük ve ılımlı ebeveynlik skorları, babalardan anlamlı bir şekilde daha fazla çıkmış. Babalar ise annelerden, anlamlı bir şekilde daha fazla fiziksel ebeveyn uygulamalarında bulunmuşlardır.

Korelasyonlar: Ebeveyn bakımının azlığıyla ilgili çocukların algıları, ebeveynin ılımlılığıyla ilgili kendi bildirimleri negatif korelasyon göstermiştir. Beklendiği gibi, çocukların kendi suç bildirimleri ise depresyonla anlamlı bir şekilde ilişkili bulunmuştur. İhmal durumu, psikotiklikle ilgili çıkmıştır. Depresyon, nörotiklik ile pozitif korelasyon, içedönüklük ile negatif korelasyon göstermiştir. Depresyon, ebeveynin yetersiz bakımı ve aşırı korumacılığıyla ilişkili bulunmuştur.

İhmal, annelerin bildirdiği ılımlı, sıcak ebeveynliğin yetersiz olmasıyla ilişkili çıkmıştır.

Depresyon ve ihmal, ebeveynlerin ‘maladaptive’ kişilik özellikleriyle ilişkilidir. Babaların yetersiz sıcaklığı, ergen depresyonunu çoğaltır ve bu etki kızlarda daha bellidir (Heaven, Newbury ve Mak: 2004).

Berg-Nielsen, Vikan, Dahl (2002), depresif çocuklar ve ebeveyn karakteristiklerini araştırmışlardır. Önceki araştırmaların, depresif ergenlerin ebeveynlerinin, diğer ergenlerin ebeveynlerine göre daha az sıcak ve destekleyici olduklarını, az iletişim (iletişim) kurduklarını ve çok eleştireci olduklarını ortaya koyduğunu belirtmişlerdir. (Kaslow, Deering & Racusin, 1994; Rey, 1995). Gjerde, Block and Block (1991), küçük yaşta kız çocuklarına karşı, annelerin otoriter ebeveyn stili (yüksek kontrol, düşük sıcaklık ve destek ama yine de pozitif ilişki) ile yaklaşmasının, çocuk 18 yaşına geldiğinde distimik olmasına yatkınlık sağlayabileceğini belirtmiştir. Annenin sıcaklığı ve desteği, kız ergeni, stresli yaşam olaylarıyla depresif semptomlar arasındaki korelasyonu hafifleterek-azaltarak, onu depresyondan korur (Akt. Berg-Nielsen, Vikan, Dahl, 2002).

Abela, ve Sullivan, C. (80) (2003), erken ergen örnekleminde Beck’in depresyonun kognitif teorisine göre diatez-stres modelinin bileşenlerini, ayrıca, yüksek sosyal destek ve benlik saygısı ile disfonksiyonel tutumlar ve depresif reaksiyonların ilişkisini incelemiştir. Depresyonun, gençlerde sıklıkla görülen bir psikiyatrik bozukluk olduğunu; 14 yaş çocukların % 9’unun, majör depresyonun herhangi bir epizodunu (DSM IV’e göre) bir kere deneyimlediklerini aktarmışlardır (Lewinsohn, Rohde, Seeley & Fischer, (1993); Akt. Abela ve Sullivan, 2003).

Abela ve Sullivan 5 okuldan 184 7. sınıf mezunu ergen ve onların ebeveynleri (78 kız, 106 erkek) ile araştırma yapmışlardır (yaş ort. 13). İki kez ölçüm yapmışlardır. İlk ölçümde; disfonksiyonel tutumları, sosyal destek, benlik saygısı ve depresif semptomları ölçmüşler, 6 ay sonra tekrar depresif semptomlar ölçmüşlerdir.

Araştırmacılara göre bulgular; Beck'in teorisini destekler biçimdedir. Yüksek disfonksiyonel tutumlar, yüksek depresif semptomlarla ilişkilidir. Yüksek disfonksiyonel tutumlar, düşük benlik saygısı ve düşük sosyal destekle ilişkili bulunmuştur. Herhangi bir ölçümde cinsiyete göre bir fark bulunmamıştır. Düşük benlik saygısı düşük sosyal destekle ilişkili bulunmuştur.

Barut (1992), yaptığı araştırmasında Ankara'daki 15-18 yaş arasındaki yetiştirme yurdu çocuklarında depresyon ve kaygı sıklığını araştırmıştır. Araştırma sonunda aileleri yanında kalan kızlarla yurttan kalan kızların sürekli kaygı ve depresyon puanları arasında anlamlı fark çıkmamıştır. Hatta depresyon ortalamaları ailesi yanında kalan çocukların aleyhinedir. Araştırmacının elde ettiği bulgu kurum çocuklarıyla ilgili oluşmuş literatüre ters düşen niteliktedir. Yurttan kalan erkeklerin ise sürekli kaygı puanları anlamlı bir şekilde aile ortamında kalan erkek çocuklarından yüksek çıkmıştır. Depresyon ortalamalarına bakıldığında ise, ailesi yanında kalan erkek çocukların (yine anlamlı bir fark teşkil etmeksizin), yurttan kalan erkek çocuklardan daha yüksek depresyon ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Barut, 1992: 73-75).

Fleming ve Offard (1990), depresyonun ergenlerde cinsiyet farkı gösterip göstermediği araştırmıştır. Depresyonda cinsiyet farkının erken ergenlik döneminde ortaya çıktığını ve yaşla birlikte belirginleştiği belirtmişlerdir (Akt. Erim, 2001: 17). Genel olarak cinsiyet farkı gösteren depresyon sıklığı, ergenlik döneminde de bu farklılığı korumaktadır ve kızlarda erkeklere oranla daha sık görülmektedir (Öztürk, 1997: 226).

McGee ve arkadaşları (1990), 943 kişilik bir örnekleme depresyonun kızlarda %25,9, erkeklerde %18,1 oranında sıklık gösterdiğini bildirmişlerdir. Aynı yönde bulgulara Garrison, Jackson ve arkadaşları da ulaşmışlardır. Araştırmacılar 550 kişilik 11-15 yaş arası ergenle yaptıkları çalışmada kızların erkek öğrencilerden daha depresif olduklarını bulmuşlardır (Akt. Erim, 2001: 17,18).

Sosyoekonomik düzeyin düşük olması depresyonun sıklığını artıran bir başka etkidir. Düşük sosyoekonomik çevreden gelen ergenlerin daha depresif olduğu ya da depresif belirtiler gösterdiği belirtilmektedir ⁽⁸¹⁾. (Çuhadaroğlu ve Sonuvar, 1993).

15-18 yaşları arasındaki 3 grup (psikotik, nevrotik, kontrol) ergenle aynı ilişkiyi araştıran Çuhadaroğlu (1986), literatürle aynı yönde bulgular elde etmiştir. Benlik saygısının azalması, depresif duygulanımda bir artışa neden olmaktadır. Korelasyonun gücü hasta gruplarında kızlarda daha yüksek, kontrol grubunda ise erkeklerde daha yüksek çıkmıştır.

Berument ⁽⁸²⁾ (1998), ergenlerde görülen şiddetli depresyon durumlarında aile yapısını ve çevresel etkenleri şöyle sıralamıştır : düşük sosyo ekonomik düzey, tek ebeveyn olması, boşanma, çocuk istismarı, ebeveynlerin kendisinde görülen depresyon, kaygı durum, antisosyal davranışlar. Ortaöğrenim yıllarında depresyonun artış gösterdiği söylenmiş, kendisini akademik olarak başarısız gören çocukların, başarısız olarak görmeyen çocuklara göre daha depresif semptomlar sergilediği ifade edilmiştir. Bu bulgu çevrenin depresyon üzerindeki etkisi olarak yorumlanmıştır (Reinherz ve Ark.,1993; Akt. Berument,1998).

Depresyon tanısı almış gençlerde ve depresyon tanısı almış ebeveynlerle yapılan çalışmada, çocukların anneye daha güvensiz bağlandıkları belirtilmiş, ileriki çocukluk yıllarında güvensiz bağlanması devam eden çocukların daha fazla davranış problemi ortaya koydukları belirtilmiştir. (Akt, Berument, 1998)

Çivi (1993), yurttan kalan kızlar üzerinde yaptığı gözlemler sonucunda şu bilgileri aktarmıştır: “Yurtlu” olma nedeniyle aşağılık duygusuna kapılan kızlar, kendilerini terk edilmiş ve yalnız bulduklarını, sevgilerini ifade etmekte zorluk çektiklerini iletmışlerdir (Akt. Erim, 2001: 20).

Lewinsohn ve arkadaşları (1994) ergenlerde depresyon sıklığını arttıran etkenleri şu şekilde sıralamışlardır (Akt. Erim, 2001: 21):

- a) Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşük olması
- b) Düşük sosyal destek ve stresli yaşam olayları
- c) Kaygı durumu
- d) Sigara ve uyuşturucu kullanımı
- e) Kız olmak
- f) Düşük öz-saygı ve olumsuz beden imgesi
- g) İntihar denemeleri
- h) Başkalarına aşırı duygusal bağlılık
- i) Depresyonla bağlantılı düşünceler

Tufan (1988), yaş ortalamaları 20 olan 437 üniversite öğrencisinde benlik saygısı ve depresyon arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmacı benlik saygısı ve depresyon arasında, -.61'lik bir korelasyon bulmuştur. İleriki sayfalarda bulgular kısmında görülebileceği gibi, bizimde bulgumuz aynı yöndedir (Akt. Erım, 2001: 42).

Çok daha spesifik bir araştırmayı Korkut (83) (1990), yapmıştır. Araştırmacı, boşanmış çiftler ve çocukları üzerinde benlik saygısı ve depresyon ilişkisini ölçmeye çalışmıştır. Boşanma sonrasında “yaşantı”larından memnun olmayan anne ve babaların arasındaki sorunlara taraf olmaya zorlanan çocukların (aynı zamanda ayrı yaşadığı ebeveyn tarafından eleştirilen) birbiriyle ilişkili olarak düşük benlik saygısı ve yüksek depresyon düzeyi bulmuştur.

Benlik saygısı ve depresyon arasındaki ilişkiye 16-18 yaş arası kız öğrencilerde bakan Çetin, Sürmeli ve Burkovik (1990), benlik saygısının düşmesine orantılı bir şekilde depresyon eğiliminin arttığını bulgulamışlardır (Akt. Erım, 2001: 43).

Erim (2001), İstanbul'daki yurtlarda kalan çocukların benlik saygısı, depresyon ve yalnızlık düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonucunda yurttan kalan

çocukların benlik saygısı seviyeleri ailesi yanında kalan ergenlerden daha düşük, depresyon seviyeleri ise daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca kızların benlik saygıları erkeklerden daha düşük, depresyon seviyeleri daha yüksek çıkmıştır (Erim, 2001: 62-69).

3. YÖNTEM

3.1. Örneklem

Araştırmamızda, çeşitli nedenlerle “aile” ortamında gelişmeyip, SHÇEK’e bağlı “Yetiştirme Yurtları’nda” kalan 13-18(+) yaş grubundaki çocuklar incelenmiştir. Araştırma SHÇEK’e bağlı, İstanbul’daki yurtlarda yapılmıştır (Samandıra Kızılay Yetiştirme Yurdu, Halkalı Yetiştirme Yurdu ve Bahçelievler Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu). Kontrol grubunu oluşturan öğrenciler ise sosyo-ekonomik seviyesi orta olan bir semtimizde, okula devam eden, aile yanında kalan çocuklardan seçilmiştir.

Araştırmamız, öncelikli olarak “ailesi” yanında kalan çocuklarla “yurtlarda” kalan çocukları “Benlik Saygısı”, “Depresyon” ve “Kaygı” skorları açısından karşılaştırmış, ayrıca “Benlik Saygısı”nın, “Depresyon” ile “Kaygı” üzerinde etkisi olduğunu varsayıp, bu ilişkiyi incelemiştir. Yetiştirme yurtlarında kalan çocukların benlik saygısı düzeyleri, kaygı düzeyleri, depresyon düzeyleri bazı “değişkenler” açısından incelenmiştir.

Deney Grubunu oluşturan yurtlardan aşağıda belirtilen sayıda denek uygulamaya katılmıştır :

Samandıra Kızılay Yetiştirme Yurdu	: 34 Erkek
Halkalı Yetiştirme Yurdu	: 12 Erkek
Bahçelievler Atatürk Yurdu	: 40 Kız
Genel yaş ortalaması 15,8’dir.	

Kontrol Grubu’nu oluşturan okullardan aşağıda belirtilen sayıda denek uygulamaya katılmıştır:

Hasan Şadoğlu Lisesi : 83 (35 Erkek, 48 Kız)

Hasan Şadoğlu İlköğrenim Okulu : 27 (13 Erkek, 14 Kız)

Genel yaş ortalaması 15'4'tür.

Karasar'ın, araştırma tipleri ile ilgili sınıflamasına göre, araştırmada tarama modellerinden ilişkisel tarama modelleri iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan modellerdir (Karasar 2005:81). Tarama yolu ile bulunan ilişkilerin gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olamayacağını vurgulayan Karasar, bu tip bir araştırmanın yine de tahminler yapılmasına yardımcı olacağını, bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde, diğerinin kestirilmesinde yararlı sonuçlar verebileceğini söyler ⁽⁸⁴⁾ (Karasar 2005:82).

3.2. Veri Toplama Araçları

- 1-Kişisel Bilgi Formu
- 2-Piers-Harris Çocuklar İçin Öz-Kavramı Ölçeği
- 3-Spilberger Süreksiz-Sürekli Kaygı Envanteri
- 4-Beck Depresyon Ölçeği

3.2.1. Kişisel Bilgi Formu (KBF) (Bkz. Ek-1, Ek-2)

Araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Yurtlarda kalan çocuklarda; yaş, korunma kararı nedeni, korunma altına alındıktan sonra geçen süre, korunma altına alınmadan önce kimlerle yaşadığı, ebeveyn bilgileri, kardeş bilgileri, ailede psikiyatrik tanı, alkol veya madde bağımlılığı olup olmadığı, vb. toplam 31 soru sorulmuştur. Bu form, çocukların kaldıkları yurtların sosyal servis görevlilerinin verdiği bilgilere göre doldurulmuştur.

Ailesi yanında kalan çocuklarda ise yaş, okul durumu ve aile ile ilgili 7 soru sorulmuştur.

3.2.2. Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) (Bkz. Ek-3)

A.T. Beck tarafından geliştirilen Beck Depresyon Envanteri (1961) , daha sonra yine A.T. Beck tarafından 1971 yılında geliştirilerek Beck Depresyon Ölçeği adını almıştır (Öner, 1997) ⁽⁸⁵⁾.

BDÖ sıklıkla depresif psikiyatrik hastalardan, nadiren depresif olmayan psikiyatrik hastalardan, semptomlar ve tutumlarına ilişkin klinik gözlemlerden yola çıkılarak oluşturulmuştur (Beck (1961), Akt. Erim, 2001).

Ölçek, toplam 21 sorudan oluşmaktadır. Sorulara cevap olarak dört şık gelmektedir (a, b, c, d). Her soru ayrı bir kategori oluşturmakta ve bu kategoriyle ilgili, şıklardan birinin işaretlenmesi istenmektedir. “a” şıkkı sıfır puan, “b” şıkkı bir puan, “c” şıkkı iki puan ve “d” şıkkı üç puan değerindedir. Ölçek sonunda alınabilecek en düşük puan sıfırdır, alınabilecek en yüksek puan ise atmışüçtür. Yüksek puan depresyonun şiddetine gönderme yapmaktadır.

Ölçek, Buket TEĞİN tarafından (1980) Türkçe’ye uyarlanmıştır (Öner, 1997).

Kapsamı : Ölçek 21 depresif belirti kategorisini içerir :

- 1-Duygu durumu
- 2-Kötümserlik
- 3-Başarısızlık duyumu
- 4-Doyumsuzluk
- 5-Suçluluk duygusu
- 6-Cezalandırılma durumu
- 7-Kendinden nefret etme
- 8-Kendini suçlama
- 9-Kendini cezalandırma arzusu
- 10-Ağlama nöbetleri

- 11-Sinirlilik
- 12-Sosyal içedönüklük
- 13-Kararsızlık
- 14-Bedensel imge
- 15-Çalışabilirliğin ketlenmesi
- 16-Uyku bozuklukları
- 17-Yorgunluk-bitkinlik
- 18-İştahın azalması
- 19-Kilo kaybı
- 20-Somatik yakınmalar
- 21-Cinsel dürtü kaybı

Ölçeğin uygulanması için özel bir eğitim almak gerekmemektedir.

Formun Geliştirilmesi

Ölçeğin maddeleri klinik gözlem ve verilere dayanılarak oluşturulmuştur. Psikoterapi gören depresif hastaların tutum ve davranışları, belirtiler açısından değerlendirilmiş, depresyon tanımlarıyla tutarlı olan belirtilerin dökümü yapılmıştır.

Güvenirliği

Test-tekrar test güvenirligi: Miller ve Seligman'ın (1973, Teğin 1980'de verildiği gibi) üç ay ara ile iki kez uygulamış. Pearson Momentler Çarpımı tekniği ile hesaplanan değişmezlik katsayısı .74 olarak belirlenmiştir.

İki-yarım test güvenirligi: Beck'in çalışmasında, bu güvenilirlik katsayısının .86 olduğu saptanmıştır.

Geçerliği

Ölçüt-bağımlı geçerlik : Ölçek, Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği ile karşılaştırılarak aralarındaki ilişkiye bakılmış, geçerlik katsayısının .75 olduğu bulunmuştur.

Türkçe Formun

Güvenirliği

Test-tekrar test güvenilirliği: Ölçek üniversite öğrencilerine iki hafta ara ile iki kez uygulanmış ve güvenilirlik katsayısı Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon tekniği hesaplanarak .65 olarak bulunmuştur.

İki – yarım test güvenilirliği : Ölçeğin, iki-yarım test güvenilirlik katsayısı öğrenci grubu için .78, depresif hastalar için ise .61 olarak saptanmıştır.

Geçerliği

Yapı Geçerliği : Depresif ve şizofren hastalardan oluşan iki ayrı grup ile normallerden oluşan bir gruba Beck Depresyon Ölçeği ile Depresyonda Bilişsel Tepkiler Ölçeği uygulanmış. Pearson Momentler Çarpımı katsayısı normal grup için .20, depresif grup için .52 ve şizofren grup için -.33 olarak bulunmuştur. Depresif grubun iki ölçek puanları arasında .01 düzeyinde, şizofrenik grubun puanları arasında ise .05 düzeyinde anlamlı ilişki saptanmıştır.

Hisli (1988), Beck Depresyon Ölçeği ‘nin geçerliliği ile ilgili olarak yaptığı bir çalışmada, BDÖ ile Minnesota Çok Yönlü Kişil Envanteri’nin (MMPI) D skalası arasındaki korelasyonu .63 olarak bulmuştur. Hisli (1989) ayrıca, BDÖ’nün güvenilirliği ile ilgili yaptığı bir çalışmada madde analizi ve yarıya bölme teknikleriyle korelasyon katsayılarını sırasıyla .80 ve .74 olarak bulmuştur (Akt. Erim, 2001).

3.2.3. Piers-Harris Çocuklar İçin Öz-Kavramı Ölçeği (PHÖ) (Bkz. Ek-4)

E.V. Piers ve D. Harris tarafından Amerika Birleşik Devletleri’nde, 9 ile 16 yaş arası öğrenciler için geliştirilmiştir (*Manual for the Piers-Harris Children’s Self-Concept Scale*, Nashville, Tennessee: Counselor Recordings and Tests, 1969). Ölçek, öğrencilerin kendilerine yönelik düşünce, duygu ve tutumlarını değerlendirmeyi (ölçmeyi) amaçlamaktadır. Bu ölçek, çocuklarda öz-kavramının (ya da benlik

algısını) gelişimini, boyutlarını, kişilik ve çevre öğeleriyle olan ilişkilerini, vb. araştırmada ve belirlemede kullanılır (Öner,1994).

Öner (1994), “Piers-Harris’in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği El Kitabı” adlı çalışmasında, ölçeğin 9-16 yaş arası öğrencilere uygulanabilirliğini söylerken, yine daha sonraki bir çalışmasında (Öner, 1997: 443) ölçeğin 9-20 yaş arası yaş grubuna uygulanabilirliğini söylemiştir.

Ölçek toplam 80 sorudan oluşmaktadır. Sorulara evet ya da hayır ile cevap verilmektedir. Ölçekten en düşük sıfır, en yüksek 80 puan alınabilir. Yüksek puan yüksek benlik saygısına, düşük puan ise, düşük benlik saygısına işaret etmektedir.

Ölçeğin Kapsamı ; 80 sorudan oluşan ölçeğin 6 alttesti vardır:

- 1-Davranış
- 2-Zeka ve okul durumu
- 3-Bedensel görünüm
- 4-Kaygı
- 5-Gözde olma (popülerlik)
- 6-Mutluluk

Grup uygulamaları için en az 3. sınıf seviyesinde okuma becerisi gerektiren ölçeğin yanıtlanma süresi yaklaşık 20-25 dakika alır (Öner, 1994).

Teknik Değerlendirme

Formun Geliştirilmesi

İlk form, çocukların hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları niteliklerini yansıtan 164 maddeden oluşmuştur (3., 4., 6., sınıflara uygulanmıştır). %10’dan az, %90’dan fazla aynı yönde yanıtlanan maddeler çıkarılmış, böylece madde sayısı 140’a indirilmiştir. Daha sonra standart bir puanlama sistemi elde etmek için bireyin öz-kavramını yüksek ve düşük olarak belirten maddeler olarak sınıflandırma yapılmış ve tekrar niteliğinde olan maddeler çıkarılmıştır (3., 6., 10. sınıflara uygulanmıştır). Böylelikle madde sayısı 95’e inmiştir. Devlet okullarının 3. 6. ve 10. sınıflarında

okuyan kız ve erkek öğrencilere ölçeğin bu formu uygulanmış ve Kuder-Richardson 21 formülü ile hesaplanan homojenlik katsayıları .78 ile .93 arasında bulunmuştur. Aynı gruba 4 ay ara ile iki kez uygulanan ölçeğin test-tekrar test yöntemi ve Pearson Momentler Çarpımı korelasyon tekniği ile hesaplanan değişmezlik katsayıları 3. sınıf için .72, 6. sınıf için .71 ve 10. sınıf için .72 olarak saptanmıştır. Ölçeğin aynı formu için Spearman-Brown formülü kullanılarak hesaplanan içtutarlık katsayıları ise .87 ile .90 arasında çıkmıştır. Altıncı sınıf örnekleminde elde edilen verilere madde analizi uygulandıktan sonra, ölçeğin 80 maddeden oluşan son formu ortaya çıkmıştır. (Öner, 1997)

Güvenirliliği

Tekrar-test güvenirliliği; Beşinci sınıf öğrencilerine iki ve dört aylık aralarla iki kez uygulanan ölçeğin değişmezlik katsayısı her ikisinde de .77 olarak bulunmuştur.

Geçerliliği

Ölçüt-bağımlı geçerlik: 12-16 yaşları arasındaki 98 özel eğitim öğrencisine Piers-Harris Çocuklar İçin Öz-Kavramı Ölçeği ile Lipsitt'in Çocuklar için Öz Kavramı Ölçeği uygulanmış, aralarında orta düzeyde (.68) anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yapı geçerliliği: : Ölçeğin kuramsal geçerliliği, faktör analizi tekniği ile sınanmış ve ortaya 10 değişik faktör çıkmıştır. Bu faktörler, toplam test puan varyansının %42'sini açıklamış, bunlardan 6 tanesi yorumlanabilecek nitelikte bulunmuştur. Bu nedenle ölçeğin 6 altteste ayrılabilceği önerilmiştir.

Türkçe Formun

Güvenirliliği

Test-Tekrar test güvenirliliği: Ölçeğin test-tekrar test yöntemi ve Pearson Momentler Çarpımı korelasyonu tekniği ile hesaplanan değişmezlik katsayıları ilkökul için .72 ile .91; ortaokul için .79 ile .98 arasında değişmiştir.

Kuder-Richardson güvenirliliği: Kuder-Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alfa korelasyonları ile belirlenen içtutarlılık katsayıları ilkökul için .87, ortaokul için .86 çıkmıştır.

Geçerliliği

Yapı geçerliliği: 656 ortaokul ve 732 lise, toplam 1388 öğrenciye PHÖ ile Sınav Kaygısı Envanteri uygulanmıştır. İki Ölçek arasındaki korelasyonlar, ortaokul için -0.50 , lise için -0.47 , $.01$ düzeyinde bulunmuştur (Öner, 1997).

Türkçe’de Öz-Kavramı Ölçeği’ne benzer bir başka ölçek bulunmadığından eşzaman, ölçüt-bağımlı geçerlik sınaması yapılamamıştır. (Öner, 1994)

3.2.4. Spilberger Durumluk Süreksiz / Sürekli Kaygı Envanteri (Bkz. Ek-5)

C.D. Spilberger, R.L. Gorsuch ve R.E. Lushene tarafından geliştirilmiştir (*Manual for State-Trait Anxiety Intervory*. California: Consulting Psychologists Press, 1970; Akt. Öner, 1998). Envanter Türkçe’ye N. Öner ve A. Le Compte (1985), tarafından uyarlanmıştır.

Envanter, durumluk ve sürekli kaygı seviyelerini ölçer. Kağıt-kalem testidir. Bireysel olarak ya da grup olarak uygulanabilir. 14 yaş üstü normaller ile okuduğunu anlayıp yanıtlayabilecek kadar bilinci yerinde olan hastalar uygulayabilir (Öner, 1997). Uygulamada bir süre sınırlaması yoktur. Her iki ölçek ortalama 10 dakikada bitirilebilir.

Kapsamı : Envanterin iki formu vardır ve her ikisinde de 20’şer tane madde vardır. Uygulamaya katılan kişi bu maddelere, dört farklı durumdan birini seçerek katılır.

1-(Süreksiz) Durumluk Kaygı Envanteri: Bireyin belirli bir anda ve belirli koşullarda kendini nasıl hissettiğini belirler.

2-Sürekli Kaygı Envanteri: Bireyin içinde bulunduğu ortam ve koşullardan bağımsız olarak, genellikle kendini nasıl hissettiğini belirler (Öner, 1997).

Formun Geliştirilmesi

Spilberger ve Gorsuch tarafından 1964 yılında geliştirilmeye başlanan envanter normal ile normal olmayan bireylerin sürekli ve durumluk kaygı

seviyelerini ölçmeyi amaçlamıştır. Envanterin hazırlanmasında Cattell ve Scheier'in Kaygı Ölçeği, Taylor'ın Açık Kaygı Ölçeği ve Welsh'in Kaygı Ölçeği maddelerinden yararlanılmıştır. Yeni geliştirilen maddelerden bu üç ölçeğin maddeleri ile korelasyon gösterenler seçilmiştir. Sonra bu maddeler bir grup psikoloji öğrencisine uygulanmış, öğrencilerden ifadelerin açık olup olmadığı hakkında ve test formatı hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Öneriler sonrasında format basitleştirilmiş, belirsiz maddeler çıkarılmış, geriye 124 madde kalmıştır (Öner, 1997).

Bu haliyle form, 54 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Her bir maddenin “sürekli kaygı”yı iyi ölçüp ölçemediği 4 dereceli bir ölçekle: ‘durumluk kaygı’yı ölçüp ölçmediği ise ‘evet’, ‘hayır’, ‘uygulanmaz’ şeklindeki ifadelerle değerlendirilmiştir. Bu işlemler sonucu 66 madde kalmıştır.

Bu form yönergeleri ile birlikte 265 üniversite öğrencisine (Durumluk ve Sürekli Kaygı olarak) uygulanmıştır. Durumluk Kaygı Ölçeği sınav ortamı ve rahat bir ortam düşünülerek 2 kez uygulanmıştır. Bu öğrenci grubuna IPAT Sürekli Kaygı Ölçeği ve Taylor'ın Açık Kaygı Ölçeği de verilmiştir. Sürekli Kaygı yönergesi ile uygulanan ölçeğin maddelerinden, madde toplam puan korelasyonu .30'dan düşük olanlar atılmıştır. IPAT Kaygı Ölçeği'nin ve Açık Kaygı Ölçeği'nin Z puanları ile Sürekli Kaygı Ölçeği'nin her maddesi karşılaştırılmıştır. 20'den az korelasyon gösterenler elenmiş, böylece geriye 44 madde kalmıştır. (Öner, 1997)

44 maddelik bu form 810 üniversite öğrencisine 3 ayrı yönerge ile 3 defa uygulanmıştır. Bunlar 1) Sürekli Kaygı yönergesi, 2) Durumluk Kaygı yönergesi- rahat bir ortam için ve 3) Durumluk Kaygı yönergesi-sınav ortamı için. Her bir maddenin, kız ve erkekler için ayrı ayrı, madde-toplam puan korelasyonları hesaplanmıştır. Durumluk Kaygı Ölçeği'nden elde edilen korelasyonların rahat bir durumu ve sınav durumunu ayırtılabildiği görülmüştür. Bu analizler sonucu geriye kalan 32 madde 400 üniversite öğrencisine, ‘Durumluk Kaygı’ yönergesi ile bir kez sınavların olmadığı bir günde, bir kez de dönem sonu sınavlarının başladığı haftada uygulanmıştır. Her uygulama sonucunda nokta çift-seri korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Sonuçta geçerli bulunan 20 madde bu envanteri oluşturmuştur (Öner, 1997).

Güvenirliği

Test-tekrartest güvenilirliği : Her iki ölçek 1 saat, 20 gün ve 104 gün arayla, 197 üniversite öğrencisine uygulanmış. Test-tekrartest değişmezlik katsayıları, Pearson Momentler Çarpımı korelasyonuyla hesaplanarak Sürekli Kaygı Ölçeği için .73 ile .86, Duruluk Kaygı Ölçeği için .16 ile .54 arasında bulunmuştur.

Kuder-Richardson güvenilirliği: Kuder-Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alfa korelasyonları ile saptanan içtutarlık ve test homojenliğini yansıtan katsayılar, Durumluk Kaygı Ölçeği için .83 ile .92, Sürekli Kaygı Ölçeği için .86 ile .92 arasında bulunmuştur.

Geçerliği

Ölçüt-bağımlı geçerlik : Sürekli Kaygı Ölçeği'nin geçerliği için 126 kız ve 80 erkek üniversite öğrencisi ile 66 psikiyatrik hastadan oluşan 3 ayrı gruba Sürekli Kaygı Ölçeği ile IPAT Kaygı Ölçeği, Taylor Açık Kaygı Ölçeği (Taylor, 1953) ve 'Duygu Sıfat Listesi' uygulanarak ölçekler arası korelasyonlar hesaplanmıştır. Sürekli Kaygı Ölçeği ile diğer kaygı ölçekleri arasındaki korelasyon katsayıları kız öğrenciler için .52 ile .80; erkek öğrenciler için .58 ile .79, hasta grubu için ise .77 ile .84 arasında değişmiştir.

Yapı Geçerliği : Durumluk Kaygı Ölçeği'nin geçerliği için Florida Üniversite'sinde okuyan 977 öğrenciden, standart yönergeye göre (normal koşul), daha sonra da önemli bir dersin dönem sınavından hemen önce (sınav koşulu) kendilerini nasıl hissettiklerine göre Durumluk Kaygı Ölçeği'ni yanıtlamaları istenmiştir. Normal ve sınav koşullarında alınan madde ve toplam puanların ortamlaması hesaplanarak karşılaştırılma yapılmış. Sınav koşulu puanlarının normal koşuldan çok yüksek olduğu saptanarak kuramsal beklentiler desteklenmiştir (Öner, 1997).

Türkçe Formun

Güvenirliği

Test-Tekrar test güvenilirliği : Her iki ölçek 10, 15, 30, 120 ve 365 günlük aralarla Hacettepe ve Orta Doğu Teknik Üniversiteleri ile Kara Harp Okulu'nda okuyan beş ayrı öğrenci grubuna iki kez uygulanmıştır. Pearson Momentler Çarpımı

Korelasyonu ile hesaplanan değişmezlik katsayıları, Sürekli Kaygı Ölçeği için .71 ile .86, Durumluk Kaygı Ölçeği için .26 ile .68 arasınca bulunmuştur.

Kuder-Richardson Güvenirliği: İçtutarlılık ve homojenlik katsayıları Sürekli Kaygı Ölçeği için .83 ile .87, Durumluk Kaygı Ölçeği için .94 ile .96 arasında bulunmuştur.

Madde-toplam puan güvenirliği: Envanterin bir başka tür madde güvenirliği ya da ölçek içtutarlılığı korelasyonları hesaplanmış. Bunlar Sürekli Kaygı Ölçeği için .34 ile .72, Durumluk Kaygı Ölçeği için .42 ile .85 arasında bulunmuştur.

Geçerliği

Ölçüt-bağımlı geçerlik : Öner, bir çalışmasında normallerin, tanı konmuş psikiyatri hastaları ile karşılaştırılmasında, hastaların sürekli ve durumluk kaygı düzeylerinin normallerden çok yüksek ($p < .01$) olduğunu bulmuştur (Öner, 1977).

Türk ve Amerikan örneklemelerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, üç değişik deney grubu kullanılmış, ortalama kaygı puan sıralamaları yüksek paralellik göstermiştir (Öner, 1977).

Yapı geçerliği : Her iki ölçeğin yapı geçerliği, normal ve hasta gruplar üzerinde ‘iki faktörlü kaygı kuramı’ çerçevesinde deneysel olarak sınanmıştır (Öner, 1977). Önemli ve stres yaraticı olaylardan önce ve sonra durumluk kaygının önce yükselip, sonra düşmesi; sürekli kaygıda böyle bir değişmenin anlamlı bir düzeyde olmaması, kuramdan çıkartılan hipotezleri desteklemiştir. Bu durum ölçeklerin yapı geçerliğinin bir gösteresi olarak alınmıştır (Öner, 1977).

Durumluk ve sürekli kaygı puanları arasında ortalama .62 civarında ve .01 düzeyinde anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Bu veriler kaygının kavramlaştırılmasında önemli bir noktayı temsil etmiş ve bu yöndeki kuramsal beklentiyi desteklemiştir (Öner, 1977).

4. UYGULAMA

SHÇEK Genel Müdürlüğü'ne bağlı İstanbul'daki üç yurtta inceleme yapmak için Genel Müdürlük Makamından ve İstanbul Valiliği'ne bağlı iki okulda (bir ilköğretim ve bir ortaöğretim) inceleme yapmak için, Valilik Makamı'ndan resmi izin alınmıştır.

Deney grubunu oluşturan yurtlarda kalan çocuklar içerisinde, yöntem kısmında bahsedilen veri toplama araçlarını çözebilecek zekada olanlar seçilmiştir. Çocuklar teklifimiz doğrultusunda araştırmaya gönüllü olarak katılmışlardır. Bu çocuklara, araştırmanın konusu ve amacı hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Böylelikle çocukların araştırmaya şüpheyile bakmalarının önüne geçilmeye çalışılmış, araştırmanın, ailesi yanında kalan yaşıt çocuklara da uygulanarak aradaki farkın inceleneceği açıklanmıştır. Bu sayede veri toplama araçlarından daha objektif sonuçlar alındığını farz ediyoruz.

Yurtta kalan çocuklar ortalama dörder kişilik gruplar halinde araştırmaya alınmıştır.

Kontrol grubunu oluşturan okullardaki 8., 9., 10. ve 11. sınıf öğrencileri araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın konusu ve amacı açıklanmış ve gönüllü katılımın esas olduğu belirtilerek katılmak istemeyen çocukların dışarı çıkabileceği belirtilmiştir.

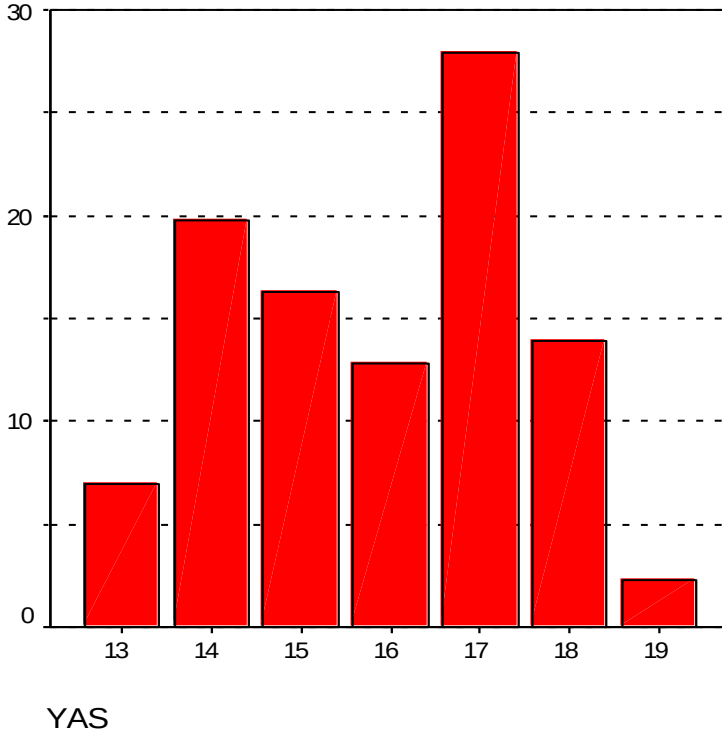
Araştırma, İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün izin ve emriyle okul idaresinin gözetiminde yapılmıştır. Bu nedenle birkaç sınıfta, toplu bir şekilde veri toplama araçları sunulmuştur.

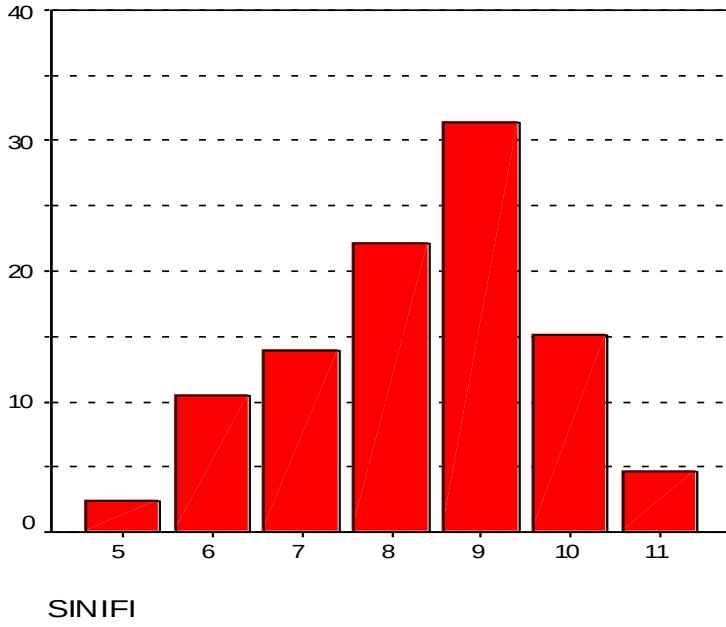
Her iki grupta da çocuklara uygulama öncesinde, veri toplama araçlarını doldururken, takıldıkları yerlerde soru sorabilecekleri belirtilmiş, sorulan sorulara cevap verilmiştir. Çocuklara zaman sınırlaması olmadığı hatırlatılmış, veri toplama araçlarını rahat bir şekilde doldurmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

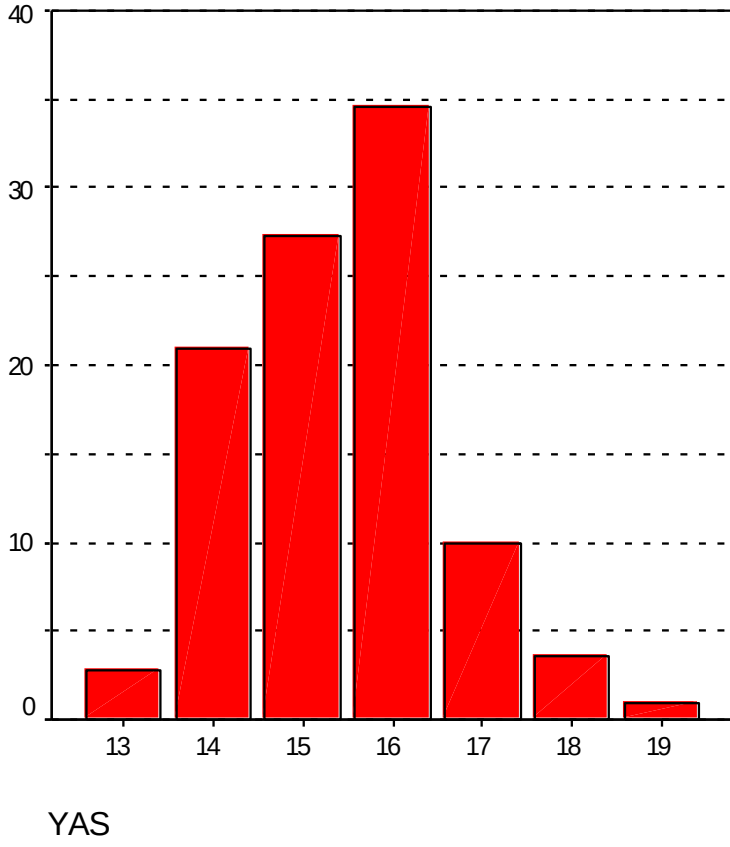
5. BULGULAR

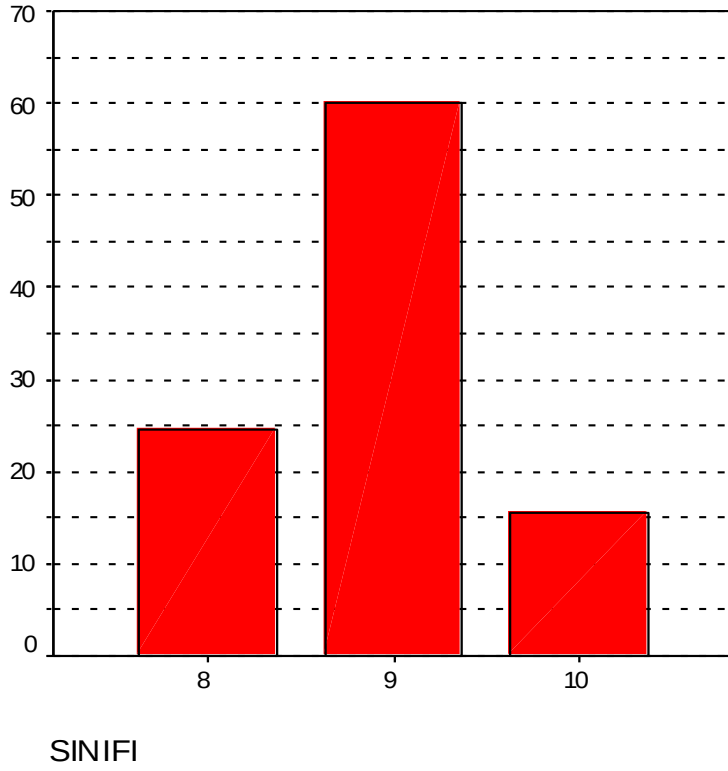
5.1. Grafikler

Grafik I. Deney Grubunun Yaş Dağılımı

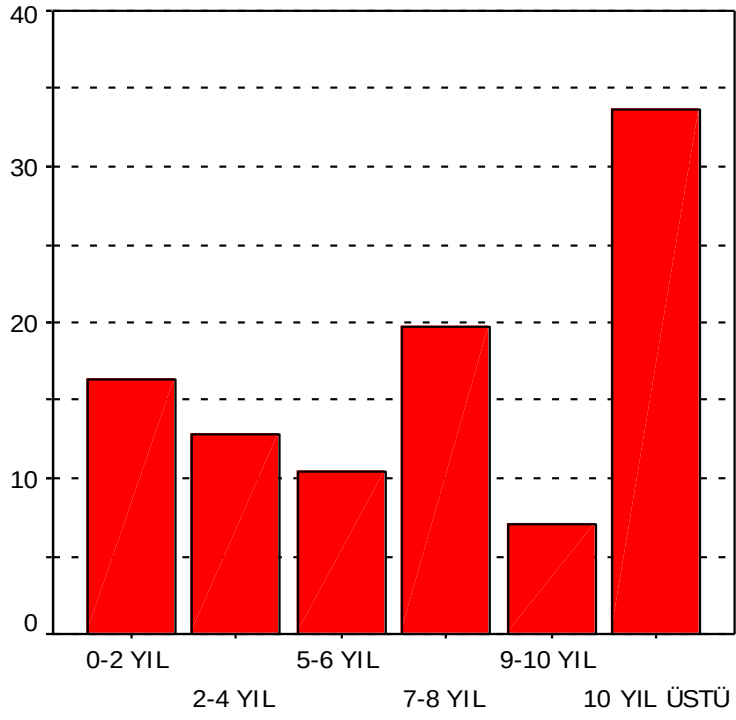

Grafik II. Deney Grubunun Sınıflara Göre Dağılımı

Grafik III. Kontrol Grubunun Yaş Dağılımı

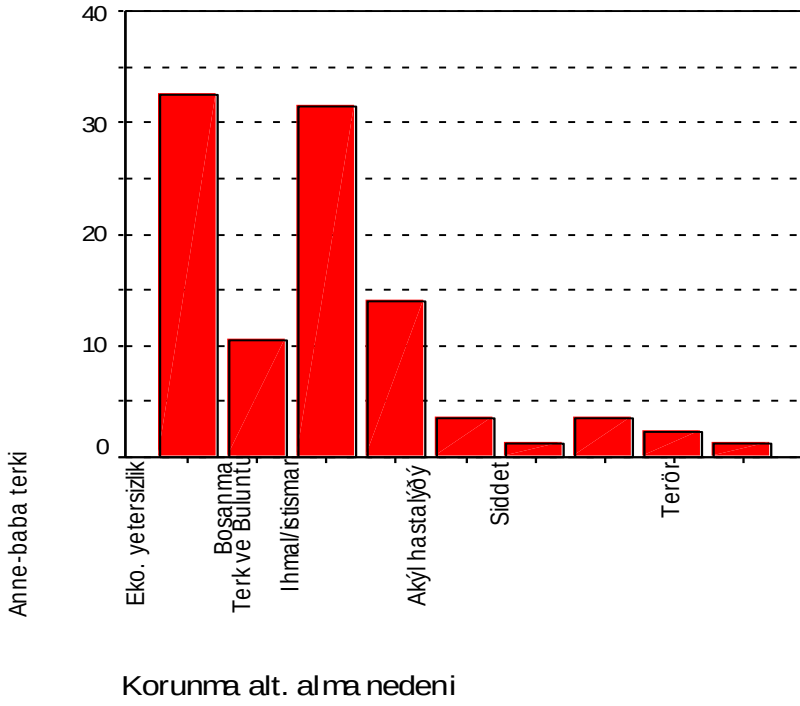
Grafik IV. Kontrol Grubunun Sınıflara Göre Dağılımı

Grafik V. (Deney Grubu) Kurumda Kalma Süresi

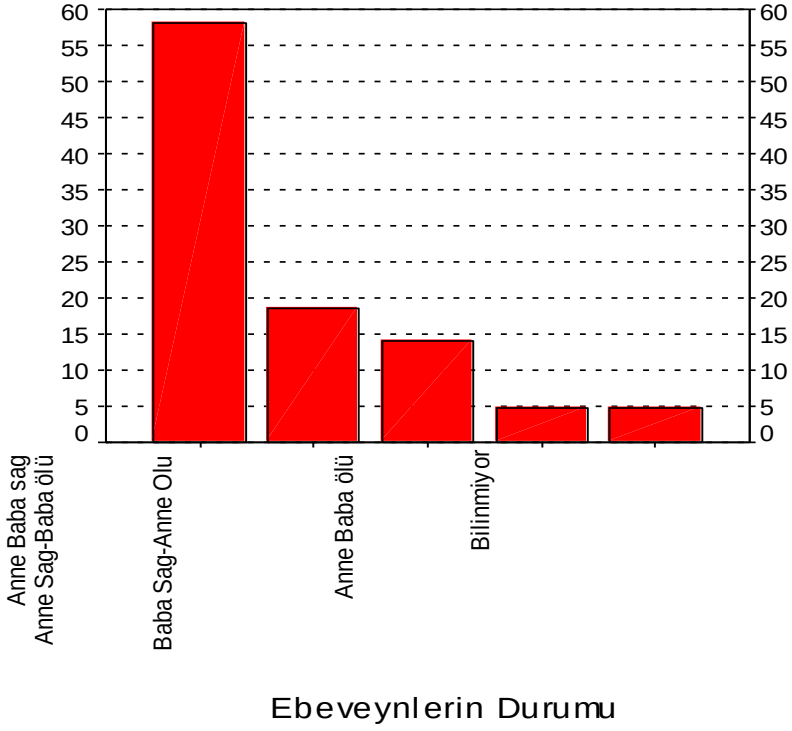
Kurumda kalma süresi

Grafik VI. (Deney Grubu) Korunma Altına Alınma Nedenleri

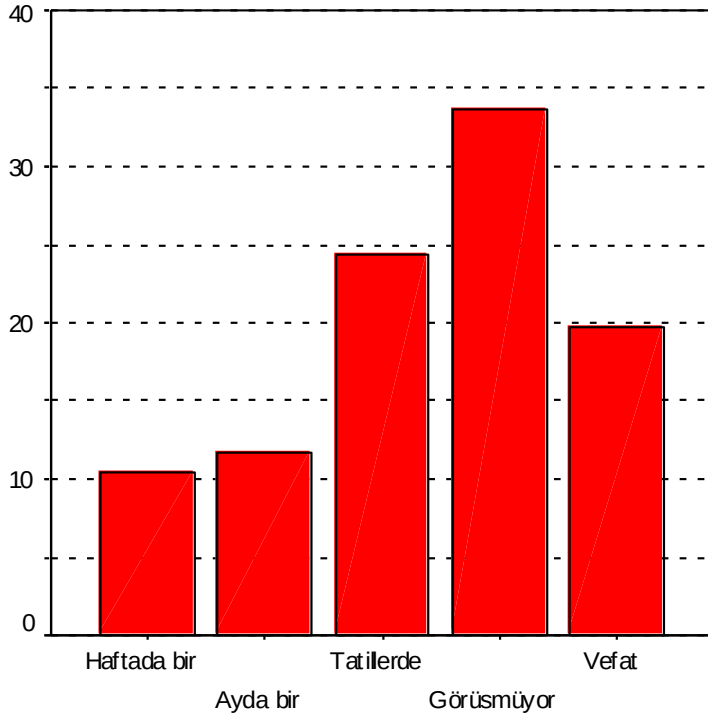

Grafik VIII. (Deney Grubu) Ebeveyn Durumu

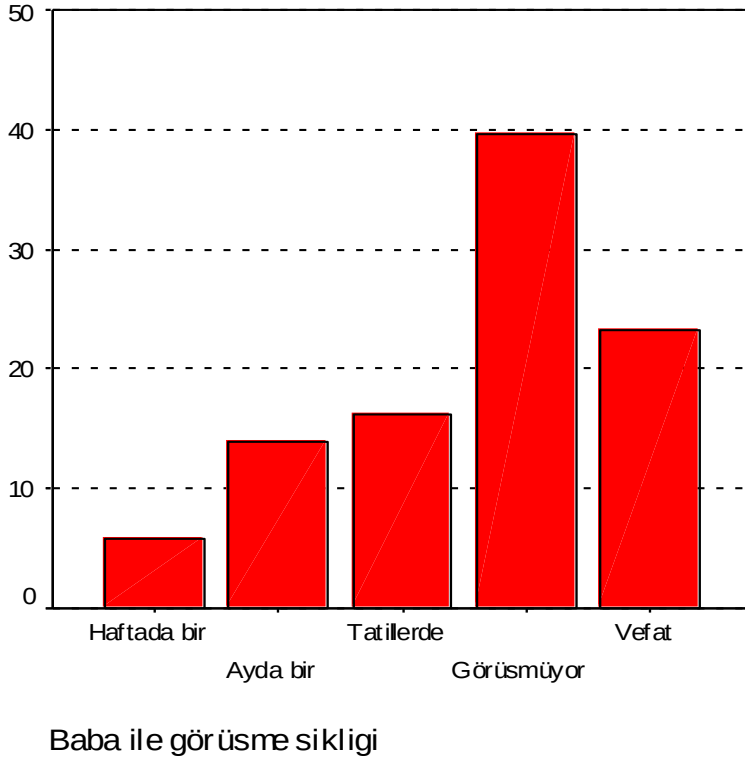

Grafik IX. (Deney Grubu) Anne ile görüşme sıklığı

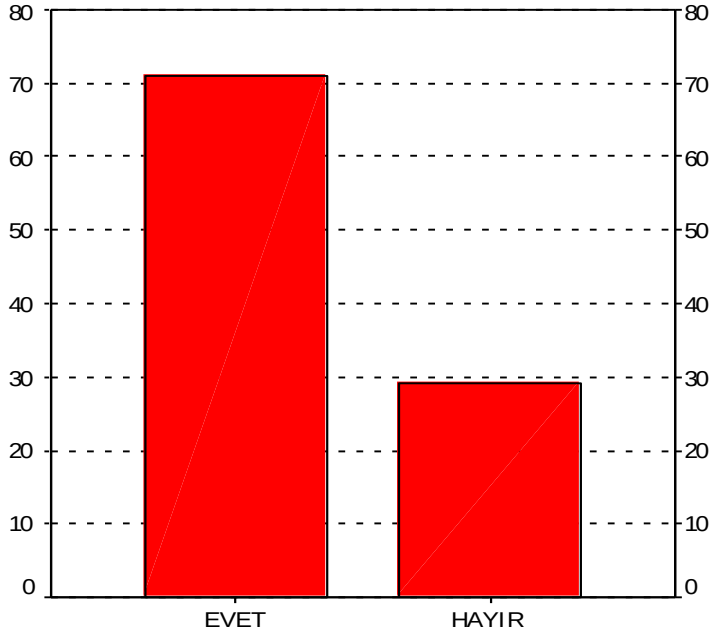

Anne ile görüşme sıklığı

Grafik X. (Deney Grubu) Baba ile görüşme sıklığı

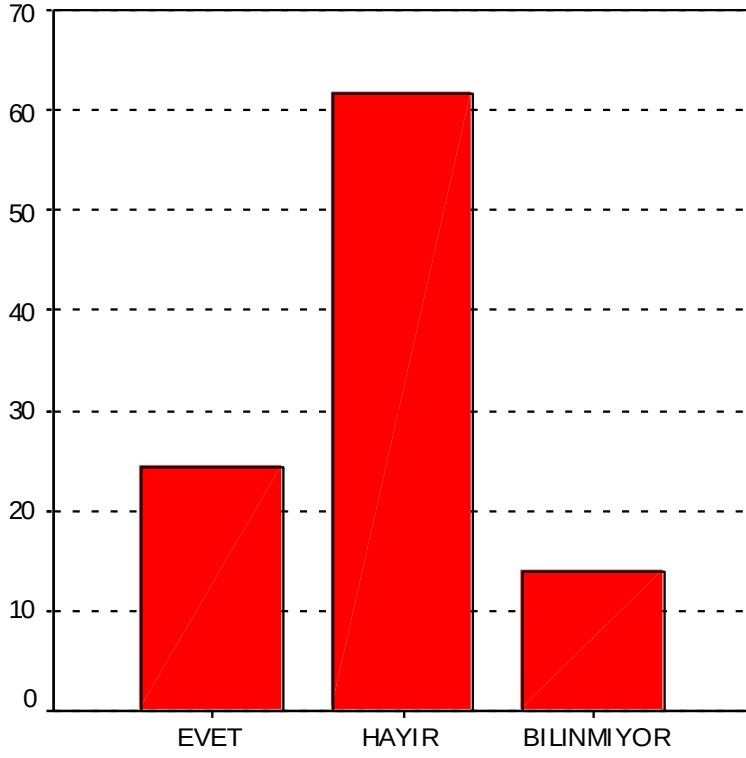

Grafik XI. (Deney Grubu) Korunma Altında olan başka kardeşi var mı?

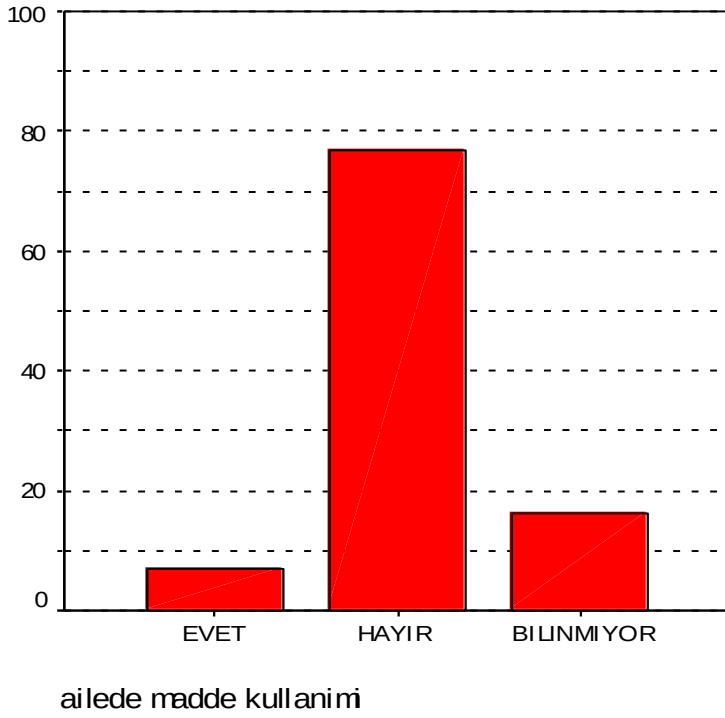

Yuva / Yurtta Kalan Kardesi Var mı

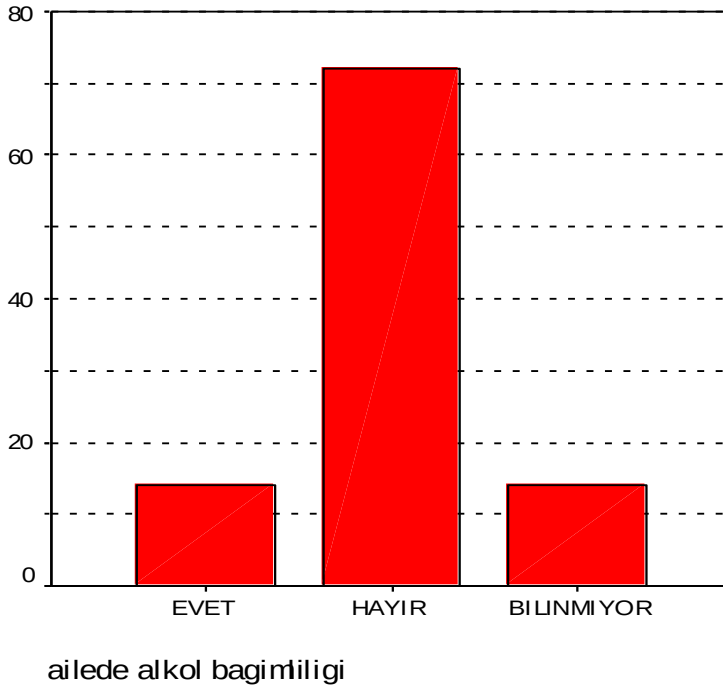
Grafik XII. (Deney Grubu) Ailede Psikiyatrik Tanı Alan Var mı?

ailede psikiyatrik tanı

Grafik XIII. (Deney Grubu) Ailede Madde Kullanımı

Grafik XIV. (Deney Grubu) Ailede Alkol Bağımlılığı

5.2. Tablolar

Elde edilen verilerin istatistiksel olarak değerlendirilmesi “bağımsız örneklemli t testi” ve korelasyon yöntemiyle SPSS’de yapılmıştır.

Tablo I. : Yurtta kalan çocukların ve ailesiyle kalan çocukların Öz-Kavramı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	86	52,74	10,96	-2,854	,005
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	110	57,15	10,52		

Deney ve kontrol gruplarının Öz-Kavramı Skorları karşılaştırılmış ($t=-2,854$; $p< .005$), gruplar arasında istatistiksel olarak çok ileri derecede anlamlı fark bulunmuştur. Yurtta kalan çocukların benlik saygıları daha düşüktür.

Tablo II. : Yurtta kalan erkek çocukların ve ailesiyle kalan erkek çocukların Öz-Kavramı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	46	52,93	12,37	-2,126	,036
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	48	57,90	10,19		

Yurtta kalan erkek çocukları ile ailesiyle kalan erkek çocuklarının Öz-Kavramı Skorları karşılaştırılmış ($t=-2,126$, $p< .036$), gruplar arasında istatistiksel

olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yurtta kalan erkek çocuklarının benlik saygıları daha düşüktür.

Tablo III. : Yurtta kalan kız çocukların ve ailesiyle kalan kız çocukların Öz-Kavramı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	40	52,53	12,37	-1,948	,054
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	62	56,56	10,19		

Yurtta kalan kız çocukları ile ailesiyle kalan kız çocuklarının Öz-Kavramı Skorları karşılaştırılmış ($t=-1,948$; $p> .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır. Yurtta kalan kızlarla ailesiyle kalan kızların benlik saygıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yakalanamamış, fakat anlamlılık sınırına çok yaklaşmıştır. Ortalamalar incelendiğinde yurtta kalan kızların daha düşük benlik saygısına sahip oldukları görülmektedir.

Tablo IV. : Yurtta kalan çocukların yaş dağılımına göre Öz Kavramı değerleri :

<i>Yaş</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
13	6	48,83	16,44	28	71
14	17	48,65	9,43	29	68
15	14	54,50	7,87	41	69
16	11	52,73	9,02	36	64
17	24	54,92	11,53	16	67
18	12	53,58	13,91	24	70
19	2	56,00	8,49	50	62
<i>Toplam</i>	86	52,74	10,96	16	71

Tablo V. : Ailesiyle kalan çocukların yaş dağılımına göre Öz Kavramı değerleri :

Yaş	N	ORT.	SS	En düşük	En yüksek
13	3	68,67	7,02	62	76
14	23	59,43	10,74	37	74
15	30	58,20	10,30	35	72
16	38	54,82	9,56	31	71
17	11	51,91	13,01	23	65
18	4	64,00	2,45	61	67
19	1	57,00	.	57	57
Toplam	110	57,15	10,52	23	76

Tablo VI. : (Yurtta Kalan Çocukların) Korunma altında geçen süreye göre Öz Kavramı değerleri :

Süre	N	ORT	SS	En düşük	En yüksek
0-2 Yıl	14	50,07	12,28	29	71
3-4 Yıl	11	53,27	9,00	40	66
5-6 Yıl	9	49,89	10,96	28	64
7-8 Yıl	17	55,41	9,02	36	69
9-10 Yıl	6	55,17	7,73	44	65
10 Yıl Üstü	29	52,66	12,75	16	70
Toplam	86	52,74	10,96	16	71

Tablo VII. : (Yurtta Kalan Çocukların) Anne-babanın hayatta olup olmamasına göre Öz Kavramı değerleri :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>İkisi sağ</i>	50	52,74	10,22	28	70
<i>Anne sağ-Baba ölü</i>	16	52,13	12,91	16	71
<i>Baba sağ-anne ölü</i>	12	54,25	12,23	24	69
<i>İkisi ölü</i>	4	44,75	12,37	29	58
<i>Bilinmiyor</i>	4	58,75	4,50	53	64
<i>Toplam</i>	86	52,74	10,96	16	71

Tablo VIII. : (Yurtta Kalan Çocukların) Psikiyatrik yardım alıp almamasına göre Öz Kavramı değerleri :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>Psikiyatrik Y. Alanlar</i>	23	45,74	11,93	-3,862	,000
<i>Psikiyatrik Y. Almayanlar</i>	63	55,30	9,46		

Psikiyatrik yardım alanlar ve psikiyatrik yardım almayan çocukların Öz-Kavramı Skorları karşılaştırılmış ($t=-3,862$; $p= .000$), gruplar arasında istatistiksel olarak çok ileri derecede anlamlı fark bulunmuştur. Psikiyatrik yardım alanların benlik saygıları daha düşüktür.

Tablo IX. : (Yurtta Kalan Çocuklar) Psikiyatrik tanılara göre Öz-Kavramı değerleri :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>Depresyon</i>	6	38,83	8,45	29	51
<i>Kişilik Bozukluğu</i>	1	16,00	.	16	16
<i>Davranım Bozukluğu</i>	2	42,00	19,80	28	56
<i>Anksiyete Bozukluğu</i>	4	49,50	6,95	41	58
<i>Uyum Bozukluğu</i>	5	55,40	6,35	48	64
<i>Epilepsi</i>	1	42,00	.	42	42
<i>Fobik Bozukluk</i>	1	46,00	.	46	46
<i>Karşıt Gelme</i>	1	56,00	.	56	56
<i>Enürezis</i>	2	50,00	14,14	40	60
<i>Toplam</i>	23	45,74	11,93	16	64

Tablo X. : Yurtta kalan ve ailesiyle kalan çocukların Durumluk Kaygı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	86	38,84	9,73	-,36	,719
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	110	39,41	11,94		

Deney ve kontrol gruplarının Durumluk Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=-,36$; $p>.05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Tablo XI. : Yurtta kalan erkek çocukların ve ailesiyle kalan erkek çocukların Durumluk Kaygı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	46	38,80	9,73	-,509	,612
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	48	37,69	11,94		

Yurtta kalan erkek çocukların ve ailesiyle kalan erkek çocukların Durumluk Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=-.509$; $p> .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo XII. : Yurtta kalan kız çocukların ve ailesiyle kalan kız çocukların Durumluk Kaygı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	40	38,88	9,60	-,809	,420
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	62	40,74	12,38		

Yurtta kalan kız çocukların ve evde kalan kız çocukların Durumluk Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=-.809$; $p> .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo XIII. : Yurtta kalan çocukların yaş dağılımına göre Durumluk Kaygı değerleri

Yaş	N	ORT.	SS	En düşük	En yüksek
13	6	39,67	9,65	26	54
14	17	42,71	8,53	29	56
15	14	40,36	10,97	28	68
16	11	38,36	10,03	25	57
17	24	35,67	8,89	21	57
18	12	38,67	9,73	22	54
19	2	34,50	20,51	20	49
Toplam	86	38,84	9,73	20	68

Tablo XIV. : Ailesiyle kalan çocukların yaş dağılımına göre Durumluk Kaygı değerleri :

Yaş	N	ORT.	SS	En düşük	En yüksek
13	3	27,33	9,29	21	38
14	23	35,04	9,27	20	55
15	30	39,03	10,79	22	71
16	38	42,29	13,35	25	70
17	11	44,64	12,67	26	70
18	4	32,25	6,40	24	39
19	1	49	.	49	49
Toplam	110	39,41	11,94	20	71

Tablo XV. : (Yurtta Kalan Çocukların) Korunma altında geçen süreye göre Durumluk Kaygı değerleri :

<i>Süre</i>	<i>N</i>	<i>ORT</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>0-2 Yıl</i>	<i>14</i>	<i>43,50</i>	<i>10,57</i>	<i>26</i>	<i>68</i>
<i>2-4 Yıl</i>	<i>11</i>	<i>35,09</i>	<i>10,01</i>	<i>22</i>	<i>56</i>
<i>5-6 Yıl</i>	<i>9</i>	<i>40,67</i>	<i>11,36</i>	<i>20</i>	<i>54</i>
<i>7-8 Yıl</i>	<i>17</i>	<i>39,29</i>	<i>7,91</i>	<i>25</i>	<i>53</i>
<i>9-10 Yıl</i>	<i>6</i>	<i>40,33</i>	<i>6,15</i>	<i>31</i>	<i>49</i>
<i>10 Yıl Üstü</i>	<i>29</i>	<i>36,86</i>	<i>9,92</i>	<i>21</i>	<i>57</i>
<i>Toplam</i>	<i>86</i>	<i>38,84</i>	<i>9,73</i>	<i>20</i>	<i>68</i>

Tablo XVI. : (Yurtta Kalan Çocukların) Anne-Babanın sağ olup olmamasına göre Durumluk Kaygı değerleri :

	<i>N</i>	<i>ORT</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>İkisi sağ</i>	<i>50</i>	<i>38,32</i>	<i>9,08</i>	<i>20</i>	<i>57</i>
<i>Anne sağ-Baba ölü</i>	<i>16</i>	<i>40,63</i>	<i>12,00</i>	<i>21</i>	<i>68</i>
<i>Baba Sağ-Anne ölü</i>	<i>12</i>	<i>39,67</i>	<i>8,00</i>	<i>29</i>	<i>53</i>
<i>İkisi ölü</i>	<i>4</i>	<i>46,50</i>	<i>10,08</i>	<i>33</i>	<i>56</i>
<i>Bilinmiyor</i>	<i>4</i>	<i>28,00</i>	<i>4,55</i>	<i>24</i>	<i>34</i>
<i>Toplam</i>	<i>86</i>	<i>38,84</i>	<i>9,73</i>	<i>20</i>	<i>68</i>

Tablo XVII. : (Yurtta Kalan Çocukların) Psikiyatrik yardım alıp almamasına göre Durumluk Kaygı değerleri :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>Psikiyatrik Y. Alanlar</i>	23	42,83	10,95	2,357	,021
<i>Psikiyatrik Y. Almayanlar</i>	63	37,38	8,90		

Psikiyatrik yardım alanlar ve psikiyatrik yardım almayan çocukların Durumluk Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=2,357$; $p< .021$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Psikiyatrik tanı almış ve psikiyatrik tedavi gören çocukların durumluk kaygı skorları daha yüksektir.

Tablo XVIII. : (Yurtta Kalan Çocuklar) Psikiyatrik tanılara göre Durumluk Kaygı değerleri :

<i>Tanılar</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>Depresyon</i>	6	49,33	10,69	38	68
<i>Kişilik Bozukluğu</i>	1	57,00	.	57	57
<i>Davranım Bozukluğu</i>	2	39,00	8,49	33	45
<i>Anksiyete Bozukluğu</i>	4	40,50	11,09	30	54
<i>Uyum Bozukluğu</i>	5	40,80	10,33	25	50
<i>Epilepsi</i>	1	56,00	.	56	56
<i>Fobik Bozukluk</i>	1	42,00	.	42	42
<i>Karşıt Gelme</i>	1	29,00	.	29	29
<i>Enürezis</i>	2	30,50	2,12	29	32
<i>Toplam</i>	23	42,83	10,95	25	68

Tablo XIX. : Yurtta kalan ve ailesiyle kalan çocukların Sürekli Kaygı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	86	45,62	7,14	3,484	,001
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	110	41,57	9,11		

Deney ve kontrol gruplarının Sürekli Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=3,484$; $p< .001$), gruplar arasında istatistiksel olarak çok ileri düzeyde anlamlı fark bulunmuştur. Yurtta kalan çocukların sürekli kaygı düzeyleri daha yüksektir.

Tablo XX. : Yurtta kalan erkek çocukların ve ailesiyle kalan erkek çocukların Sürekli Kaygı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	46	44,91	6,78	3,613	,000
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	48	39,02	8,85		

Yurtta kalan erkek çocukları ve evde kalan erkek çocuklarının Sürekli Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=3,613$; $p= .000$), gruplar arasında istatistiksel olarak çok ileri düzeyde anlamlı bir fark bulunmuştur. Yurtta kalan erkek çocukların sürekli kaygı düzeyleri daha yüksektir.

Tablo XXI. : Yurtta kalan kız çocukların ve ailesiyle kalan kız çocukların Sürekli Kaygı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
<i>Deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	40	46,43	7,53	1,692	,094
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	62	43,55	8,89		

Yurtta kalan kız çocukları ve evde kalan kız çocuklarının Sürekli Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=1,692$; $p> .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bununla beraber ortalamalara bakıldığında yurtta kalan kızların sürekli kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo XXII. : Yurtta kalan çocukların yaşa göre Sürekli Kaygı değerleri :

<i>Yaş</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
13	6	48,83	3,60	45	55
14	17	50,76	7,65	36	65
15	14	46,29	6,19	36	56
16	11	42,82	6,31	31	54
17	24	42,46	5,63	31	54
18	12	46,58	6,91	39	61
19	2	35,00	9,90	28	42
<i>Toplam</i>	86	45,62	7,14	28	65

Tablo XXIII. : Ailesiyle kalan çocukların yaşa göre Sürekli Kaygı değerleri :

<i>Yaş</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
13	3	29,67	8,08	21	37
14	23	35,91	7,86	23	50
15	30	41,93	7,89	28	60
16	38	45,50	8,56	29	62
17	11	44,18	8,94	32	60
18	4	36,75	10,21	23	47
19	1	38,00	.	38	38
<i>Toplam</i>	<i>110</i>	<i>41,57</i>	<i>9,11</i>	<i>21</i>	<i>62</i>

Tablo XXIV. : (Yurtta Kalan Çocukların) Korunma altında geçen süreye göre Sürekli Kaygı değerleri :

<i>Süre</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
0-2 Yıl	14	50,71	6,67	40	61
2-4 Yıl	11	47,27	7,24	39	61
5-6 Yıl	9	43,89	9,84	28	58
7-8 Yıl	17	44,76	7,24	34	65
9-10 Yıl	6	45,83	4,67	43	54
10 Yıl Üstü	29	43,52	5,80	31	57
<i>Toplam</i>	<i>86</i>	<i>45,62</i>	<i>7,14</i>	<i>28</i>	<i>65</i>

Tablo XXV. : (Yurtta Kalan Çocukların) Anne-Babanın hayatta olup olmamasına göre Sürekli Kaygı değerleri :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>İkisi sağ</i>	50	45,60	6,92	28	61
<i>Anne sağ-Baba ölü</i>	16	45,94	8,81	31	65
<i>Baba sağ-Anne ölü</i>	12	44,50	5,42	36	57
<i>İkisi ölü</i>	4	53,50	5,45	49	61
<i>Bilinmiyor</i>	4	40,00	2,45	37	43
<i>Toplam</i>	86	45,62	7,14	28	65

Tablo XXVI. : (Yurtta Kalan Çocukların) Psikiyatrik yardım alıp almamasına göre Sürekli Kaygı değerleri :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>Psikiyatrik Y. Alanlar</i>	23	49,74	7,21	3,436	,001
<i>Psikiyatrik Y. Almayanlar</i>	63	44,11	6,54		

Psikiyatrik yardım alanlar ve psikiyatrik yardım almayan çocukların Sürekli Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=3,436$; $p< .001$), gruplar arasında istatistiksel olarak çok ileri derecede anlamlı fark bulunmuştur. Psikiyatrik yardım alan yurt çocuklarının almayanlara oranla sürekli kaygı düzeyleri daha yüksek çıkmıştır.

Tablo XXVII. : (Yurtta Kalan Çocuklar) Psikiyatrik tanılara göre Sürekli Kaygı değerleri :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>Depresyon</i>	6	53,33	5,47	47	61
<i>Kişilik Bozukluğu</i>	1	50,00	.	50	50
<i>Davranım Bozukluğu</i>	2	44,50	3,54	42	47
<i>Anksiyete Bozukluğu</i>	4	47,25	9,29	34	55
<i>Uyum Bozukluğu</i>	5	48,00	9,90	34	60
<i>Epilepsi</i>	1	54,00	.	54	54
<i>Fobik Bozukluk</i>	1	58,00	.	58	58
<i>Karşıt Gelme</i>	1	47,00	.	47	47
<i>Enürezis</i>	2	48,50	7,78	43	54
<i>Toplam</i>	23	49,74	7,21	34	61

Tablo XXVIII. : Yurtta kalan ve ailesiyle kalan çocukların Depresyon Skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	86	13,74	8,48	2,409	,017
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	110	10,66	9,19		

Deney ve kontrol gruplarının Depresyon Skorları karşılaştırılmış ($t=2,409$; $p<.017$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yurtta kalan çocuklar daha depresiftir.

Tablo XXIX. : Yurtta kalan erkek çocukların ve ailesiyle kalan erkek çocukların Depresyon skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	46	13,98	9,20	2,136	,035
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	48	9,96	9,04		

Yurtta kalan erkek çocukların ve evde kalan erkek çocukların Depresyon Skorları karşılaştırılmış ($t=2,136$; $p<.035$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Yurtta kalan erkek çocukları daha depresiftirler.

Tablo XXX. : Yurtta kalan kız çocukların ve ailesiyle kalan kız çocukların Depresyon skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>deney grubu (yurtta kalanlar)</i>	40	13,48	7,67	1,280	,203
<i>kontrol grubu (evde kalanlar)</i>	62	11,21	9,34		

Yurtta kalan kız çocukların ve ailesiyle kalan kız çocukların Depresyon Skorları karşılaştırılmış ($t=1,280$; $p>.203$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır, fakat ortalamalara bakıldığında yurtta kalan kızların daha depresif olduğu görülmektedir.

Tablo XXXI. : Yurtta kalan çocukların yaş dağılımına göre Depresyon değerleri :

Yaş	N	ORT.	SS	En düşük	En yüksek
13	6	14,00	15,15	2	43
14	17	16,18	9,61	4	36
15	14	12,36	7,01	3	25
16	11	9,73	6,53	2	22
17	24	13,42	6,25	2	28
18	12	16,08	9,63	4	32
19	2	14,00	11,31	6	22
Toplam	86	13,74	8,48	2	43

Tablo XXXII. : Ailesiyle kalan çocukların yaşa göre Depresyon değerleri :

	N	ORT.	SS	En düşük	En yüksek
13	3	5,00	2,65	2	7
14	23	8,35	8,63	0	31
15	30	12,17	11,02	0	45
16	38	9,84	6,61	0	24
17	11	17,91	11,31	0	44
18	4	5,50	6,56	0	15
19	1	8,00	.	8	8
Toplam	110	10,66	9,19	0	45

Tablo XXXIII. : (Yurtta Kalan Çocukların) Korunma altında geçen süreye göre Depresyon değerleri :

<i>Süre</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>0-2 Yıl</i>	<i>14</i>	<i>17,43</i>	<i>11,05</i>	<i>2</i>	<i>43</i>
<i>2-4 Yıl</i>	<i>11</i>	<i>14,36</i>	<i>10,16</i>	<i>4</i>	<i>36</i>
<i>5-6 Yıl</i>	<i>9</i>	<i>12,78</i>	<i>6,76</i>	<i>2</i>	<i>22</i>
<i>7-8 Yıl</i>	<i>17</i>	<i>11,88</i>	<i>6,32</i>	<i>4</i>	<i>28</i>
<i>9-10 Yıl</i>	<i>6</i>	<i>17,00</i>	<i>5,66</i>	<i>7</i>	<i>23</i>
<i>10 Yıl Üstü</i>	<i>29</i>	<i>12,45</i>	<i>8,35</i>	<i>2</i>	<i>32</i>
<i>Toplam</i>	<i>86</i>	<i>13,74</i>	<i>8,48</i>	<i>2</i>	<i>43</i>

Tablo XXXIV. : (Yurtta Kalan Çocukların) Anne-Babanın hayatta olup olmamasına göre Depresyon değerleri :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>İkisi Sağ</i>	<i>50</i>	<i>13,56</i>	<i>8,49</i>	<i>2</i>	<i>43</i>
<i>Anne sağ-Baba ölü</i>	<i>16</i>	<i>14,31</i>	<i>8,61</i>	<i>2</i>	<i>28</i>
<i>Baba sağ-Anne ölü</i>	<i>12</i>	<i>13,17</i>	<i>8,81</i>	<i>3</i>	<i>32</i>
<i>İkisi Ölü</i>	<i>4</i>	<i>20,25</i>	<i>9,18</i>	<i>11</i>	<i>30</i>
<i>Bilinmiyor</i>	<i>4</i>	<i>9,00</i>	<i>5,60</i>	<i>4</i>	<i>16</i>
<i>Toplam</i>	<i>86</i>	<i>13,74</i>	<i>8,48</i>	<i>2</i>	<i>43</i>

Tablo XXXV. : (Yurtta Kalan Çocukların) Psikiyatrik yardım alıp almamasına göre Depresyon değerleri :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>Psikiyatrik Y. Alanlar</i>	23	17,04	9,91	2,231	,028
<i>Psikiyatrik Y. Almayanlar</i>	63	12,54	7,63		

Psikiyatrik yardım alanlar ve psikiyatrik yardım almayan çocukların Depresyon Skorları karşılaştırılmış ($t=3,436$; $p<.05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

TabloXXXVI. : (Yurtta Kalan Çocuklar) Psikiyatrik tanılara göre Depresyon değerleri :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>En düşük</i>	<i>En yüksek</i>
<i>Depresyon</i>	6	26,17	10,55	11	43
<i>Kişilik Bozukluğu</i>	1	28,00	.	28	28
<i>Davranım Bozukluğu</i>	2	16,50	0,71	16	17
<i>Anksiyete Bozukluğu</i>	4	8,50	4,80	4	14
<i>Uyum Bozukluğu</i>	5	12,60	4,72	6	19
<i>Epilepsi</i>	1	26,00	.	26	26
<i>Fobik Bozukluk</i>	1	20,00	.	20	20
<i>Karşıt Gelme</i>	1	3,00	.	3	3
<i>Enürezis</i>	2	14,00	11,31	6	22
<i>Toplam</i>	23	17,04	9,91	3	43

Tablo XXXVII. : Yurtta Kalan çocukların cinsiyete göre Öz-Kavramı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>Erkek</i>	46	52,93	12,37	,172	,864
<i>Kız</i>	40	52,53	9,24		

Yurtta kalan çocukların cinsiyete göre Öz-Kavramı Skorları karşılaştırılmış ($t = .172$; $p > .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo XXXVIII. : Ailesiyle kalan çocukların cinsiyete göre Öz-Kavramı Skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>Erkek</i>	48	57,90	10,19	,657	,513
<i>Kız</i>	62	56,56	10,81		

Aile yanında kalan çocukların cinsiyete göre Öz-Kavramı Skorları karşılaştırılmış ($t = .657$; $p > .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo XXXIX. : Yurtta Kalan çocukların cinsiyete göre Durumluk Kaygı Skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>Erkek</i>	46	38,80	9,95	-,033	,973
<i>Kız</i>	40	38,88	9,60		

Yurtta kalan çocukların cinsiyete göre Durumluk Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=-,033$; $p> .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo XL. : Ailesiyle kalan çocukların cinsiyete göre Durumluk Kaygı skorlarının Karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>Erkek</i>	48	37,69	11,25	-1,335	,185
<i>Kız</i>	62	40,75	12,38		

Ailesiyle kalan çocukların cinsiyete göre Durumluk Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=-1,335$; $p> .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo XLI. : Yurtta kalan çocukların cinsiyete göre Sürekli Kaygı skorlarının karşılaştırılması

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>P</i>
<i>Erkek</i>	46	44,91	6,78	-,980	,330
<i>Kız</i>	40	46,43	7,53		

Yurtta kalan çocukların cinsiyete göre Sürekli Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=-,980$; $p> .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo XLII. : Ailesiyle kalan çocukların cinsiyete göre Sürekli Kaygı skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
<i>Erkek</i>	48	39,02	8,85	-2,655	,009
<i>Kız</i>	62	43,55	8,89		

Ailesi yanında kalan çocukların cinsiyete göre Sürekli Kaygı Skorları karşılaştırılmış ($t=-2,655$; $p<.009$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Tablo XLIII. : Yurtta kalan çocukların cinsiyete göre Depresyon Skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
<i>Erkek</i>	46	13,98	9,20	,273	,785
<i>Kız</i>	40	13,48	7,67		

Yurtta kalan çocukların cinsiyete göre Depresyon Skorları karşılaştırılmış ($t=,273$; $p> .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo XLIV. : Ailesiyle kalan çocukların cinsiyete göre Depresyon skorlarının karşılaştırılması :

<i>Grubu</i>	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
<i>Erkek</i>	48	9,96	9,04	-,707	,481
<i>Kız</i>	62	11,21	9,34		

Ailesiyle kalan çocukların cinsiyete göre Depresyon Skorları karşılaştırılmış ($t=-,707$; $p> .05$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo XLV. Yurtta kalan çocukların Öz-Kavramı skorları ile Durumluk Kaygı skorları arasındaki korelasyon :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>r</i>
<i>Öz-Kavramı</i>	86	52,74	10,96	-,561
<i>Durumluk Kaygı</i>		38,84	9,73	

Yurtta kalan çocukların Öz-Kavramı Skorları ile Durumluk Kaygı Skorları arasındaki korelasyon değeri ($r=-,561$), yani aralarında orta dereceli bir negatif ilişki vardır.

Tablo XLVI. Yurtta kalan çocukların Öz-Kavramı skorları ile Sürekli Kaygı skorları arasındaki korelasyon :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>r</i>
<i>Öz-Kavramı</i>	86	52,74	10,96	-,577
<i>Sürekli Kaygı</i>		45,62	7,14	

Yurtta kalan çocukların Öz-Kavramı Skorları ile Sürekli Kaygı Skorları arasındaki korelasyon değeri ($r=-,577$), yani aralarında orta dereceli bir negatif ilişki vardır.

Tablo XLVII. Yurtta kalan çocukların Öz-Kavramı skorları ile Depresyon skorları arasındaki korelasyon :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>r</i>
<i>Öz-Kavramı</i>	86	52,74	10,96	-,619
<i>Depresyon</i>		13,74	8,48	

Yurtta kalan çocukların Öz-Kavramı Skorları ile Depresyon Skorları arasındaki korelasyon değeri ($r=-,619$), yani aralarında orta dereceli bir negatif ilişki vardır.

Tablo XLVIII. Yurtta kalan çocukların Durumluk Kaygı ile Sürekli Kaygı Skorları arasındaki korelasyon :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>r</i>
<i>Durumluk</i>	86	38,84	9,73	,553
<i>Sürekli</i>		45,62	7,14	

Yurtta kalan çocukların Durumluk ile Sürekli Kaygı Skorları arasındaki korelasyon değeri ($r= ,553$), yani aralarında pozitif yönde orta dereceli bir ilişki vardır.

Tablo IXL. Yurtta kalan çocukların Durumluk Kaygı skorları ile Depresyon skorları arasındaki korelasyon :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>r</i>
<i>Durumluk</i>	86	38,84	9,73	,547
<i>Depresyon</i>		13,74	8,48	

Yurtta kalan çocukların Durumluk Kaygı Skorları ile Depresyon Skorları arasındaki korelasyon değeri ($r=,547$), yani aralarında pozitif yönde orta dereceli bir ilişki vardır.

Tablo L. Yurtta kalan çocukların Sürekli Kaygı skorları ile Depresyon skorları arasındaki korelasyon :

	<i>N</i>	<i>ORT.</i>	<i>SS</i>	<i>r</i>
<i>Sürekli</i>	86	45,62	7,14	,452
<i>Depresyon</i>		13,74	8,48	

Yurtta kalan çocukların Sürekli Kaygı Skorları ile Depresyon Skorları arasındaki korelasyon değeri ($r=,452$), yani aralarında pozitif yönde orta dereceye yakın bir ilişki vardır.

Tablo LI. Aile Yanında Kalan Çocukların Korelasyonlar Değerleri :

	<i>N</i>	<i>ORT</i>	<i>SS</i>
<i>Öz Kavramı</i>	<i>110</i>	<i>57,15</i>	<i>10,52</i>
<i>Durumluk Kaygı</i>		<i>39,41</i>	<i>11,94</i>
<i>Depresyon</i>		<i>10,66</i>	<i>9,19</i>

	<i>Öz Kavramı</i>	<i>Durumluk Kaygı</i>	<i>Sürekli Kaygı</i>	<i>Depresyon</i>
<i>Öz Kavramı</i>	-	-,625	-,622	-,628
<i>Durumluk Kaygı</i>	-,625	-	,657	,608
<i>Sürekli Kaygı</i>	-,622	,657	-	,550
<i>Depresyon</i>	-,628	,608	,550	-

Ailesiyle kalan çocukların Öz-Kavramı Skorları; Durumluk Kaygı Skorları ile ($r=-,625$); Sürekli Kaygı Skorları ile ($r=-,622$); Depresyon Skorları ile ($r=-,628$) korelasyon değerinde bulunmuştur; aralarında orta dereceli bir negatif ilişki vardır.

Ailesiyle kalan çocukların Depresyon Skorları; Sürekli Kaygı Skorları ile ($r=,550$); Durumluk Kaygı Skorları ile ($r=,608$) korelasyon değerinde bulunmuştur; aralarında pozitif yönde orta dereceli bir ilişki vardır.

Ailesiyle kalan çocukların Durumluk Kaygı Skorları ile Sürekli Kaygı Skorları arasında ($r=,657$) pozitif yönde orta dereceli bir ilişki vardır.

6. TARTIŞMA

Tartışma kısmında, sırasıyla bulgular kısmındaki tablolar değerlendirilecektir.

Tablo I.'de yurttan kalan çocuklar ve evde kalan çocuklar, benlik saygısı (öz-kavramı) açısından karşılaştırılmıştır. Yurttan kalan çocukların benlik saygısını ölçmeye yarayan öz-kavramı skorlarının ortalaması (52,74) iken, ailesi ile birlikte kalan çocukların aynı ölçekten aldıkları skorların ortalaması (57,15)'tir. Aradaki bu fark istatistiksel olarak ileri derecede anlamlıdır ($p < .005$). Yurtlarda kalan çocukların (ergenlerin) benlik saygıları; ebeveynleri ile birlikte, aile ortamında yaşayan çocuklardan düşük çıkmıştır. Bu bulgu literatürdeki bulgularla aynı yöndedir (Örn. Washington ,1992; Güçray ,1989; Kutlu ,1992; Tunç, 2000; Luster ve McAdoo, 1996).

Tablo II.'de yurttan kalan erkek çocukları ile evde kalan erkek çocukları arasındaki benlik saygısı skorları karşılaştırılmıştır. Yurttan kalan erkek çocukların benlik saygısı skorlarının ortalaması (52,93) iken, ailesiyle birlikte kalan erkek çocukların benlik saygısı skorlarının ortalaması (57,90)'dır. Fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .036$).

Tablo III.'de yurttan kalan kız çocukların ve evde kalan kız çocukların benlik saygısı skorları karşılaştırılmıştır. Yurttan kalan kız çocukların benlik saygısı skorlarının ortalaması (52,53) iken, ailesiyle birlikte kalan çocukların benlik saygısı skorlarının ortalaması (56,56)'dır. İstatistiksel olarak anlamlılık seviyesine çok yaklaşmıştır ($.054$).

Bu bulgular, literatürdeki diğer bulgularla aynı yöndedir. Şimdiye kadar yapılmış birçok yerli ve yabancı araştırma kurum bakımında kalan çocukların düşük benlik saygısı geliştirdiklerini ortaya koymuştur (Örn. Way ve Robinson (2003), Gil ve Bogart (1982), Hicks ve Nixon (1989)). Araştırmamızda benlik saygısı seviyesi kızlarda iki grup arasında istatistiksel olarak farklı çıkmamıştır; fakat ortalamalara bakıldığında yine yurttan kalan kızların daha düşük benlik saygısına sahip olduğu görülür. Kızlarda iki grup arasında arasındaki fark erkeklerle oranla daha küçüktür. Daha geniş bir kontrol ve deney grubu üzerinde çalışılırdı aradaki bu fark da istatistiksel olarak anlamlı çıkabilirdi. Çünkü iki grup arasındaki fark küçüldükçe, gruplar arasındaki farkın ispatı için örneklemin genişlemesi gerekmektedir.

Tablo IV.'de yurttan kalan çocukların yaş durumlarına göre benlik saygısı skor ortalamaları ve en yüksek ile en düşük skor değerleri verilmiştir.

Genel olarak yaş artışına paralel olarak (16 ve 18 yaşlarda küçük düşüşler hariç) benlik saygısı ortalama değerlerinde de bir artış görülmektedir. En yüksek ve en düşük skora baktığımız zaman istikrarlı bir seyirden ziyade kararsız bir skor tablosu görmekteyiz. 13 yaş ve 19 yaş başta olmak üzere tüm yaş gruplarına daha fazla sayıda denek sayısı düştüğü takdirde daha sağlıklı yorumlar yapmak olasıdır. Bizim burada yaşa bağlı olarak benlik saygısı değerlerini incelememiz yurttan kalan çocukların kendilerine özgü durumundan kaynaklanmaktadır. Çocukların (ergenlerin), kurum yaşamı içerisinde benlik saygısı seviyelerinin yaşa göre değişip değişmediğini merak eden araştırmamızın bulguları, bu bakımdan güçlü yorumlar yapmamızı engellemektedir.

Tablo V.'de evde kalan çocukların yaş durumlarına göre benlik saygısı skor ortalamaları ve en yüksek ile en düşük skor değerleri verilmiştir.

Genel olarak baktığımızda, 13 yaşındaki çocukların en yüksek benlik saygısı ortalamasını verdiklerini, sonrasında ilerleyen yaşa bağlı olarak benlik saygısı ortalamalarında bir düşüş olduğu, fakat 18 ve 19 yaşlarında tekrar bir miktar

artış olduğunu görürüz. Fakat 13, 18 ve 19 yaş gruplarındaki denek sayısı sağlıklı bir değerlendirme için yeterli değildir. Grubun çoğunun 14 ile 17 yaş arasında toplandığı görülmektedir. Bu yaştaki deneklerin ortalamalarına bakıldığında benlik saygısı ortalama değerlerinin giderek düşmüş olduğunu görmekteyiz. Yaşa bağlı en düşük skor değerleri incelendiğinde kararsız bir tablonun olduğu, fakat yaşa bağlı olarak en yüksek skor değerleri incelendiğinde kararlı bir tablonun olduğunu görmekteyiz. Çünkü yaşa bağlı olarak en yüksek benlik saygısı skorlarında bir düşüş gözlenmektedir. Tablodaki; 13, 14 yaş ve 15 yaşın bir kısmı ilköğrenime giden denekleri kapsamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla ailesi yanında kalan çocuklardan ilköğrenime gidenlerin benlik saygıları daha yüksek, liseye gidenlerin ise benlik saygıları daha düşüktür. Bu durumun böyle olması tesadüfi midir?, yoksa kontrol grubunda böyle bir farklılığın çıkmasında başka bir neden mi vardır? Bu sorunun cevabını doğru olarak vermek, araştırmamızın yönelişi ve kapsamı açısından çok zordur. Sadece şu yorumu yapabiliriz; aile yanında kalan çocukların erken ergenlik döneminde olanların orta ergenlik döneminde olanlara göre benlik saygısı değerleri daha yüksektir. Bunun nedenleri, okul sınıf düzeyi, akademik başarı ve zorlanma, ergenlik döneminin kendine has özellikleri ve aile değişkenleri ile açıklanabilir; ama hangisinin bu değerler üzerinde ne kadar bir etkide bulunduğunu söylememiz araştırmamız bağlamında zordur.

Tablo VI.'da yurttan kalan çocukların kurum bakımında kaldıkları yılların uzunluğuna göre benlik saygısı ortalamaları verilmiştir.

Ortalama, en düşük ve en yüksek skor değerlerine baktığımızda değerlerin önemli bir artış ya da azalma olmaksızın küçük dalgalanmalar halinde ortalama bir şekilde dağıldığını görmekteyiz.

Korunma altına alınıp, kuruma yerleştirilme şüphesiz çocukta çeşitli derecelerde olumsuz bir psikolojik etkiye neden olabilir. Bazı çocuklarda ise (ihmal ve istismar görmüşlerde) bu durum tam tersi olabilir. Ama genel olarak baktığımızda kurum bakımında kalma süresine bağlı olarak belirgin bir benlik saygısı değişimi gözlenmemektedir. Bu durumun nedeni kurum yaşamına *adaptasyon* olabilir.

Tablo VII.'de yurttan kalan çocukların ebeveynlerinin hayatta olup olmama durumlarına göre benlik saygısı değerleri verilmiştir.

Anne ve babası ölü olan 4 çocuk vardır ve bunlar 29 ile 58 puan aralıklarında değer almışlardır. Anne-babası ölen bu dört çocuğun ortalama benlik saygısı değeri (44,75)'dir. Anne ve babası hakkında hiç bilgisi olmayan dört “terk ve buluntu” statüsündeki çocuk ise garip bir şekilde en yüksek benlik saygısı ortalamalarına sahip olmuşlardır; (58,75) (en düşük, 53, en yüksek 64).

Araştırma yaptığımız yurtlarda kalan toplam 86 çocuğun 50 tanesinin anne ve babası yaşamaktadır. 28 tanesinin sadece bir ebeveyni ölmüştür, diğeri hayattadır. Bu grupların benlik saygısı ortalamaları birbirine yakın olmakla beraber, en yüksek ortalama değeri “sadece babası sağ” olanlar almıştır. Genel olarak bakıldığında ise, ebeveynleri olan çocukların olmayanlardan daha yüksek benlik saygısı geliştirdiğini görmekteyiz.

Ebeveyni hakkında bilgisi olmayan 4 çocuğun ortalaması tesadüfi olarak diğeri grupların ortalamalarından yüksek çıkmış olabilir. 4 çocuk hakkında genel bir yorum yapmak hatalı olacağından, sonraki araştırmalarla durumun daha detaylı olarak araştırılması daha doğru olacaktır.

Tablo VIII.'de yurttan kalan çocukların benlik saygısı değerleri psikiyatrik yardım alıp almamalarına göre değerlendirilmiştir. Araştırma yapmış olduğumuz çocuklardan 86'sından 23'ü psikiyatrik bir yardım almaktadır veya yakın geçmişte almıştır.

Psikiyatrik yardım alan 23 çocuğun benlik saygısı skorları ortalaması (45,74); almayan 63 çocuğun ortalaması (55,30)'dur. Yurttan kalan çocukların, kendi aralarındaki bu farklılığı istatistiksel olarak çok ileri derecede anlamlıdır ($p=,000$). Kontrol grubunun (57,15)'lik bir benlik saygısı skor ortalamasına sahip olduğunu düşünürsek, aradaki fark yurttan olup psikiyatrik yardım almayan çocuklar açısından küçüktür. Eğer araştırmamızda, ailesiyle kalanları, yurttan kalan çocuklardan psikiyatrik yardım almayanlarla karşılaştırsaydık aradaki bu fark neredeyse anlamsız olacaktı. Bununla beraber, kontrol grubundaki çocukların içinde “psikiyatrik yardımdan yararlananlar var mıdır?”, “varsa kaç kişidir?”, gibi sorulara cevap

aramadık. Araştırmamızı planlarken sadece zihinsel seviyesi düşük olan çocukları elimine etmeye çalıştık.

86 çocuğun 23'ünün psikiyatrik bir yardım alması oransal olarak bakıldığında çok yüksektir. Bu durum sonraki araştırmalarla da teyit edilmelidir. İnsanların, ergenlik döneminde, diğer dönemlere göre daha fazla psikiyatrik destek almaları olası olmakla birlikte bu oran yine de çok fazladır. Psikiyatrik destek alan 23 çocuk diğerlerinden ortalama 10 puan daha düşük bir benlik saygısına sahiptirler. Aradaki bu fark deney ve kontrol gruplarının arasındaki ortalamaların farkından neredeyse 2 kat daha fazladır.

Bu bulgular bizi şöyle bir yoruma da götürmektedir: Aile ortamı ile kurum ortamı arasındaki fark benlik saygısının düşüşüne paralel bir şekilde psikiyatrik yardım alma durumunu ya da ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Çünkü benlik saygısının düşüklüğü bir anlamda güçsüz bir ego gelişimini düşündürmektedir. Benliğin analitik yorumda karşılığı olan ego, güçsüz olduğunda fonksiyonlarını iyi bir şekilde yerine getiremez. Ego fonksiyonları bilindiği gibi uyuma hizmet eder. Psikolojik uyum mekanizması düşük olan kişilerin ise yardım almaları daha muhtemeldir. Araştırmanın bu bulgusu literatürdeki diğer fikirlerle ve bulgularla paraleldir (Örn. Bıyıklı (1987), Cılga (1989), Balcı (1999)).

Tablo IX.'da psikiyatrik yardım alan çocukların aldıkları yardım/tedavi/tanı gruplarına göre benlik saygısı skor değerleri görülmektedir.

23 çocuğun 6'sı depresyon teşhisiyle yardım almakta, ortalama (38,83) değerinde düşük bir benlik saygısına sahiptirler. Bu durum depresyon ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi anlamamıza yardımcı olabilir.

23 çocuğun 4'ü anksiyete bozukluğundan yardım almakta, ortalama (49,5) değerinde düşük bir benlik saygısına sahiptirler. Anksiyete, nevrozlarla yakın düşünülmesi gereken bir kavramdır. Bu anlamda anksiyeteli olan 4 çocuğun, depresif olan 6 çocuktan daha yüksek benlik saygısına sahip olmaları anlamlıdır. Anksiyetede nevrotik çatışmalar halen sürmektedir; fakat depresyonda ise imajinatif nesne kaybıyla birlikte nevrotik (ambivalent) çatışmalar halen sürmektedir yahut bu

çatışmalar sonucunda ego çok güçsüzleşmiştir. Doktrinin bu bakış açısıyla bulgular değerlendirildiğinde sonuçların tesadüfi olarak çıkmadığını düşünmekteyiz.

Uyum bozukluğu olan 5 kişi (55,40) ortalama değerinde, karşıt gelme bozukluğu olan 1 kişi ise 56'lık bir benlik saygısı değeri ortaya koymuştur. Bu görece yüksek değer Dubois ve Hirsch'in (2000), bazı durumlarda yüksek benlik saygısı ile maladaptive (uyuma götürmeyen davranış) ve suç unsuru taşıyan davranışlar arasında kurduğu ilişki bakımından anlamlıdır. Ayrıca uyum bozukluğu ve karşıt gelme bozukluğu yaşayanların çatışmaları daha dışsaldır ve içsel çatışmalardan depresyon ve kaygıya göre daha uzaktır. Bu nedenle kendilerine yönelik algıları bu yüzden daha yüksek (olumlu) olabilir.

Fobik bozukluk tanısı almış bir çocuk ise (46)'lık bir benlik saygısı skoru almıştır. Anksiyete bozuklukları ile birlikte düşünmemiz gereken fobik bozukluk gösteren çocuğun benlik algısının düşüklüğü anlamlıdır.

Kişilik bozukluğu olan bir çocuk ise en düşük benlik saygısını ortaya koymuştur (16 puan). Bu durum kişilik bozukluğu olan bu ergenin kendi içinde yoğun çatışmalar yaşaması ve benlik saygısının bu yüzden düşük olduğu şekilde açıklanabilir.

Tüm bunlardan sonra yine söylememiz gerekir ki küçük denek gruplarının olguları aydınlatmadaki temsiliyet gücü zayıftır. Sadece örneklemini kendi içinde değerlendirebiliriz.

Durumluk kaygı; tablo X.'da yurttan kalan çocuklarla ev ortamında ailesiyle birlikte kalan çocuklar genel olarak, tablo XI.'de erkekler bağlamında, tablo XII.'de kızlar bağlamında karşılaştırılmıştır. Üç karşılaştırma türünde de istatistiksel olarak anlamlı bir fark çıkmamıştır. Tablolara bakıldığında yurttan kalan erkek çocukların çok küçük bir farkla evde kalan çocuklardan durumluk kaygı seviyesi olarak yukarıda olduğu; kızlarda ise, küçük bir farkla (erkeklerin kıyasına oranla biraz daha fazla) evde kalan kızların durumluk kaygı seviyesi fazla çıkmıştır.

Tablo XIII. ve Tablo XIV.'de grupların durumluk kaygı puanları yaşa bağlı olarak verilmiştir.

Bu *ortalama* değerler, durumluk kaygı açısından aile ortamında kalan çocuklarla yurt ortamında kalan çocuklar arasında bir fark olmadığını göstermektedir. Tablolar dikkatli incelendiğinde ise; evde, aile ortamında kalan 13-15 yaş arası çocuklar, 16-17 yaşlarındaki çocuklardan daha düşük durumluk kaygı puanı almışlardır. Bu durum evde kalan çocukların benlik saygısı puanlarındaki farklılaşmayla birlikte değerlendirildiğinde anlamlıdır. Çünkü evde kalan 13-15 yaş arası çocukların benlik saygısı seviyeleri, evde kalan yüksek yaş grubu çocuklardan yüksek çıkmıştı. Durumluk kaygısı yüksek olan, evde kalan 16-17 yaş çocukların benlik saygıları ise düşük çıkmıştı. Bu durum benlik saygısı ile kaygı arasındaki negatif ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Açıkçası, araştırmamıza başlarken, ölçtüğümüz diğer alanların dışında, yurt ve ev grupları arasında, durumluk kaygı skorlarında bir farklılaşma beklemiyorduk, iki grupta da aynı ortalama değerde bir *durumluk kaygı* durumu bekliyorduk. Ortalamalar birbirine çok yakın olmakla beraber, yaşlara göre artış/azalış yönleri aynı değildir. Bu durum sonraki araştırmacılarca tekrar test edilmelidir.

Tablo XIII. incelendiğinde, aile yanında kalan çocuklardan farklı şekilde, yurttan kalan düşük yaş gruplarında yüksek durumluk kaygı, yüksek yaş gruplarında daha düşük bir durumluk kaygı düzeyi vardır. Yalnız yurttan kalan çocukların 18 yaş alt grubunun durumluk kaygı seviyesi tekrar bir miktar artışa geçmiştir. Bu durum çocukların bulunduğu yaşın “reşit işlemi” yaşı olmasıyla ilgilidir. Reşit edilip, kurumdan uzaklaştırılacakları olasılığı çocukların günlük yaşamlarında da bir kaygı nedeni olabilir.

Bulgular genel olarak, benlik saygısı değerleriyle ilişkili görünmektedir.

Tablo XV.’de kurum bakımında kalış süresine göre durumluk kaygı değerleri verilmiştir. Burada verilere baktığımızda, “0-2 yıl” arasında bir zaman diliminde korunma altında bulunan çocukların en yüksek durumluk kaygı skor ortalamasını verdiğini görmekteyiz. Sonrasında önemli bir düşüşün ardından ortalamalar tekrar yükseliyor ve “9-10” yıl ve sonrasında “10 yıl üstü”nde tekrar düşüşe geçmektedir. Yine en yüksek durumluk kaygı değerlerini gözlediğimizde de genel olarak bir düşüş gözliyoruz. Bu bulgu çocukların kurumda kalma sürecine

bağlı olarak kurum yaşamına karşı bir *adaptasyon* geliştirdiklerini düşündürebilir. Geniş çaplı sonraki araştırmalar daha doğru tespitlere varabilir.

Tablo XVI.'da yurttan kalan çocukların ebeveynlerinin hayatta olup olmamasına göre durumluk kaygı seviyeleri incelenmiştir.

İki ebeveyni ölü olan çocuklar en yüksek seviyede durumluk kaygı yaşayanlardır. Ebeveynleri hakkında bilgisi olmayan çocuklar ise en düşük durumluk kaygı seviyelerini göstermiştir. Bu bulgu aynı çocukların, kurumda kalan diğer çocuklardan, benlik saygılarının görece yüksekliği ile birlikte düşünüldüğünde anlamlı olmakta, tesadüf olasılığını zorlaştırmaktadır. Bununla beraber konuyu açıklama noktasında aceleci olmayıp, sonraki araştırmacılar tarafından yeniden test edilmesini beklemenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Kalan 78 çocuğun 50'sinin iki ebeveyni de sağdır. 28'inin ise sadece bir ebeveyni sağdır. En düşük durumluk kaygıyı iki ebeveyni de sağ olan çocuklar göstermişlerdir (38,32). Annesi ölü-babası sağ olanlar biraz daha yüksek bir durumluk kaygı durumu ortaya koymuşlar (39,67), annesi sağ-babası ölü olanlar ise daha da yüksek durumluk kaygı durumu ortaya koymuşlardır (40,63). Tüm bu bulgular, aynı alt grupların benlik saygısı seviyeleri ile ilişkili görünmektedir.

Tablo XVII.'de psikiyatrik yardım alan yurt çocukları (42,83) ile psikiyatrik yardım almayan yurt çocuklarının durumluk kaygı seviyeleri karşılaştırılmıştır (37,38); sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .021$). Psikiyatrik yardım alan çocuklar anlamlı bir şekilde daha yüksek durumluk kaygı seviyesini ortaya koymuşlardır. Bu bulgu, psikiyatrik yardım ayırımına göre, yurttan kalan çocukların ortaya koydukları benlik saygısı seviyeleri ile birlikte düşünüldüğünde benlik saygısı ile durumluk kaygı arasında bir ilişki olduğu varsayımını güçlendirir; fakat psikiyatrik yardım alma durumuna göre yapılan ayırmada benlik saygısı açısından *çok ileri derecede* anlamlı bir fark bulunmuş, durumluk kaygı seviyesi açısından ise sadece *anlamlı* bir fark bulunmuştur. Bu farklılığın durumluk kaygı kavramının doğasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Çünkü durumluk kaygı 'o an'ı ölçtüğü için, o anı etkileyen çok çeşitli faktörlerin etkisine açıktır.

Tablo XVIII.'de psikiyatrik yardım alan, yurttan kalan çocukların tanılarına göre durumluk kaygı değerleri verilmiştir.

Depresyon tanısı almış altı çocuk (49,33), anksiyete (kaygı) bozukluğu tanısı almış dört çocuktan (40,50) daha fazla durumluk kaygı seviyesi ortaya koymuşlardır. Bu durum kuramsal boyuta ters değildir, hatta benlik saygısı değerlerinin tanımlara göre ayrımının yapıldığı kısımda yaptığımız açıklamayı destekler niteliktedir. Ayrıca depresyonda, (komorbid) birlikte görülen en sık diğer psikolojik bozukluk anksiyete bozukluğudur (Öztürk, 1997; Duran, 2002; Köroğlu, 2004).

Karşıt gelme bozukluğu gösteren bir çocuk benlik saygısının yüksekliğiyle ters orantılı bir şekilde en düşük (29) durumluk kaygı değerlerinden birini vermiştir. Kişilik bozukluğu tanısı almış bir çocuk yine benlik saygısı puanına ters orantılı bir şekilde yüksek bir durumluk kaygı seviyesi (57) ortaya koymuştur. Uyum bozukluğu gösteren çocuklar, anksiyete bozukluğu gösteren çocuklardan çok az bir farkla (40,80) daha yüksek durumluk kaygı seviyesi ortaya koymuşlardır. Enürezisli çocukların somatizasyon nedeniyle düşük durumluk kaygı durumu ortaya koydukları düşünülebilir (30,50).

Bu tablodaki değerleri yorumlamak; hem küçük denek sayıları ile konuştuğumuz için zordur, hem de durumluk kaygı durumunda (anksiyete bozukluğu tanısı almış olan) çocukların kullanmış olduğu psikiyatrik ilaçların semptom giderici özelliği de, verileri yorumlamamızı zorlaştırmaktadır. Muhtemelen, anksiyete tanısı almış çocuklar kullandıkları ilaçlar nedeniyle semptomatik açıdan tedavi edildiklerinden depresyon tedavisi alan çocuklara nazaran daha düşük bir durumluk kaygı durumu ortaya koymuş olabilirler.

Durumluk kaygı ölçeği, 'o an'ı ölçmekle beraber; kişilerdeki nevroitik yapının şiddeti, 'o an'ın kaygı yapıcı faktörlerinin hissedilmesinde farklılıklara neden olacaktır. Bu yüzden aynı kaygı yapıcı etkene karşı farklı düzeylerde reaksiyon verilecektir.

Tablo XIX.'da yurttan kalan çocuklar ve evde kalan çocuklar sürekli kaygı seviyeleri açısından karşılaştırılmışlardır.

Yurttan kalan çocuklar (45,62), evde aile ortamında kalan çocuklardan (41,57) istatistiksel anlamda çok ileri derecede anlamlı bir şekilde ($p < .001$) daha yüksek bir sürekli kaygı durumu ortaya koymuşlardır. Bu durum bir anlamda yurttan kalan çocukların başatma becerilerinin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Ailesi yanında kalan çocukların daha iyi bir psikolojik destek aldıkları literatürde de belirtilmiştir (Örn. Wattenbegr ve Fumea, 2002; Murberg ve Bru, 2004).

Tablo XX. ve XXI.'de sürekli kaygı düzeyi iki grup arasındaki cinsiyetlere göre karşılaştırılmıştır. Yurttan kalan erkekler ile aile yanında kalan erkekler arasındaki fark daha da anlamlı bir seviyeye ulaşmış ($p = .000$), kızlarda ise bu fark istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır (.094). Tablo değerleri incelendiğinde yurttan kalan kızların (46,43), evde aile ortamında kalan kızlardan (43,55) daha fazla sürekli kaygı seviyesi ortaya koydukları görülmektedir.

Kızlarda iki grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı çıkmamasının nedeni, aradaki farkın istatistiksel anlamda daha kararlı olmaya gereksinim duymasındandır. Yani bu fark, daha geniş bir örneklemden elde edilmiş olsaydı, istatistiksel olarak da anlamlılık boyutuna ulaşacaktı. Yine de kızlar arasındaki puan farkı, erkekler arasındaki kadar yüksek değildir.

Dikkat edilirse grupların *genel olarak* karşılaştırılması esnasında denek sayılarının fazlalığı, aralarındaki ortalama farkını istatistiksel anlamda daha kararlı kılmakta ve anlamlılığı artırmaktadır.

Sürekli kaygı seviyeleri her iki grupta da (ev/yurt) benlik saygısı seviyeleri ile ilişkili görünmektedir.

Tablo XXII. ve Tablo XXIII.'de yurttan kalan çocukların ve evde, aile ortamında kalan çocukların yaşa göre sürekli kaygı değerleri verilmiştir.

Yurttan kalan çocuklar 13-14 yaşlarında yüksek bir sürekli kaygı durumu ortaya koymuşlardır ve bu durum giderek yaşla birlikte inişe geçmiştir. Sadece 18 yaşında olan çocukların sürekli kaygı seviyeleri yeniden yükselişe geçmiştir. Çünkü

“18 yaş” yurt çocukları için kritik bir dönemdir. Bu yaşı sonunda çocuklar, şartların durumuna bağlı olarak “reşit” edilebilirler. Yani kurumdan ayrılma olasılıkları vardır. Bu durum çocuklarda kaygı seviyesini artırmış olabilir.

Sürekli kaygı seviyelerinin yaş faktörüne bağlı olarak göstermiş olduğu değişim, benlik saygısı seviyeleriyle ilişkili görünmektedir.

Ailesi ile kalan çocuklardan ise 13-14 yaşlarında olanların sürekli kaygı seviyeleri, 15-17 yaş grubuna göre daha düşük çıkmıştır. Yurtta kalan çocuklarda ise bu durum tam tersinedir; fakat kontrol grubunun bu değerleri benlik saygısı skorları ile anlamlı bir negatif ilişki içerisinde.

Tablo XXIV.’ün değerlerine genel olarak bakıldığında kurum bakımında kalma süresi uzadıkça sürekli kaygı seviyesi düşme göstermektedir. Bu durum çocukların kurum yaşamına *adaptasyonu* olarak değerlendirilebilir. “7-8” – “9-10” yılları arasında sürekli kaygı seviyeleri bir miktar artışa geçmiş, sonra tekrar düşmüştür. Bu yüzden sonraki araştırmacılar tarafından konunun tekrar ölçülmesi daha sağlıklı yorumlar yapmayı sağlayabilir.

Tablo XXV.’de yurtta kalan çocukların ebeveynlerinin hayatta olup olmamasına göre sürekli kaygı değerleri verilmiştir.

Tüm alt grupların sunduğu bulgular, benlik saygısı ve durumluk kaygı bulgularıyla beraber düşünüldüğünde anlamlıdır. Aynı şekilde, anne-babası hakkında hiç bilgisi olmayan 4 çocuğun sürekli kaygı ortalamaları, diğerlerinden düşük çıkmıştır (40). Anne ve babası ölü dört çocuğun ise sürekli kaygı ortalamaları en yüksek çıkmıştır (53,50). İki ebeveyni sağ olan 50 çocuğun sürekli kaygı ortalaması (45,60), babası sağ-annesi ölü 12 çocuğun (44,50), babası ölü-annesi sağ 16 çocuğun (45,94) çıkmıştır. Buradaki bulgular göstermektedir ki, sürekli kaygı seviyeleri ile benlik saygısı arasında bir ilişki vardır.

Tablo XXVI.’da yurtta kalan çocukların psikiyatrik yardım alıp almama durumlarına göre sürekli kaygı değerleri verilmiştir.

Psikiyatrik yardım alan yurt çocukları (49,74), psikiyatrik yardım almayan yurt çocuklarından (44,11) daha yüksek bir sürekli kaygı durumu ortaya koymuşlardır; sonuç istatistiksel olarak da çok ileri derecede anlamlıdır ($p < ,001$).

Tablo XXVII.'de psikiyatrik yardım alan çocukların tanılara göre sürekli kaygı değerleri verilmiştir.

Değerler incelendiğinde depresif olan 6 çocuğun sürekli kaygı seviyelerinin 47 ile 61 puan arasında değiştiği, (ortalama olarak 53,33); anksiyete bozukluğu ile ilgili olarak tedavi görenlerin sürekli kaygı seviyelerinin 34 ile 55 puan arasında değiştiği (ortalama 47,25) görülmektedir. Fobik bozukluğu olan 1 kişi 58 puan almış, kişilik bozukluğu olan 1 kişi 50 puan almıştır. Bulgular teorik izahlara paraleldir. Genel olarak bakıldığında tüm tanı grupları sürekli kaygı durumundan yüksek puan almışlardır. Çünkü birçok psikiyatrik bozukluk ruhsal aygıtın bütünlüğünü sarstığı için uyumsuzluğa neden olduğundan, kaygılı bir halini de beraberinden getirmektedir (Öztürk, 1997; Duran, 2002; Köroğlu, 2004).

Tablo XXVIII.'de yurttan kalan çocuklarla; evde, aile ortamında kalan çocukların depresyon değerleri karşılaştırılmıştır.

Yurttan kalan çocuklar (13,74); evde, ailesiyle kalan çocuklardan (10,66) daha depresiftirler; aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < ,017$). Yurt ortamında kalma, düşük aile ilişkileri (düşük psikososyal destek) ve desteği depresyonu artırıcı niteliktedir. Bulgumuz literatürdeki önceki bulguları desteklemektedir (Örn. Barut, 1992; Çivi, 1993; Erim, 2001).

Tablo XXIX. ve tablo XXX.'da depresyon durumuna, gruplar arasında, önce erkekler, sonra kızlar olmak üzere bakılmıştır.

Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak erkeklerde yine anlamlı çıkmış; fakat kızlar arasında anlamlı çıkmamıştır. Çünkü erkek grupları arasındaki depresyon puanı farkı daha fazladır. Kızlar arasında bu puan farkı daha da azalmaktadır. Yurttan kalan kızların depresyon ortalaması, evde kalan kızlarından

daha yüksektir. Bununla birlikte fark istatistiksel olarak anlamlılık seviyesini yakalamak için daha geniş bir örneklem grubuna ihtiyaç duymaktadır.

Tablo XXXI. ve Tablo XXXII.’de yurttan kalan ve evde kalan çocukların yaş durumlarına göre depresyon değerleri verilmiştir.

Yurttan kalan çocukların kendi içlerinde, en az depresif olan grubunu 16 yaş oluşturmuştur (9,73). En yüksek depresif grup ise 14 (16,18) ve 18 (16,08) yaşlardır. Diğer yaş gruplarında 13 puan ile 14 puan arasında bir depresyon değerleri vardır.

Evde kalan çocukların en yüksek depresif grubu 17 yaş grubudur (17,91). İkinci yüksek grup 15 yaş grubudur (12,17). Diğer tüm gruplarda depresyon değerleri düşüktür. Her iki gruptaki değerlerin dağılımı kararsız gibidir. Bu yüzden sağlıklı bir yorum yapmak şu an için zordur. İleriki araştırmaların durumu yeniden test etmesi gerekmektedir. Yalnız yurttan kalan çocukların 18 yaş civarında daha depresif olmaları yine “reşit olma” yaşı içerisinde bulunmalarından kaynaklanmış olabilir.

Genel olarak bakıldığında aile ortamında kalan çocukların daha iyi bir ruh sağlığı tablosu ortaya koyduğu söylenebilir. Bu durum yine birçok yazar ve araştırmacının fikriyle örtüşmektedir (Spitz, 1978; Jersild, 1979; Bıyıklı, 1987; Ekşi, 1990; Hortaçsu, 2003; Kagan, 1999; Liu, 2003).

Tablo XXXIII.’de çocukların kurum bakımına alınma sürelerine göre depresyon değerleri verilmiştir.

Kurum bakımında kalma süresi arttıkça depresyon ortalamalarında bir düşüş gözlenmektedir. Bu durumu bozan bir alt grup vardır. “9-10” yıldır kurumlarda kalan çocukların depresyon değerleri daha kısa süre kurumda kalanlara göre tırmanışa geçmiş, sonra tekrar düşüşe geçmiştir. Bu durum kabaca diğer ölçümlerimizde de karşımıza çıkmıştı. “9-10” yaş grubunun bu “farklı” değerleri “tesadüfi” olarak da ortaya çıkmış olabilir, bizim etkisini önceden hesap edemediğimiz bir başka bir “sistemli değişken” tarafından da ortaya çıkmış olabilir. Daha sonra yapılacak olan benzer araştırmaların konuya daha sağlıklı ışık tutacağını sanıyoruz.

Tablo XXXIV.'de yurttan kalan çocukların ebeveynlerinin hayatta olup olmamasına göre depresyon değerleri verilmiştir.

Ebeveynleri ölü dört çocuk en yüksek depresyon ortalamasını vermişlerdir (20,25). Ebeveynleri hakkında hiç bilgisi olmayan dört çocuk en düşük depresyon ortalamasını vermişlerdir (9,00).

Buraya kadar ebeveyni hakkında bilgisi olmayan bu dört çocuğun ortaya koyduğu sonuçlara dikkati çekmiştik. Şu noktada, teori ışığında bulgulara bir yorum yapabiliriz. Winnicott (1969) depresyonu sağlıklı (healty) olmanın bir kanıtı olarak saymıştır. Depresyonun dinamiği incelendiğinde ve buna Winnicott'ın katkısı da eklendiğinde durum anlaşılır bir nitelik kazanır. Depresyonda *imajinatif nesne* kaybı bilinçdışında bir çatışmaya neden olur. Bulgumuza kaynak olan bu dört çocuk çok küçük yaşlarda terk edilmişlerdir. Terk ve buluntu” çocuk statüsünde olan bu çocukların ebeveynine karşı bir bağlanma geliştirmedini farz ediyoruz. Bu nedenle Winnicott'ın dediği şekilde sağlıklılığın bir kanıtı sayılabilecek imajinatif nesne kaybını yaşamaları teorik olarak muhtemel görünmemektedir. Bu durumda bu çocukların nesne kaybını yaşayacak düzeyde imajinal nesne ilişkisi gerçekleştirmediğini düşünmemiz gerekmektedir.

Tablo XXXV.'de yurttan kalan çocukların psikiyatrik yardım alıp almamalarına göre depresyon değerleri verilmiştir.

Psikiyatrik yardım alan 23 çocuğun depresyon skorları ortalaması (17,04) iken, psikiyatrik yardım almayan 63 çocuğun depresyon skorları ortalaması (12,54)'tür; aradaki fark istatistiksel olarak da anlamlıdır ($p < ,028$). Bu ölçüm sonucunda elde edilen bulgu da diğerleriyle aynı yöndedir. Psikiyatrik yardım alan çocuklar depresyon ve kaygı skorlarında daha yüksek değer almışlar, benlik saygısı skorlarında ise daha düşük değer almışlardır. Benlik saygısı ile depresyon ve kaygı arasında bir ilişki vardır.

Tablo XXXVI.'da psikiyatrik yardım alan yurt çocuklarının tanılarına göre depresyon değerleri verilmiştir.

Depresyon tanısı almış 6 çocuk, ortalama (26,17) puan almışlardır (11 puan ile 43 puan arasında bir yayılım). Bu durumda ölçeğe göre majör depresyondadırlar (13 puan ve üstü depresyonun varlığına işaret eder, 25 puan ve üstü majör depresyona işaret eder). Anksiyete bozukluğu gösteren dört çocuk ise 4 ile 14 puan arasında skorlar almışlardır (ortalama 8,5). Bu durum şunu göstermektedir. Depresyon olan çocuklarda komorbid olarak kaygı bozukluğu görülmekle beraber; anksiyete bozukluğu teşhisi alan çocuklarda komorbid olarak depresif semptomlar yoktur. Böylelikle iki hastalık grubu arasında niteliksel bir fark olduğu ortaya çıkmıştır.

Kaygı bozukluklarının bir türü olan fobik bozukluk gösteren bir kişi (20) puan almıştır. Uyum bozukluğu gösteren 5 çocuk ortalama (12,60) puan almışlardır. Kişilik bozukluğu gösteren bir çocuk ise (28) puan almıştır. Karşıt gelme bozukluğu olan çocuk (3) puan almıştır. Enürezisli 2 çocuktan biri 6 puan diğeri 22 puan almıştır. Burada denek sayılarının düşüklüğü sağlıklı yorumlar yapmamızı engellemektedir.

Tablo XXXVII.'de yurttan kalan çocukların cinsiyete göre benlik saygısı skorları verilmiştir. Yurttan kalan 46 erkek çocuğunun ortalama benlik saygısı değeri (52,93)'tür. Yurttan kalan 40 kız çocuğunun ortalama benlik saygısı değeri (52,53)'tür. İki grup arasında %1'lik bir fark bile yoktur. Yurttan kalan kız ve erkekler bizim araştırmamız bağlamında cinsiyete bağlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Tablo XXXVIII.'de ev ortamında ailesiyle kalan çocukların cinsiyete göre benlik saygısı skorları verilmiştir. Ev ortamında kalan 48 erkek çocuğunun ortalama benlik saygısı değeri (57,90)'dır. Aile ortamında kalan 62 kız çocuğunun ortalama benlik saygısı değeri (56,56)'dır. İki grup arasında 1 puanın biraz üstünde fark vardır, erkeklerin benlik saygısı biraz daha yüksek çıkmıştır; fakat fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Benlik saygısı açısından; ev ortamında kalan erkekler, yurttan kalan erkeklerden 4,97 puan fazla almıştır. Ev ortamında kalan kızlar, yurttan kalan kızlardan 4,03 puan fazla almıştır. Fark erkeklerde biraz daha fazladır.

Tablo XXXIX.'da yurttan kalan çocukların cinsiyete göre durumluk kaygı skorları verilmiştir. Benlik saygısında küçük bir farkla yüksek skor alan erkekler durumluk kaygıda kızlardan küçük bir farkla düşük puan almışlardır. Erkekler ortalama (38,80) puan alırken; kızlar, (38,88) puan almışlardır. Aradaki farklı çok küçüktür ve anlamlılık seviyesinden uzaktır.

Tablo XL.'da ailesiyle kalan çocukların cinsiyete göre durumluk kaygı skorları verilmiştir. Benlik saygısında 1 puan yüksek olan erkekler, durumluk kaygıda 3 puan daha düşük bir skor ortalaması almışlardır. Erkekler ortalama (37,69) puan alırken; kızlar, (40,75) puan almışlardır. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ama ortalama skor farkı araştırmacıları düşündürmelidir.

Durumluk kaygı açısından; ev ortamında kalan erkekler, yurttan kalan erkeklerden 1,11 puan daha düşük değer almıştır. Ev ortamında kalan kızlar, yurt ortamında kalan kızlardan 1,87 puan daha yüksek değer almışlardır. Eğer sonuçlar tesadüfi değilse ev ortamında kalan kızlar durumluk kaygı açısından daha kaygılı görünüyorlar.

Tablo XLI.'de yurttan kalan çocukların cinsiyete göre sürekli kaygı değerleri verilmiştir. Kızlar ortalama (46,43) puan alırken; erkekler, (44,91) puan almışlardır. Kızların ortalama 1,5 puan kadar daha kaygılı olduğunu söyleyebiliriz. Fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo XLII.'de evde kalan çocukların cinsiyete göre sürekli kaygı değerleri verilmiştir. Kızlar ortalama (43,55) puan alırken; erkekler, (39,02) puan almışlardır. Kızlar ortalama 4,5 puan kadar daha kaygılı görünmektedir. Bu fark istatistiksel olarak da ileri derecede anlamlıdır ($p < ,009$). Fark, yurt ortamına göre üç kat fazladır. Oransal olarak fazla görünen bu fark tesadüfi de olabilir.

Sürekli kaygı açısından; ev ortamında kalan erkekler, yurttan kalan erkeklerden, ortalama 5,89 puan daha düşük değeri almışlardır. Ev ortamında kalan kızlar, yurttan kalan kızlardan, ortalama 2,88 puan daha düşük değeri almışlardır. Fark erkekler arasında daha fazladır.

Tablo XLIII.'de yurttan kalan çocukların cinsiyete göre depresyon skorları verilmiştir. Erkekler, ortalama (13,98) puan alırken; kızlar, ortalama (13,48) puan almışlardır. İki grup arasında çok küçük bir puan farkı vardır, kaygıdaki durumun aksine erkekler çok az bir farkla daha depresif görünmektedirler. Fark anlamlı değildir.

Tablo XLIV.'de evde kalan çocukların cinsiyete göre depresyon skorları verilmiştir. Erkekler, ortalama (9,96) puan alırken; kızlar, ortalama (11,21) puanlık bir skor elde etmiştir. Ev ortamında kalan kızlar kaygı değerlerinde olduğu gibi yüksek bir skor ortalaması vermişlerdir. Arada 1 puanın üstünde fark vardır fakat istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo XLV., XLVI., XLVII.'de (yurttan kalan çocukların) benlik saygısının sırasıyla; durumluk kaygı, sürekli kaygı ve depresyonla korelasyon gücüne bakılmıştır. Benlik saygısı ile durumluk kaygı arasında ($r=-.561$) gücünde, benlik saygısı ile sürekli kaygı arasında ($r=-.577$) gücünde, benlik saygısı ile depresyon arasında ($r=-.619$) gücünde bir korelasyon vardır.

Görüldüğü gibi durumluk kaygı ile görece olarak düşük bir negatif korelasyon gösteren benlik saygısı, sürekli kaygı ile daha güçlü bir negatif korelasyon göstermiş, depresyonla ise daha da güçlü bir negatif korelasyon göstermiştir. Genel literatür bilgisi yurttan kalan çocuklar için de geçerlidir. Benlik saygısı düştükçe kaygı ve depresyon miktarı artmaktadır. Durumluk kaygıda bu korelasyon daha düşüktür, çünkü durumluk kaygı geniş bir zaman aralığından çok "o ana" odaklanmıştır ve bu yüzden kendisini etkileyen birçok değişken vardır.

Tablo XLVIII.'de yurttan kalan çocukların sürekli ve durumluk kaygı korelasyonu verilmiştir ($r = .553$). Aralarında orta dereceli pozitif bir ilişki vardır; yani birlikte artmakta ve azalma göstermektedirler. Tablo IXL.'da durumluk kaygı ile depresyon arasındaki korelasyon gücüne bakılmıştır ($r = .547$); orta dereceli pozitif bir korelasyon vardır. Durumluk kaygı en yüksek korelasyonu benlik saygı ile gerçekleştirmiştir. En az korelasyonu ise depresyonla gerçekleştirmiştir.

Tablo L.'de yurttan kalan çocukların depresyon ile sürekli kaygı arasındaki korelasyonun gücüne bakılmıştır ($r = .452$). Korelasyon diğer korelasyonların hepsinden düşük çıkmıştır. Orta seviyede bir korelasyon gücü ($.5$)'ten başlamaktadır ve ($.7$)'ye kadar devam etmektedir. Bu anlamda sürekli kaygı ile depresyon arasındaki korelasyon gücü görece olarak düşük çıkmıştır. Bununla beraber düşük benlik saygısı gösterenlerin aynı anda iki yönde (depresyon ve kaygı) semptom göstermeleri daha az rastlanır bir durumdur. Bu yüzden hem depresif, hem de kaygılı olma; sadece depresif ve sadece kaygılı olma durumuna göre daha az rastlanır bir durumdur. Korelasyonun gücünün görece olarak düşük çıkması normaldir. (Dikkat edilirse, yine de korelasyonun önemli olduğu görülür, örneğin $.2$ gücünde bir korelasyon ortaya çıksaydı önemli sayılmayabilirdi. Fakat teorik olarak böyle bir bulguyu yakalamak zordur, çünkü bizim bulgularımızda da görüldüğü gibi depresyonda olan kişilerde sıklıkla anksiyete (kaygı) semptomları da görülür)

Tablo LI.'de aile yanında kalan çocukların korelasyon değerleri toplu bir şekilde verilmiştir.

Benlik saygısı ile durumluk kaygı arasında ($r = -.625$) gücünde bir korelasyon, benlik saygısı ile sürekli kaygı arasında ($r = -.622$) gücünde bir korelasyon, benlik saygısı ile depresyon arasında ($r = -.628$) gücünde bir korelasyon vardır. Sonuçlar yurttan kalan çocukların değerlerine benzemektedir. Yalnız burada durumluk kaygının korelasyon gücü sürekli kaygının korelasyon gücünden yüksek çıkmıştır. Bu durumun uygulamaların yapıldığı “ana” ait tesadüfi bir değer olduğunu düşünüyoruz. Durumluk kaygı ile sürekli kaygı arasındaki korelasyon gücü daha yüksek de çıkabilirdi, daha düşük de çıkabilirdi. Arada teorik bir ilişki kurmak olanaklı değildir. Çünkü, benlik saygısı düşük bir kişinin zorunlu olarak “o an”da

kaygılı olması düşük bir ihtimaldir; fakat benlik saygısı düşük bir insanın, sürekli kaygı seviyesinin ya da depresyon seviyesinin yükselmesi daha olasıdır. Bir başka açıdan bakarsak benlik saygısı yüksek olan bir kişinin “o an” içerisinde durumluk kaygı seviyesi düşük olabilir. Bu durumda benlik saygısı ile durumluk kaygı arasındaki korelasyon gücünü zayıflatır.

Durumluk kaygı ile sürekli kaygı arasında ($r = .657$) gücünde bir korelasyon vardır. Sunduğumuz tüm araştırma korelasyonları arasındaki en güçlü ilişki budur. Durumluk kaygı ile depresyon arasında ($r = .608$) gücünde orta dereceli pozitif bir korelasyon vardır. Sürekli kaygı ile depresyon arasında ($r = .550$) gücünde orta dereceli pozitif bir korelasyon vardır. Aile ortamında kalan çocuklarında en düşük korelasyonları depresyon ve sürekli kaygı arasında çıkmıştır. Yani ($.55$) gücünde birlikte aynı yönde seyretmektedirler. Bulgular, korelasyonların gücü ve yönü açısından yurtda kalan çocukların bulgularıyla benzerdir.

Tüm bulguların sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde kurum (yurt, geçmişte yuva) bakımında yetişen çocukların (ergenlerin) aile ortamında yetişen çocuklardan (ergenlerden) daha düşük bir benlik saygısı geliştirdiği, daha yüksek seviyede depresyon ve sürekli kaygı durumu yaşadıkları yönündedir. Bu bulgular literatürdeki bulgularla aynı yöndedir (Aubry, 1955; Lis, 1978; Rutter, 1981; Tizard ve Hodges, 1978, Tizard ve Rees, 1974; Punar, 1988; Baş, 1989; Levinsohn ve ark., 1994).

7. SONUÇ

Araştırma bulgularının değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, tekrar ailenin önemine vurgu yaptığımız genel bilgiler kısmına dönersek; özellikle *bağlanma* (attachment) konusuna vurgu yaptığımız hatırlanacaktır.

Bağlanma, doğumdan hemen sonra ilk haftalarda anne-yenidoğan arasında kurulmaya başlanan bir fenomendir. Bu bağın kalitesi çocuğun psikolojik gelişimi için belirleyici (Bowlby, 1969) özelliktedir. Freud (1933), dürtü doyurulmasının bağlanmanın temeli olduğunu belirtmiş, kişinin bütün hayat boyunca temel motivasyonunu dürtü doyurulması modeline göre açıklamıştır. Harlow (1959), maymunlarla yaptığı deneylerle bu durumu araştırmış, biyolojik ihtiyaçlar kadar güvenlik ihtiyacının karşılanmasının da önemine vurgu yapmıştır. Hatırlanacağı gibi Harlow, deneylerinde maket maymunlar kullanmıştır.

Normal ailelerin çocukları, doğal gelişim ortamlarında annenin içten ilgisi ve desteğiyle nesnelerin ve dolayısıyla kendinin farkında olur. İhtiyaçları için bakıma gereksinim duyan bebekler, annelerine bağlanırlar; çünkü anne, onların ihtiyaçlarını içten ve güvenli bir şekilde karşılamaktadır. Aile ortamında genelde çocuk gelişimi bire-bir içten ilişkiyle kurulurken, kurum bakımında bir *bakıcı* anneye ortalama 16 civarında bebek düşmektedir. Bu bakıcı anneler mecburen vardiya sistemiyle çalıştıkları için aynı bebeklere (çocuklarla) en az 3 değişik bakıcı anne hizmet vermektedir. Olguya bu şekilde baktığımızda, bebeğe ya da ilerleyen yaşlarda çocuğa bakan anne modeli haftanın değişik günlerinde en az 3 tanedir (sabah başka, akşam başka); aynı zamanda çocuk, bu anneyi en az 16 çocukla paylaşmak zorundadır. Ayrıca, kurumda kalan çocuklar için *bakıcı anne de olsa bir anne modeli varken, baba modeli genelde yoktur*. Çocuklar büyük gördükleri erkeklere baba demektedirler. Halbuki çocuklar için anne modeli kadar baba modelinin sunulması da elzemdir.

Çocuğa verilen sevgi ve ilgi kararlı (stable) olarak aynı ebeveynler tarafından verilmelidir. En az 3 değişik ebeveyn modeli güven verici değildir. Görüldüğü gibi, kurum bakımında kaliteli bir bağlanma ilişkisinin kurulması olası değildir. Kurum bakımında kalan bu çocukların bir kısmının zaten geldikleri ev ortamlarının ihmal, istismar, yoksunluk kaynağı olduğunu düşünürsek, çoğunun kendi geçmiş aile yaşantıları da nitelikli bağlanma modelinden uzaktır, bu durumu kurumlarda da telafi etmeleri zordur.

Bowlby (1969), Ainsworth (1973-1993) ve Bell (1969) bağlanmanın dönemlerinden ve annenin bebeğe karşı tavrından bahsetmişlerdir. Genel olarak güven veren ve kararlı (stable) ebeveyn modellerinin gelişimsel önemine vurgu yapmışlardır. Çünkü, Mahler'in kavramını daha genişletirsek, anne ve babalar onların (çocukların) yakıt ikmal merkezleridir. Yakıt ikmal yapılmıca çevreye açılacaklar, yeni nesneleri keşfedeceklerdir. Çevreye açıldıkça aynı zamanda kendi ilksel bağlanma modellerinin güven vericiliğini de sınavacaklardır. Eğer güven vericiyse bunu sonraki bağlanma modellerinde de tekrarlayacaklardır, değilse sonraki yaşamdaki bağlanmaları da güven verici olmaktan uzak olacaktır. Bu durum, kurum bakımında kalan çocukların daha düşük benlik saygısı geliştirip, daha yüksek seviyede sürekli kaygı ve depresyon geliştirmeleriyle anlamlıdır.

Bowlby (1980), çocukların ilişkilerini bağlanma figürleriyle içselleştirdiklerini düşünmektedir. Bowlby'e göre, bağlanma figürleriyle gelişen bu ilişkilerin kalitesi çocukların kendilik değerini de oluşturur. Bu fikirle birlikte düşünürsek, kurum bakımında kalan çocukların düşük benlik saygısı değerlerini ilk dönem aile ve kurum yaşantılarıyla ilişkiye sokabiliriz.

Ergenlik döneminin kendine has durumu düşünüldüğünde, geçmiş yaşantıların tekrar sorgulanarak, kimlik arayışına cevap verildiği, ergenlerin geçmiş yaşamlarını ve ilişkilerini, bu ilişkilerden gelen duygusal geribildirimleri değerlendirdiklerini görürüz. Nitelikli, içten, güven verici bağlanma modelini deneyimlemiş, yeteri kadar sevilmiş ve onaylanmış ergenler daha olumlu bir kendilik değeri yaşayacaklardır, dolayısıyla daha yüksek bir benlik saygısı

geliştireceklerdir. İçten olmayan, güvensiz, yeteri kadar ilgi ve sevgi görmemiş, yeteri kadar onaylanmamış bir bağlanma modelinden gelen çocukların (ergenlerin) ise daha olumsuz bir kendilik değerine sahip olacakları, daha düşük bir benlik saygısı geliştirecekleri literatürdeki bir çok bulguyla ortaya konmuştur.

Nitelikli bağlanmanın karakteristik bir özelliği de otonomi kazanmaktır. Otonomi kazanıp giderek özerk ve bağımsız olmak ise gelişimsel olarak bireyin amacıdır. Bu anlamda normal aile ortamında yetişen çocuklar daha özerk ve giderek bağımsızlaşıp kendi problemleriyle başedecek bir seviyeye ulaşırken, kurumda kalan çocuklarda kendi problemleriyle başetme gücü daha azdır. Bu durum kurumda kalan çocukların sürekli kaygı ve depresyon değerlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca bulgulara belirtildiği gibi, 86 kurum çocuğunun 23'ü psikiyatrik yardım almıştır ve/veya halen almaktadır. Bu oran çok yüksektir. Wattenbegr ve Fumea'nın (2002) bu yönde yaptıkları saptama doğru görünmektedir:

Kurumdaki genç çocuklar medikal ve psikolojik problemlere karşı son derece savunmasızdırlar.

Kurumdaki çocukların basit davranış problemleri, kurum bakımı sırasında kötüye gitmektedir.

Aileleri yanında kalan çocuklar daha iyi gelişimsel özellikler göstermektedir.

Şimdiye kadar anlatmış olduklarımızdan çıkan sonuç şudur: Kurumsal bakımın yerine koruyucu ailelik sistemi geliştirilmeli ya da gerçek ailelerin dağılmamaları yönünde psikososyal ve sosyoekonomik destek programlarına ağırlık verilmelidir. Böylece çocuk kendi gerçek aile ortamında 'içten-ailesel ilişkileri' deneyimleyebilir. Kurumda kalan çocukların bu şekilde kendi aileleri yanında desteklenerek kalmalarının onların psikolojik gelişimleri açısından daha sağlıklı olacağını düşünmekteyiz. Halihazırda sürdürülen "Ayni Nakdi Yardım" hizmet modeli bu anlayışa hizmet etmekte fakat çözüme yeterli değildir.

Bilindiği gibi üzerinde araştırma yaptığımız korunmaya muhtaç çocuklar, aile ortamları çeşitli nedenlerle dağıldığı için kurum bakımına alınmaktadırlar. Birçoğu sosyoekonomik yoksunluktan gelmektedir. Sosyoekonomik yetersizlik ise beraberinde birçok deneyim (tecrübe, yaşantı) eksikliğini de beraberinde getirmektedir. Birçok çocuk ise sosyoekonomik yoksunluğun dışında, aile içi ihmal ve istismardan dolayı kurum bakımına alınmaktadır. Kurum bakımına alınan çocukların tahminen yüzde on veya onbeşlik bir kısmının iki ebeveyni de yoktur. Yine tahminen % 50-60'lık bir kısmının da tahminen iki ebeveyni de hayattadır. Dolayısı ile ebeveyn kayıplarından dolayı kurum bakımına alınma oranı diğerlerine göre daha düşük miktardadır. Bu yüzden ailesi olan çocukların ebeveynlerine dönük psikososyal çalışmaların yapılması ailenin gelecekteki birlikteliği konusunda yapıcı olacaktır.

Sorun her ne olursa olsun, kurum bakımına alınan çocukların çoğunun korunmaya muhtaç oldukları bir gerçektir.

Araştırma yaptığımız örneklemelerden elde ettiğimiz bulgular; benlik saygısı, sürekli kaygı ve depresyon alanlarının üçünde de, tahmin ettiğimiz gibi kurum bakımında kalan çocukların aleyhine çıktı. Bu durum kurumda kalan çocukların olumsuz bir psikolojik gelişim gösterdiklerini ortaya koyuyor. Sorunu en başına kadar götürdüğümüzde; bu çocukların çoğu ilk olarak aile ortamında ihmal ve istismara uğramışlar, sonrasında ise ülkemizin sosyal politika ve sosyal hizmet anlayışının yetersizliği sonucunda 'kurumsal ihmale' uğramışlardır. Çünkü gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında; kurumda bakılan çocukların, aile ortamında doğal bir şekilde yetişen çocuklardan daha fazla mental ve emosyonel problem yaşadıkları birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur (Spitz, 1978; Jersild, 1979; Bıyıklı, 1987; Cılga, 1989; Kutlu, 1992; Kocacık, 1994;; Aslan, 1997; Oflazoğlu, 2000; Erim, 2001).

Ülkemizde buna rağmen ne sosyal politika anlamında ne de onun kanıtı olabilecek sosyal hizmet anlamında bir değişiklik olmuş değildir. Ülkemizdeki

halihazırdaki sosyal hizmetin niteliği ve niceliği *ancak sürdürülebilir* bir vaziyettedir. Avrupa Birliği normlarına göre bir sosyal hizmet anlayışı ile ülkemizdeki korunmaya muhtaç çocukları saptar ve koruma altına alırsak, herhalde şu an 20.000 ya da en fazla 25.000 civarında olan korunmaya muhtaç çocuk sayısından rahatlıkla yüzbinlere varacak rakamlara ulaşabiliriz. Gerçekleri daha iyi analiz edersek, ülkemizde sadece “elini açmış” insanların ve “ihbarlar ya da dilekçeli” başvurular sonucu haberdar olunan kişilerin sosyal hizmetten yararlandığını görürüz. Ülkemizin acilen Avrupa Birliği standartlarında, hatta “geçmiş” toplumsal özellikleri nedeniyle daha da üst bir seviyede “sosyal hizmet” anlayışına ihtiyacı vardır. Bu durum “sosyal güvenlik politikaları” açısından zorunludur.

Araştırmamız benlik saygısının; depresyon ve kaygı üzerindeki etkisini hem yurt çocuklarında (ergenlerde), hem de aile ortamında yaşayan çocuklarda (ergenlerde) incelemiştir. Bulgular incelendiğinde görüldü ki, benlik saygısı yüksek olan çocukların depresyon ve kaygı seviyeleri düşüktür. Çünkü yüksek benlik saygısı birçok önemli psikolojik yetinin işaretidir. Bu yüzden, kurumsal bakım alanında (daha da önemli bir şekilde) en küçük yaşlardan itibaren çocuklara yüksek benlik saygısı kazandıracak yöntemlerin arayışına, sonrasında uygulanmasına geçilmelidir.

Sonuç olarak araştırma bulgularının literatüre uygun çıktığını ve ölçmeye çalıştığı sorunsalı doğru bir şekilde temsil ettiğini düşünmekteyiz. Araştırmamız, korunmaya muhtaç çocuk sorunsalını elden geldiği ölçüde bütünlüklü olarak kavramaya çalışmıştır, bununla beraber eksikliklerimizin olabileceği de muhakkaktır. Örneğin deney ve kontrol gruplarında daha fazla denekle çalışmak daha faydalı olabilirdi. Yaş ve kurum bakımı değişkenlerine göre yapılacak analizler açısından da yüksek sayıda denekle çalışılması gerekmektedir.

Bizim araştırmamız, konuya bakan ilk çalışma değildir, sonuncusu da olmayacaktır. Bu anlamda bundan sonraki araştırmacıların, bizim bulgularımızı da

hesaba katarak ve eksikliklerimizi tespit ederek daha faydalı ve açıklayıcı bilgiler sunacağına inanıyoruz. Araştırmazın, konuya; benlik saygısı, kaygı ve depresyon üçlüsü ile bakması daha kapsamlı ve açıklayıcı olmuştur. Bu bakış açısının sonraki araştırmacılar tarafından da sürdürölmesinin daha kavratıcı olmakla beraber yapılacak müdahale yöntemlerine de yön verici olacağını düşünmekteyiz.

8. ÖZET

Araştırmamız, ‘Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na bağlı ‘Yetiştirme Yurtları’nda kalan, ‘korunmaya muhtaç’, 13-19 yaş arası ergenlerin benlik saygısı, kaygı ve depresyon skorlarının değerlendirilmesini amaçlamıştır. Bu kapsamda toplam 86 (46 erkek, 40 kız) ergenle çalışma yapılmış, veriler toplanmıştır.

Bulguları kıyaslayabilmek için, sosyoekonomik düzeyi orta olan, deney grubuyla aynı yaş aralığında ve ortalamasında olan, 110 kişilik (62 kız, 48 erkek) bir kontrol grubu oluşturulmuş ve gerekli veriler toplanmıştır.

Bulgular, genel olarak bağlanma kuramı (attachment theory) doğrultusunda değerlendirilmiştir. Ayrıca kaygı ve depresyon düzeyleri benlik saygısı ile ilişkisi içerisinde değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak araştırmamız, önceki literatür bulgularını destekler bir şekilde, kurum bakımında kalan korunmaya muhtaç çocukların aile ortamında gelişen çocuklardan daha düşük benlik saygısı geliştirdiklerini; buna bağlı olarak daha yüksek bir sürekli kaygı ve depresyon düzeyi geliştirdiklerini ortaya koymuştur. Gruplar arasındaki farklar istatistiksel olarak da anlamlılık vermiştir.

8.1. SUMMARY

The purpose of this study was to examine the self-esteem, anxiety and depression scores of adolescents who are living in some institutions (protected by law). The age range of the children were between 13 and 19. The institutionalized children sample was consisted of 86 adolescents. 40 of them were girls and 46 of them were boys.

To compare the findings, we studied with adolescents whose age range is between 13-19. This adolescents had low socio-economic level. The institutionalized children sample was consisted of 110 adolescents. 62 of them were girls and 48 of them were boys.

In generally findings were examined with Attachment Theory. Also anxiety and depression scores are examined with relationship between self-esteem.

As a result, our study supported by the literature. Results supported that the adolescents who are living in institutions showed low self-esteem, high anxiety level and high depression level, as compared with housed-children. Differences between two groups were significant.

9. KAYNAKLAR

- 1-) Washington, Gülseren (1989). **10-12 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Yuva Çocuklarında Denetim Odağı Algısı ve Kendine Saygı Duygusu.** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 31. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- 2-) Kutlu, Mustafa (1992). **Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Değişkenler.** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 19, 38, 39, 55-76. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- 3-) Şahin, Fatih (1994). **Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençlerin Benlik Saygısı Üzerine Bir İnceleme.** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 39, 90-111. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- 4-) Cılga, İbrahim (1989). **Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları.** Sf. 185-203. T.C. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- 5-) Kocacık, Faruk (1984). **Korunmaya Muhtaç Çocuklar Sivas Kız ve Erkek Yetiştirme Yurtları.** Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 3: Sf. 89-115. Sivas.
- 6-) Aktaş, Yaşare (1991). **Ankara’da Bulunan Çocuk Yuvalarında Kalan 9-12 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Kız ve Erkek Çocuklarda Korku Yaygınlığı ve Yoğunluğu Üzerine Karşılaştırılmalı Bir Araştırma.** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 50 – 60. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

7-) Aslan, Behzet (1997). **Kurum Bakımında Bulunan Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları (Adana İlinde Bir Araştırma)**. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 64. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

8-) Balcı, Tekin (1999). **Yetiştirme Yurdu ile Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerinin Okul Başarılarına Etkisi**. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 50-55. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.

9-) Oflazoğlu (Altay) Feride (2000). **Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenlerde Kimlik Statülerinin İncelenmesi**. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 65,66. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

10-) Pınar, Halil (1988). **16-18 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Çocukların Uyum ve Kaygı Düzeyleri**. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 4, 50-52. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

11-) Barut, Yaşar (1992). **Parçalanmış Ailelerden Gelen 15-18 Yaş Grubu Yetiştirme Yurdu Çocuklarıyla Normal Aile Çocuklarında Görülen Anksiyete ve Depresyon Sıklığının İncelenmesi**. Basılmamış Doktora Tezi. Sf. 22, 73-75. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

12-) Jersild, Arthur (1979). **Çocuk Psikolojisi**. Çeviren Gülseren Günce. A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No:79. Ankara.

13-) Kut, Sema (1990). **Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar**. 1990’larda Çocuk Politikaları Kongresi. Sf. 135-147.

14-) Bıyıklı, Latife (1987). **Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelişimi ve Uyum.** Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.

15-) Çörüş, Gül; Arık, Alev (1990). **Farklı Ortamlarda Bilişsel Gelişim.** Sf. 11-20. İstanbul Üniversitesi, Tecrübi Psikoloji Çalışmaları. Cilt 18. İstanbul.

16-) Korkut, Fidan (1991). **Yetiştirme Yurdundaki Öğrencilerle, Gestalt Yaklaşımına Dayalı Olarak Yapılan Bireysel Danışmanın Sürekli Kaygı ve Denetim Odağı Üzerindeki Etkileri.** Basılmamış Doktora Tezi. Sf. 2, 74, 102, 103, 118, 119. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

17-) Fidan, Merve (2005). **SHÇEK Çocuk Yuvalarında Barınan çocukların WISC-R Skorlarının Değerlendirilmesi.** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul.

18-) Wattenbegr, E., Fumea, C. (2002). **A briefing paper on the Minnesota child welfare system: responding to the needs of children unable to live at home.** Center for Urban and Regional Affairs (University of Minnesota).

19-) Burkovik, Yıldız (2000). **Sokakta Yaşayan Evden Kaçmış Çocukların WISC-R Skorlarının Değerlendirilmesi.** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 33 – 75. İstanbul Üniversitesi. Adli Tıp Enstitüsü. İstanbul.

20-) Fromm, Erich (1995). **Sevme Sanatı.** Çeviren: Yurdanur Salman. Sf. 32. Payel Yayınları. 10. Baskı. İstanbul.

21-) Bowlby, John (1965). **Child Care and the Growth of Love.** Penguin Books. Second Edition reprinted. Middlesex. England.

22-) Yanbastı, Gülgün (1990). **Kişilik Kuramları.** Sf. 120-138, 183-195, 252-265. Ders Kitabı. İzmir.

- 23-) Ekşi, A. (1990). **Çocuk, Genç ve Ana-Babalar**. Bilgi Yayınevi Ankara.
- 24-) Gander, J. M., Gardiner, H. W., (1998). **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. Çevirenler: Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur. Sf. 274, 285. İmge Kitabevi, 3. Baskı. İstanbul.
- 25-) Yavuzer, Haluk (1994). **Çocuk Psikolojisi**. Sf. 49. Remzi Kitabevi. 11. Baskı.
- 26-) Cobb, Nancy J. (2001). **The Child : Infants and Children**. pp. 215-220. Mayfield Publishing Company. USA.
- 27-) Goldberg, Susan (2002). **Attachment and Development**. pp.81-85. Arnold Publishers. London. England.
- 28-) Arık, İsmail Alev (1996). **Motivasyon ve Heyecana Giriş**. Sf. 45-60, 372-375. Çantay Kitabevi. İstanbul.
- 29-) Hortaçsu, Nuran (2003). **Çocuklukta İlişkiler: Ana-Baba Kardeş ve Arkadaşlar**. İmge Yayınevi. İstanbul.
- 30-) Steinberg, Laurence (1999). **Adolescence**. pp. 118-129. McGraw-Hill Companies. 5. basım. ABD.
- 31-) Morris N. Eagle (1996). **Attachment Research and Psychoanalytic Theory**. pp. 106-125. (Masling, Joseph M., Bornstein, Robert F. Eds) **Psychoanalytic Perspectives on Developmental Psychology**. American Psychological Association. Washington, DC. USA.

32-) Murberg, T. A., Bru, Edvin (2004). **Social Support, Negative Life Events and Emotional Problems Among Norwegian Adolescents.** School Psychology International. Vol. 25 (4). pp. 387-403. Sage Publications.

33-) Kagan, Jerome (2005). **The Role of Parents in Children's Psychological Development.** American Academy of Pediatrics. Vol. 104. pp. 164-167.

34-) Styron Thomas, Janoff-Bulman, Ronnie (1997). **Childhood Attachment and Abuse: Long-Term Effects on Adult Attachment, Depression, and Conflict Resolution.** Child Abuse & Neglect. Vol. 21 No 10. pp. 1015-1023. Elsevier Science Ltd.

35-) Liu, Yih-Lan (2003). **Parent-child interaction and children's depression: the relationships between Parent-Child interaction and children's depressive symptoms in Taiwan.** Journal of Adolescence. Vol 26. pp. 447-457. Published by Elsevier Ltd.

36-) Krause, E. D., Mendelson, T., Lynch T. R. (2003). **Childhood emotional invalidation and adult psychological distress: the mediating role of emotional inhibition.** Child Abuse & Neglect. Vol. 27 Issue 2. pp. 199-213. Elsevier Science Ltd.

37-) Way, N., Robinson, M. G. (2003). **A Longitudinal Study of the Effects of Family, Friends, and School Experiences on the Psychological Adjustment of Ethnic Minority, Low-SES Adolescents.** Journal of Adolescent Research. Vol. 18 No 4. pp. 324-346. Sage Publications.

38-) Wark, M. J., Kruczek T., Boley, A. (2003). **Emotional neglect and family structure: impact on student functioning.** Child Abuse & Neglect. Vol. 27. pp. 1033-1043. Elsevier Ltd.

- 39-) Weitzman, C.C. (2003). **Developmental Assessment of the Internationally Adopted Child: Challenges and Rewards.** Clinical Child Psychology and Psychiatry. Vol. 8 (3). pp. 303-313. Sage Publications.
- 40-) Kaler, S.R., Freeman, B. J. (1994). **Analyses of Environmental Deprivation: Cognitive and Social Development in Romanian Orphans.** Journal of Clinical Child Psychology and Psychiatry. Vol. 35 No 4. pp. 769-781.
- 41-) Lis, Stanislaw. (2000). **Characteristics of Attachment Behavior in Institution-reared Children.** (Crittenden P. McKinsey, Claussen, A.H. Eds) **The Organization of Attachment Relationships.** Cambridge University Press. pp. 141-142, 146-166. UK.
- 42-) Grotevant, H.D., Wrobel, G.M., Van Dulmen, M.H., McRoy R.G. (2001). **The emergence of psychological engagement in adopted adolescents: the family as context over time.** Journal of Adolescent Research. Vol. 16 No 5. pp. 469-490. Sage Publications.
- 43-) Rushton, A., Mayes, D., Dance, C., Quinton, D. (2003). **Parenting late-placed Children: The Development of New Relationships and The Challenge of Behavioural Problems.** Clinical Child Psychology and Psychiatry. Vol. 8 (3). Pp. 389-400.
- 44-) Dusek, Jerome B. (2000). **Commentary on the Special Issue: The Maturing of Self-Esteem Research With Early Adolescents.** Journal of Early Adolescence. Vol.20 No 2. pp. 231-240. Sage Publications.
- 45-) Bradley, H.B., Corwyn, R.F. (1999). **Parenting.** (Balter, L.; Tamis-LeMonda, C.S.; Eds) **Child Psychology.** Psychology Press. pp. 339, 340, 342-345. USA.

46-) Çavuşoğlu, Turgay (2001). **Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal Cemiyeti) (30 Haziran 1921-5 Mayıs 1981)**. Beyaz Gemi Yayınları.

47-) **2828 Sayılı Kanun ve İlgili Yönetmelikler.**

48-) Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1998). **Kültürel Psikoloji, Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**. Sf. 84.Yapı Kredi Yayınları. İstanbul

49-) Yörükoğlu, Atalay (1996). **Gençlik Çağı**. Sf. 102,103; 106. Özgür Yayınları. 18. Baskı. İstanbul.

50-) Geçtan, Engin (1996). **Psikanaliz ve Sonrası**. Sf. 218-219. Remzi Kitabevi, 7. Basım. İstanbul.

51-) Kulaksızoğlu, Adnan (1998). **Ergenlik Psikolojisi**. Sf. 100. Atlas Yayınevi. Konya.

52-) Fenichel, Otto (1974). **Nevrozların Psikanalitik Teorisi**. Çeviren: Selçuk Tuncer. Sf. 29-48, 93-107. Ege Üniversitesi Yayınları. İzmir.

53-) Öner, Necla (1996). **Piers-Harris'in Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği El Kitabı**. Türk Psikologlar Derneği. Ankara.

54-) Campbell, J.D., Lavalley, L.F. (1993). Who am I? **Rhe Role of Self-Concept Conclusion in Understanding the Behavior of People with Low Self-Esteem**, Self-Esteem: The Puzzle of Low Self-Regard. Ed. By Roy F. Baumeister. Plenum Press. Pp. 3-20. New York.

55-) Erım, Banu (2001). **Yetiştirme Yurtlarında ve Aileleri Yanında Yaşayan Ergenlerin, Benlik Saygısı, Depresyon ve Yalnızlık Düzeyleri ile Sosyal Destek Sistemleri Açısından Karşılaştırılması**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 5,

17, 18, 20, 21, 42, 43, 62-69. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

56-) Güngör, Abide (1989). **Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeyini Etkileyen Etmenler**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sf. 33. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

57-) DuBois D. L., Hirsch B. J. (2000). **Self-Esteem in Early Adolescence: From Stock Character to Marquee Attraction**. Journal of Early Adolescence. Vol. 20 No 1. pp5-11. Sage Publications.

58-) Hirsch B. J., Dubois, D. L. (2000). **Self-Esteem in Early Adolescence Revisited: A Promising Sequel and a Casting Call for Future Roles**. Journal of Early Adolescence. Vol. 20 No 2. pp. 125-128. Sage Publications.

59-) Lyman, S.B., Bird, G.W. (1996). **A Closer Look At Self-image In Male Foster Care Adolescents**. Journal of Social Work. Vol. 41 No 1. pp. 85-96.

60-) Bekanan, P., Sapp, G.L., Noisuwane, T. (1975). **The Utility of Verbal Models in Changing Self-esteem of Institutionalized Thai and American Adolescents**. Journal of Social Psychology. Vol 96. pp. 155-161.

61-) Hukkanen, R., Sourander, A., Bergroth, L., Piha, J. (1999). **Psychosocial Factors and Adequacy of Services for Children in Children's Homes**. Journal of European Child & Adolescent Psychiatry. Vol. 8. pp. 268-275.

62-) Çuhadaroğlu, Füsun (1986). **Adolesanlarda Benlik Saygısı**. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 28. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

63-) Gil, E., Bogart, K. (1982). **An Exploratory Study of Self Esteem and Quality of Care of 100 Children in Foster Care**. Children and Youth Services Review. Vol.4 Issue 4. pp. 351-363.

- 64-) Öner, Necla., Le Compte, Ayhan. (1998). **Süreksiz Durumluk / Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı**. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. 2. basım. İstanbul.
- 65-) Tunç, Erhan (2000). **Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerle Ailesiyle Birlikte Kalan Ergenlerin Benlik Algıları Bakımından Karşılaştırılması**. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sf. 81-92. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- 66-) Geçtan, Engin (2004). **Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar**. Sf. 159-172. Metis Yayınları, 17. Basım. İstanbul.
- 67-) Freud, Anna (1989). **Ego ve Savunma Mekanizmaları**. Çev. Yeşim Erim. Sf. 146, 147. Bağlam Yayınları. İstanbul.
- 68-) Arık, İsmail Alev (1995). **Öğrenme Psikolojisine Giriş**. Der Yayınları. İstanbul.
- 69-) Öztürk, M. Orhan (1997). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**. Sf. 226, 232, 263. Hekimler Yayın Birliği, 7. Basım. Ankara.
- 70-) Berg-Nielsen, T.S., Vikan, A., Dahl, A. (2002). **Parenting Related to Child and Parental Psychopathology: a Descriptive Review of the Literature**. Journal of Clinical Child Psychology and Psychiatry. Vol. 7 (4). pp. 529-552. Sage Publications.
- 71-) Tanör, Öget Öktem (1982). **Anksiyetenin Öğrenme ve Hafızaya Etkisi**. Psikoloji Dergisi, 16. Cilt, Sf. 31-35. İstanbul.

72-) Hodges, J., Tizard, B. (1989). **IQ and Behavioral Adjustment of Ex-Institutional Adolescents**, Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines. Vol. 30 (1) pp. 53-76.

73-) Kozacıoğlu, Gülseren (1982). **Çocukların Anksiyete Düzeyleri ile Annelerinin Tutumları Arasındaki İlişki**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

74-) Köroğlu, Ertuğrul (2004). **Psikozolojisi: Tanımlayıcı Klinik Psikiyatri**. Sf. 253-283. Hekimler Yayın Birliği. Ankara.

75-) Duran, Alaattin. (2002). **Psikiyatrik Belirtiler: Cerrahpaşa Psikiyatri** (İlkay, Ertay; Editör) İ.Ü. Yayın no: 4326. Sf. 100. İstanbul

76-) Winnicott, D. W. (1975). **The Family and Individual Development**. Reprinted 1969. pp. 59-60. Tavistock Publications. London. England.

77-) Göktürk, Ülkü (2000). **Çocuk ve Ergenlerde Depresif Bozukluklar: Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi** (Polvan, Özgür; Editör). Sf. 102-104. Nobel Tıp Kitabevleri. İstanbul.

78-) Essau, C.A., Conradt, J., Petermann, F. (2000). **Frequency, Comorbidity, and Psychosocial Impairment of Depressive Disorders in Adolescents**. Journal of Adolescent Research. Vol. 15 No 4. pp. 470-481. Sage Publications.

79-) Heaven, Patrick C.L., Newbury, K., Mak, A. (2004). **The impact of adolescent and parental characteristics on adolescent levels of delinquency and depression**. Personality and Individual Differences. Vol 36. pp. 173-185. Elsevier Ltd.

- 80-) Abela, J.R.Z., Sullivan, C. (2003). **A Test of Beck's Cognitive Diathesis-Stress Theory of Depression in Early Adolescents.** Journal of Early Adolescence. Vol. 23 No.4 pp. 384-404. Sage Publications.
- 81-) Çuhadaroğlu, F., Sonuvar B. (1993). **Ergen İntiharı ve Kendilik İmgesi.** Türk Psikiyatri Dergisi. 4(1) Sf. 29-38.
- 82-) Berument, S.K. (1998). **Çocuk ve Ergenlerde Depresyonun Gelişimi.** Türk Psikoloji Bülteni. 10(4), Sf. 105-112.
- 83-) Korkut, Y. (1990). **Anne-babası Boşanmış Ergenler: Aile statüleri ve Depresyon düzeyleri ile Benlik kavramlarına ilişkin bazı faktörlerin karşılaştırılması.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.
- 84-) Karasar, Niyazi (2005). **Bilimsel Araştırma Yöntemi.** Nobel Yayın Dağıtım, 14. Basım. Ankara.
- 85-) Öner, N. (1997). **Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler.** Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. 3. basım. İstanbul.

EKLER

EK 1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU, YURTLAR İÇİN

KİŞİSEL BİLGİ FORMU (Yurtlarda kalan çocuklar için)

- 1) Cinsiyeti:
- 2) Doğum Tarihi:
- 3) Yaşı :
- 4) Doğum Yeri:
- 5) Ne kadar süredir korunma altında kalıyor?
  - a) 0-2 yıl
  - b) 3-4 yıl
  - c) 5-6 yıl
  - d) 7-8 yıl
  - e) 9-10 yıl
  - f) 10 yıl ve üstünde
- 6) Korunma altına alınış nedeni nedir?
  - a) Anne ve/veya baba öldüğü için
  - b) Anne ve/veya baba terkettiği için
  - c) Anne ve baba boşandıkları için
  - d) Ailenin ekonomik yetersizliği olduğu için
  - e) Terk ve buluntu çocuk
  - f) Diğer (Belirtiniz)
- 7) Korunma altına alınmadan önce kiminle/kimlerle kalmış?
  - a) Anne ve/veya baba yanında
  - b) Kardeşinin/kardeşlerini yanında
  - c) Yakınlarının yanında
  - d) Bilmiyor/Bilinmiyor
  - e) Diğer (Belirtiniz)
- 8) Anne - baba sağ mı?
  - a) Evet
  - b) Anne sağ, baba vefat

- c) *Baba sağ, anne vefat*
- d) *Hayır*
- e) *Bilinmiyor*

9) *Anne sağ değilse çocuk kaç yaşındayken vefat etmiş?*

10) *Baba sağ değilse çocuk kaç yaşındayken vefat etmiş?*

11) *Anne ile yaşadıysa kaç yıl yaşamış?*

- a) *0-2 yıl*
- b) *3-5 yıl*
- c) *6-8 yıl*
- d) *9-11 yıl*

12) *Baba ile yaşadıysa kaç yıl yaşamış?*

- a) *0-2 yıl*
- b) *3-5 yıl*
- c) *6-8 yıl*
- d) *9-11 yıl*

13) *Anne ve/veya baba yaşıyorsa yaşları, eğitim ve iş durumları nedir?*

14) *Anne ile ne sıklıkta görüşüyor?*

- a) *Hergün*
- b) *Haftada bir*
- c) *Ayda bir*
- d) *Tatillerde*
- e) *Görüşmüyor*
- f) *Annesini hiç görmemiş*

15) *Baba ile ne sıklıkta görüşüyor?*

- a) *Hergün*
- b) *Haftada bir*
- c) *Ayda bir*
- d) *Tatillerde*
- e) *Görüşmüyor*
- f) *Babasını hiç görmemiş*

16) Annesinin yanında kalıyor mu? (hafta sonlarında veya izin günlerinde)

- a) Evet
- b) Hayır

17) Babasının yanında kalıyor mu? (hafta sonlarında veya izin günlerinde)

- a) Evet
- b) Hayır

18) Kaç kardeşi var?

19) Korunma altında olan başka kardeşleri var mı?

- a) Evet
- b) Hayır

20) Kardeşleri ile ne sıklıkla görüşüyor?

- a) Hergün
- b) Haftada bir
- c) Ayda bir
- d) Tatillerde
- e) Görüşmüyor
- f) Kardeşlerini hiç görmemiş

21) Başka yakınları var mı?

- a) Evet
- b) Hayır

22) Başka yakınları varsa kimlerdir?

23) Başka yakınları ile ne sıklıkla görüşüyor?

- a) Hergün
- b) Haftada bir
- c) Ayda bir
- d) Tatillerde
- e) Görüşmüyor

24) Ailede psikiyatrik tanı almış (mental retardasyon dahil) olan var mı?

- a) Evet*
- b) Hayır*
- c) Bilinmiyor*

25) Varsa kimde/kimlerde vardır ve hangi psikiyatrik tanıdır?

26) Ailede madde kötüye kullanımı ya da madde bağımlılığı olan var mı?

- a) Evet*
- b) Hayır*
- c) Bilinmiyor*

27) Varsa kimde/kimlerde vardır?

28) Ailede alkol kötüye kullanımı ya da alkol bağımlılığı olan var mı?

- a) Evet*
- b) Hayır*
- c) Bilinmiyor*

29) Varsa kimde/kimlerde vardır?

30) Çocuk hiç psikiyatrik yardım almış mıdır?

- a) Evet*
- b) Hayır*

31) Almış ise ne teşhis ile yardım almıştır?

32) Kaçınıcı sınıfa gidiyor?

EK 2
KİŞİSEL BİLGİ FORMU, AİLESİ YANINDA KALAN
ÇOCUKLAR İÇİN

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

(Aileleri yanında kalan çocuklar için)

1) Cinsiyeti:

2) Yaşı :

3) Doğum yeri:

4) Anne ve babanızın yaşları, eğitimleri ve iş durumları nedir?

5) Kaç kardeşiniz var?

6) Hangi okulda okuyorsunuz?

7) Kaçınıcı sınıftasınız?

EK 3 BECK DEPRESYON ÖLÇEĞİ (BDÖ)

BDÖ

Aşağıdaki cümle gruplarını dikkatle okuyun. Son bir hafta içinde kendinizi nasıl hissettiğinize ilişkin size en uygun cümlelerin başındaki numarayı daire içine alın. İşaretlemeyi bir grup içindeki dört cümleyi de okuduktan sonra yapın.

- 1) 0) Kendimi üzüntülü hissetmiyorum.
 1) Kendimi üzüntülü hissediyorum.
 2) Her zaman üzüntülüym ve bir türlü üzüntüden kurtulamıyorum.
 3) O kadar üzüntülü ve mutsuzum ki artık dayanamıyorum.
- 2) 0) Gelecekle ilgili umutsuz değilim.
 1) Gelecekle ilgili umutsuzum.
 2) Gelecekte umut ettiğim hiçbir şey yok.
 3) Geleceğim tamamen umutsuz ve hiçbir şey düzelmeyecek.
- 3) 0) Kendimi başarısız hissetmiyorum.
 1) Ortalama bir insandan daha fazla başarısızım.
 2) Geçmişe baktıkça başarısızlıktan başka bir şey görmüyorum.
 3) Bir insan olarak tamamen başarısızım.
- 4) 0) Hayattan eskisi gibi zevk alıyorum.
 1) Hayattan eskisi gibi zevk almıyorum.
 2) Artık hiçbir şeyden gerçek zevk almıyorum.
 3) Hiçbir şeyden zevk almıyor ve her şeyden sıkılıyorum.
- 5) 0) Kendimi suçlu hissetmiyorum.
 1) Kendimi sık sık suçlu hissediyorum.
 2) Kendimi çoğu zaman suçlu hissediyorum.
 3) Kendimi her zaman suçlu hissediyorum.
- 6) 0) Günahlarımın cezasını çektiğimi düşünmüyorum.
 1) Günahlarımın cezasını çekiyor olabileceğimi düşünüyorum.
 2) Günahlarımdan dolayı bir gün cezalandırılacağıma eminim.
 3) Günahlarımın cezasını çektiğime eminim.
- 7) 0) Kendimle barışığım.
 1) Kendimle barışık değilim.
 2) Kendimden öğreniyorum
 3) Kendimden nefret ediyorum.

- 8) 0) Herhangi bir başkasından daha kötü bir insan değilim.
 1) Zayıflıklarım ve hatalarım yüzünden kendime kızıyorum.
 2) Hatalarım yüzünden her zaman kendimi suçluyorum.
 3) Dünyadaki bütün kötü şeylerden kendimi kabahatli buluyorum.
- 9) 0) Kendimi öldürmeyi düşünmüyorum.
 1) Kendimi öldürme düşüncelerim var ama yapacağımı sanmıyorum.
 2) Kendimi öldürmek istiyorum.
 3) Bir fırsat bulsaydım kendimi öldürürdüm.
- 10) 0) Her zamankinden fazla ağlamıyorum.
 1) Eskiye göre daha fazla ağlıyorum.
 2) Devamlı ağlıyorum.
 3) Eskiden ağlayabilirdim, şimdi istesem bile ağlayamıyorum.
- 11) 0) Eskiye göre daha sinirli değilim.
 1) Eskiye göre daha çabuk sinirleniyorum.
 2) Şimdi her an sinirliyim.
 3) Beni eskiden sinirlendiren şeylerden artık hiç sinirlenmiyorum.
- 12) 0) Başkalarına olan ilgimi kaybetmedim.
 1) Başkalarıyla eskisi gibi ilgili değilim.
 2) Başkalarına karşı ilgimin çoğunu kaybettim.
 3) Başkalarına karşı tamamen ilgisizim.
- 13) 0) Eskisi gibi kolaylıkla karar verebiliyorum.
 1) Kararlarımı eskiden daha çabuk verirdim.
 2) Şimdi karar vermekte daha çok güçlüğü var.
 3) Şimdi hiç karar veremiyorum.
- 14) 0) Eskiye göre daha kötü görünmüyorum.
 1) Çirkin göründüğümü sanıyorum.
 2) Görünümüm tamamen değişti ve çirkinleştim.
 3) Çok çirkin olduğuma inanıyorum.
- 15) 0) Eskisi gibi çalışabiliyorum.
 1) Bir işe başlamak için çaba harcamam gerekiyor.
 2) Bir iş yapmak için kendimi çok zorlamam lazım.
 3) Artık hiç çalışamıyorum.
- 16) 0) Eskisi gibi uyuyabiliyorum.
 1) Eskisi gibi iyi uyuyamıyorum.
 2) 1-2 saat erken uyanıyor ve uyuyamıyorum.
 3) Birkaç saat erken uyanıyor ve uyuyamıyorum.

- 17) 0) Eskiye göre daha yorgun değilim.
 1) Eskiye göre daha çabuk yoruluyorum.
 2) Her şeyden yoruluyorum.
 3) Hiçbir şey yapamayacak kadar yorgunum.
- 18) 0) İştahım eskiye göre daha kötü değil.
 1) İştahım eskiden olduğu gibi iyi değil.
 2) İştahım şimdi çok daha kötü.
 3) Artık hiç iştahım yok.
- 19) 0) Son zamanlarda pek kilo kaybetmedim.
 1) İki kilodan fazla kaybettim.
 2) Beş kilodan fazla kaybettim.
 3) Yedi kilodan fazla kaybettim.
- 20) 0) Sağlığımdan eskiye göre daha endişeli değilim.
 1) Ağrı, sızı, mide rahatsızlığı veya kabızlık gibi şikayetlerim var.
 2) Bedenimden o kadar çok şikayetim var ki başka bir şey düşünmem çok zor.
 3) Bedenimden o kadar çok şikayetim var ki başka bir şey düşünemiyorum.
- 21) 0) Cinselliğe karşı ilgimde değişiklik olmadı.
 1) Cinselliğe karşı eskiye göre daha az ilgim var.
 2) Şimdi cinselliğe karşı çok daha az ilgim var.
 3) Cinselliğe karşı bütün ilgimi kaybettim.

EK 4
PIERS – HARRİS ÇOCUKLAR İÇİN ÖZ KAVRAMI ÖLÇEĞİ
ve
CEVAP KAĞIDI

KENDİM HAKKINDA DÜŞÜNCELERİM

AÇIKLAMA: Aşağıda 80 cümle var. Bunlardan sizi tanımlayanları evet, tanımlamayanları ise hayır ile cevaplandırın. Bazı cümlelerde karar vermek zor olabilir. Yine de lütfen bütün cümleleri cevaplayın. Aynı cümleyi hem evet, hem de hayır şeklinde işaretlemeyin. Unutmayın, cümledeki ifade genellikle sizi anlatıyorsa evet, genellikle sizi anlatmıyorsa hayır olarak işaretleyeceksiniz. Cümlelerin size uygun olup olmadığını en iyi siz kendiniz bilebilirsiniz. Bunun için kendinizi gerçekten nasıl görüyorsanız aynen öyle cevaplandırın. Cevaplarınızı işaretlerken, buradaki cümlelerin numarası ile cevap kağıdındaki numaranın aynı olmasına dikkat edin.

- 1) İyi resim çizerim.
- 2) Okul ödevlerimi bitirmem uzun sürer.
- 3) Ellerimi kullanmada becerikliyimdir.
- 4) Okulda başarılı bir öğrenciyim.
- 5) Aile içinde önemli bir yerim vardır.
- 6) Sınıf arkadaşlarım benimle alay ediyorlar.
- 7) Mutluyum
- 8) Çoğunlukla neşesizim.
- 9) Akıllıyım.
- 10) Öğretmenler derse kaldırıncı heyecanlanırım.
- 11) Dış (fiziki) görünüşüm beni rahatsız ediyor.
- 12) Genellikle çekingenim.
- 13) Arkadaş edinmekte güçlük çekiyorum
- 14) Büyüdüğümde önemli bir kimse olacağım.
- 15) Aileme sorun yaratırım.
- 16) Kuvvetli sayılırım.
- 17) Sınavlardan önce heyecanlanırım.
- 18) Okulda terbiyeli, uyumlu davranırım.
- 19) Herkes tarafından pek sevilen biri değilim.
- 20) Parlak, güzel fikirlerim vardır.
- 21) Genellikle kendi dediklerimin olmasını isterim.
- 22) İstedğim bir şeyden kolayca vazgeçerim.
- 23) Müzikte iyiyim.
- 24) Hep kötü şeyler yaparım.

- 25) Evde çoğu zaman huysuzluk ederim.
- 26) Sınıfta arkadaşlarım beni sayarlar.
- 27) Sinirli biriyim.
- 28) Gözlerim güzeldir.
- 29) Derse kalktığım da bildiklerimi sıkılmadan anlatırım.
- 30) Derslerde sık sık hayal kurarım.
- 31) (Kardeşiniz varsa) Kardeş(ler)ime sataşırım.
- 32) Arkadaşlarım fikirlerimi beğenir.
- 33) Başım sık sık belaya girer.
- 34) Evde büyüklerimin sözünü dinlerim.
- 35) Sık sık üzülür, meraklanırım.
- 36) Ailem benden çok şey bekliyor.
- 37) Halimden memnunum.
- 38) Evde ve okulda pek çok şeyin dışında bırakıldığım hissine kapılırım.
- 39) Saçlarım güzeldir.
- 40) Çoğu zaman okul faaliyetlerine gönüllü olarak katılırım.
- 41) Şimdiki halimden daha başka olmayı isterdim.
- 42) Geceleri rahat uyurum.
- 43) Okuldan hiç hoşlanmıyorum.
- 44) Arkadaşlar arasında oyunlara katılmak için bir seçim yapılırken, en son seçilenlerden biriyim.
- 45) Sık sık hasta olurum.
- 46) Başkalarına karşı iyi davranmam.
- 47) Okul arkadaşlarım güzel fikirlerimin olduğunu söylerler.
- 48) Mutsuzum.
- 49) Çok arkadaşlarım var.
- 50) Neşeliyim.
- 51) Pek çok şeye aklım ermez.
- 52) Yakışıklıyım / güzelim.
- 53) Hayat dolu bir insanım.
- 54) Sık sık kavgaya karışırım.
- 55) Erkek arkadaşlarım arasında sevilirim.
- 56) Arkadaşlarım bana sık sık sataşırlar.
- 57) Ailemi düş kırıklığına uğrattım.
- 58) Hoş bir yüzüm var.
- 59) Evde hep benle uğraşırlar.
- 60) Oyunlarda ve sporda başı hep ben çekerim.
- 61) Ne zaman bir şey yapmaya kalksam her şey ters gider.
- 62) Hareketlerimde hantal ve beceriksizim.
- 63) Oyunlarda ve sporda, oynamak yerine seyrederim.
- 64) Öğrendiklerimi çabuk unuturum.
- 65) Herkesle iyi geçinirim.
- 66) Çabuk kızarım.
- 67) Kız arkadaşlarım arasında sevilirim.
- 68) Çok okurum.

- 69) *Bir grupta birlikte çalışmaktansa tek başıma çalışmaktan hoşlanırım.*
- 70) *(Kardeşiniz varsa) Kardeş(ler)imi severim.*
- 71) *Vücutça güzel sayılırım.*
- 72) *Sık sık korkuya kapılırım.*
- 73) *Her zaman bir şeyler düşürür ve kırarım.*
- 74) *Güvenilir bir kimseyim.*
- 75) *Başkalarından farklıyım.*
- 76) *Kötü şeyler düşünürüm.*
- 77) *Kolay ağlarım.*
- 78) *İyi bir insanım.*
- 79) *İşler hep benim yüzümden ters gider.*
- 80) *Şanslı bir kimseyim.*

	EVET	HAYIR		EVET	HAYIR		EVET	HAYIR
1	O	O	28	O	O	55	O	O
2	O	O	29	O	O	56	O	O
3	O	O	30	O	O	57	O	O
4	O	O	31	O	O	58	O	O
5	O	O	32	O	O	59	O	O
6	O	O	33	O	O	60	O	O
7	O	O	34	O	O	61	O	O
8	O	O	35	O	O	62	O	O
9	O	O	36	O	O	63	O	O
10	O	O	37	O	O	64	O	O
11	O	O	38	O	O	65	O	O
12	O	O	39	O	O	66	O	O
13	O	O	40	O	O	67	O	O
14	O	O	41	O	O	68	O	O
15	O	O	42	O	O	69	O	O
16	O	O	43	O	O	70	O	O
17	O	O	44	O	O	71	O	O
18	O	O	45	O	O	72	O	O
19	O	O	46	O	O	73	O	O
20	O	O	47	O	O	74	O	O
21	O	O	48	O	O	75	O	O
22	O	O	49	O	O	76	O	O
23	O	O	50	O	O	77	O	O
24	O	O	51	O	O	78	O	O
25	O	O	52	O	O	79	O	O
26	O	O	53	O	O	80	O	O
27	O	O	54	O	O			

EK 5
SPİLBERGER DURUMLUK / SÜREKLİK KAYGI ENVANTERİ

KENDİNİ DEĞERLENDİRME FORMU

YÖNERGE : Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatmada kullandıkları birtakım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da o **anda** nasıl hissettiğinizi ifadelerin sağ tarafındaki parantezlerden uygun olanını karalamak suretiyle belirtin. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarfetmeksizin **anında** nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

	Hiç	Biraz	Çok	Tamamiyle
1. Şu anda sakinim	( )	( )	( )	( )
2. Kendimi emniyette hissediyorum	( )	( )	( )	( )
3. Şu anda sinirlerim gergin	( )	( )	( )	( )
4. Pişmanlık duygusu içindeyim	( )	( )	( )	( )
5. Şu anda huzur içindeyim	( )	( )	( )	( )
6. Şu anda hiç keyfim yok	( )	( )	( )	( )
7. Başıma geleceklerden endişe ediyorum	( )	( )	( )	( )
8. Kendimi dinlenmiş hissediyorum	( )	( )	( )	( )
9. Şu anda kaygılıyım	( )	( )	( )	( )
10. Kendimi rahat hissediyorum	( )	( )	( )	( )
11. Kendime güvenim var	( )	( )	( )	( )
12. Şu anda asabım bozuk	( )	( )	( )	( )
13. Çok sinirliyim	( )	( )	( )	( )
14. Sinirlerimin çok gergin olduğunu hissediyorum	( )	( )	( )	( )
15. Kendimi rahatlatmış hissediyorum	( )	( )	( )	( )
16. Şu anda halimden memnunum	( )	( )	( )	( )
17. Şu anda endişeliyim	( )	( )	( )	( )
18. Heyecandan kendimi şaşkına dönmüş hissediyorum	( )	( )	( )	( )
19. Şu anda sevinçliyim	( )	( )	( )	( )
20. Şu anda keyfim yerinde	( )	( )	( )	( )

KENDİNİ DEĞERLENDİRME FORMU

YÖNERGE : Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatmada kullandıkları birtakım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da **genel** olarak nasıl hissettiğinizi, ifadelerin sağ tarafındaki parantezlerden uygun olanını karalamak suretiyle belirtin. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarfetmeksizin **genel** olarak nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyin.

	hemen hiçbir zaman	bazen	çok zaman	Hemen herzaman
21. Genellikle keyfim yerindedir	( )	( )	( )	( )
22. Genellikle çabuk yorulurum	( )	( )	( )	( )
23. Genellikle kolay ağlarım	( )	( )	( )	( )
24. Başkaları kadar mutlu olmak isterim( )	( )	( )	( )	( )
25. Çabuk karar veremediğim için fırsatları kaçıırım	( )	( )	( )	( )
26. Kendimi dinlenmiş hissedirim	( )	( )	( )	( )
27. Genellikle sakin, kendime hakim ve Soğukkanlıyım	( )	( )	( )	( )
28. Güçlüklerin, yenemeyeceğim kadar biriktiğini hissedirim	( )	( )	( )	( )
29. Önemsiz şeyler hakkında endişelenirim	( )	( )	( )	( )
30. Genellikle mutluyum	( )	( )	( )	( )
31. Her şeyi ciddiye alır ve etkilenirim ( )	( )	( )	( )	( )
32. Genellikle kendime güvenim yoktur( )	( )	( )	( )	( )
33. Genellikle kendimi emniyette hissederim	( )	( )	( )	( )
34. Sıkıntılı ve güç durumlarla karşılaşmaktan kaçınırım	( )	( )	( )	( )
35. Genellikle kendimi hüzünlü hissederim	( )	( )	( )	( )
36. Genellikle hayatımdan memnunum( )	( )	( )	( )	( )
37. Olur olmaz düşünceler beni rahatsız eder	( )	( )	( )	( )
38. Hayal kırıklıklarını öylesine ciddiye alırım ki,hiç unutamam	( )	( )	( )	( )
39. Akıllı başında ve kararlı bir insanım( )	( )	( )	( )	( )
40. Son zamanlarda kafama takılan konular beni tedirgin eder	( )	( )	( )	( )

Araştırmacının Özgeçmişi :

1978 doğumludur.

1995 yılında, İstanbul, İdealtepe Hasan şadoğlu Lisesi'nden mezun olmuştur.

1995 – 1998 yılları arasında, özel bir şirkette finans bölümünde çalışmıştır.

1998 – 2002 yılları arasında, İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlamıştır.

2002 – 2004 yılları arasında, 'Rorschach ve Projektif Testler Derneği'nden 'Psikanalitik Yönelimli Erişkin Rorschach'sı Eğitimi' almıştır. Derneğin üyelerindendir ve halen derneğin 'TAT Testi Eğitimi'ni almaktadır.

2002 – 2003 yılları arasında, 'İğörü Psikoterapi Merkezi'nden 'Teorik Psikanaliz Seminerleri' eğitimini almıştır.

2002 yılından itibaren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun çeşitli kuruluşlarında psikolog olarak çalışmasını sürdürmektedir.